Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

RUNA.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

utgifven

AF

RICHARD DYBECK.

Andra Häftet.

STOCKHOLM, 1842.
Hos C. E. FRITZE.

Läsare!

Förevarande andra häftet af Runa hade, enligt utgifvarens i första häftet gifna löfte, bordt redan i förlidna Junii månad kommit allmänheten tillhanda. — Om, såsom utg. förmodar, man icke gifvit akt på löftet, mindre motsett dess uppfyllande, är det likväl brutet, och förhållandet kräfver förklaring.

En ungdoms-oförsigtighet lade i Mars månad utg. på sjuksängen, och då han uppstod frisk, var tiden inne att skrifva — icke med penna på papper — men med plog på åker. Ovanan vid denna tyngre sysselsättning hade den menliga följden, att han, efter verkställd vårsåning, åter måste intaga sjukbädden. Då utg. derefter, i Junii månad tillfrisknad, såg de besådda fälten i härlig grönska — en anblick, hvars behag endast landtmannen fullt känner — uppstod hos honom tanken, att med allvar taga vid dagakarls-yrket, helst äfven utgifvarens omständigheter sådant yrkade, eller att åtminstone ingå i den föreslagna nykterhetsföreningen i afseende på författarskap. — *Det var en afton i sagda Junii månad. Från ett svedjeland vid den Lägenhet, han brukar, hade utg. med yxa på axeln anländt till en med buskar beväxt höjd i närheten af hans boning. Trötthetен manade till rast, och han tog plats på en mossbelupen häll. Han hade icke länge setat här, då en tätt invid befintlig stensättning ådrog sig hans uppmärksamhet *). — Det gick nu så, att, sedan de påföljande dagarna äfven andra minnesmärken i närheten upptäckts, dagakarlsskapet tills vidare fick stå tillbaka; och var det icke långt derefter, som de första arken af närvarande häftet lemnades till tryckning.*

Till fortsättande af det påbegynta verket uppmanades utg. äfven af ofvannämnda gifna löftet, hvilket, ehuru i ett afseende brutet, icke borde lemnas alldeles ouppfylldt; af åtrå att åstadkomma något helt; ej mindre än äfven af erhållen uppmuntran i afseende å företaget från det håll, der numera nitälskan för fornsvenska minnens helgd oegennyttigast och derföre skönast lefver.

Enligt hvad utg. förklarat sig hoppas (ett hopp, grundadt på opröfvade krafter), skulle, serdeles i afseende å föredraget, hans Runabok mer och mer vinna i ofelbarhet. Närvarande häfte skall ådagalägga, att sådant ännu icke skett. Det har befästat hos utg. öfvertygelsen, att det icke eller kan ske. Han tillskrifver detta en medfödd leda vid skriftställeri. Från späda barndomen drog han ock alltid heldre till skogs än till boks;

---

*) *Denna stensättning finnes afteckнad på Tab. IV. fig. 5. Jemf. sid. 8.*

och då han ännu ett barn stod och beundrade fosterbygdens "natt-omhöljda" borgar, lyssnade till vallhjone-sångerna, af hvilka han inhemtade rätt många af en oförgätlig, nu hädangången, moder, tänkte han väl på ingen ting mindre, än att derom skrifva prosa eller dålig poesi. — *Först efter Herr Capit.* GERSS' *antiqvariska besök i orten vid år* 1829 *föll det utg. in att anteckna hvad han redan länge bemärkt. Här var dock ännu icke fråga om mätningar, jemförelser, gissningar o. d. Anteckningarna, hvilka ännu finnas i förvar, äro intet annat än målningar — sväfvande utkast, de der tydligen röja, att utg. icke är född till skriftställare, lika visst, som de två utkomna häftena af hans Skrift, att han icke kan, eller åtminstone numera icke gitter lära sig konsten.*

Det vore i sin ordning att de uti en i 5:te H. af Tidskr. Frey intagen anmälan af 1:sta H. utaf Runa framställda anmärkningar med några ord bemöttes. Men som utg. är sinnad, att i 4 H. af sin bok införa en afhandling, serskildt egnad åt upplysningar, tillägg, m. m., finner ett genmäle i afseende å anmärkningarna, så vidt de angå sak, der en lämpligare plats. Hvad i detta hänseende emot Skriften blifvit yttradt skall der punkt för punkt besvaras.

*De i öfrigt i Runa framställda åsigterna och deras sammanhang med de ämnen, åt hvilka Skriften egentligen egnar sig, lära mindre påkalla redogörelse. Det säger utg. att hvar han finner uttalade yttranden och önskningar rörande vår folkpoesi och andra muntliga öfverlemningar hos allmogen, äfvensom i afseende å Sverikes forntid i allmänhet — så stora, sköna och ädla, som de, hvilka icke sällan förekommit i så väl Aftonbladet *), som i Dagligt Allehanda, skall han med förtjusning erkänna dem.*

Tredje häftet af Runa är till någon del redan utarbetadt. Det bör kunna i början af nästa år lemnas i allmänhetens händer. Sedan nemligen Bokhandlaren Herr C. E. Fritze, dertill ledd endast af kärlek för vetenskapen, öfvertagit förlaget af verket, kan utg., åtminstone i någon mohn betryggad i afseende å de med forskningen förenade kostnader, tills vidare fortsätta sitt verk.

För de bidrag utg. haft äran af åtskillige fornälskare emottaga hembäres dem en varm tacksägelse. Hvad deraf nu icke kunnat meddelas, skall i kommande häften inflyta. Ytterligare bidrag för Runa emottagas med tacksamhet, och komma utg. tillhanda, om de ställas **till utgifvaren af Runa. Stockholm.**

Stockholm i November 1842.

Utgifvaren.

---

*) *Jemf. Frey, H. 5 sid. 196.*

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland.

2.

En skönare utsigt, än den, hvilken erbjuder sig från de norra höjderna vid Korslöth, äger icke Westmanland.

I en koja i vestra dalsluttningen bor (1830) en inhysing. Den gamle heter Back-Pelle. Han har åtskilligt att förtälja om bergen och skogarna i trakten. Vi lyssna.

"Från borgberget höres, vissa nätter, ett starkt dån eller skrammel, hvilket är ett tecken dertill att jättarna blifvit gramse. När en stund förgått, ses vanligen en vagn, i hvilken sitter en gubbe, dragen af *eldfrustande hästar*, gå upp ur muren mot himmelen, och det i en sådan *hööj*, att närstående träd och stenar komma i rörelse. Härpå följer merändels en häftig blåst och ofta nog äfven väderskifte. Händer det, att, vid ett sådant tillfälle, någon befinner sig inom ringmuren, varsnar han, i en vid östra muren varande fördjupning, *slocknande lågor*, hvilka uppkasta ur jorden brutna pilspetsar. Det är icke rådligt att komma vid dem" *).

"En man befann sig vid midnattstimma i borgen, dit han medfört under bältet en psalmbok, och bar han i handen en stake med ljus samt en slant. Mannen, som satt på en sten, lade penningen på marken, samt ställde staken med ljuset derpå. Knappt hade han så gjort förr än ljuset tändes af sig sjelft. En liten gubbe, bärande på ryggen en kista, framkom ur skogen, närmade sig mannen och frågade: "hvad bränner du?" svar: "jag bränner på mitt gods." Nu föll kistan ner på marken; locket for upp och yppade en mängd skinande guldstycken. Frågan och svaret upprepades, hvarunder mannens bälte lossnade; och när tredje gången samtalet återtogs, for boken från mannen och i kistan. Gubben försvann. Men mannnen förmådde icke röra sig af stället förr än solen gått upp, då han tog kistan på sin rygg och begaf sig hem" **).

---

*) Samma syn säges vara sedd äfven i Sura borg uti Snäfringe härad. Härom framdeles.

**) Berättelsen är i det närmaste ordagrant återgifven. Att den utgör endast strödda stycken af en fullständigare sägen, inses lätt. Vi hafva i Södermanland uppteckнat en likartad sägen, hvilken här må få plats.

Slumnäs heter en smal landsträcka mellan sjön Öringen och Erstaviken af Saltsjön i Svartlösa härad. Trakten är skön och rik på fornminnen, särdeles skepssättningar. — Så säges, att, aftontid, en man gick i skogen vid Slumnäs och högg ved, hvarvid

Norr ut i den så kallade Wahlsta-åsen, en tät furuskog, blifva, nattetid, vägfarande icke sällan hindrade i deras färd af qvistar, hvilka från träden nedkastas på dragarna och åkdonen, då de förra alltid stanna och begynna skälfva, samt de sednare komma i olag. Man kan när sådant händer vara säker att hafva råkat för *klånk*, osynliga andar, de der vilja menniskorna allt ondt. Det är dessa, som bergtaga folk. Den bergtagne glömmer allt. *Men kommer han väl på ett Guds ord*, ha de icke mer makt med honom. Eljest kunna resenärer fria sig från otyget derigenom, att de rista kors på selstickorna *).

"I samma skog höres, likaledes under nätterna, helst höstetid, ett ohyggligt skrän, liknande ett barns jemmer, och urskiljes deraf, vid lugnt väder, någon gång följande:

Bena långa, gropa tränger,
Natta länger, liten svånger **).
Hu—u—u.

Detta är gasten, ett mördadt barns själ, som sålunda qvider efter ro; och må väl den jemmern gå den skyldige till hjertat! Sällan får man syn på gasten. Han har utseendet af en liten ljus im-tapp, hänger på grenarna, samt far af och an för vädret ***)."

Gubben bad oss ursäkta snacket. Vi tackade honom och skiljdes.

Korslöthedalen har en stark växtlighet, härrörande till stor del af den gyttja, hvilken vårflödet årligen afsatt. På 1750-talet skall i den på botten af ån befintliga dyen funnits äkta perlor, inneslutna i små ljusröda snäckor. Vi borga icke för uppgiftens äkthet.

En skral gångväg leder vester ut till Krejsta (Kräggesta) by i Malma Socken och vidare till Malma ås, en knapp fjerdingsväg från Korslöth. En man,

---

han blef varse, icke långt ifrån sig, en gubbe, hvilken med en stake rörde i en bredvid honom på marken stående gryta. Mannen, som menade att han fått syn på en jätte, hvilken *burit upp att sola gull*, hemtade hemifrån en annan gryta, i hvilken han lade *jernskräp*, och begynte, icke långt ifrån jätten, att med yxskaftet röra i densamma. Jätten sade till mannen: "hvad rör du på?" svar: "jag bränner på mitt gull." "Intet illa gull! jag har det välkare" [1]). Mannen följde nu jätten; och fick han icke väl ögonen på klara guldet i dennes gryta, förr än han kastade sin yxa i grytan. Jätten försvann. Mannen lät till påföljande dagen yxan ligga i grytan, och blef så ägare till både guld och gryta.". (Efter berättelse af tjenstegossen Kleofas i Lindahl, Tyresö Socken.)

*) Ordet klånk uttalas i Calmare län *krankt*, och betecknar der spöke i allmänhet. Se Crælii Beskr. p. 407. Af Ihres Glossarium och Dial. Lex. inhemtas, att det, under enahanda betydelse, förekommer äfven i Upland. — I Dingtuna Socken af Westmanland talas mycket om Klånk. De sägas tillhålla i en hage härstädes med namnet Sved. I samma hage är en mängd minnesmärken. Vi blifva framdeles i tillfälle att härom vidare tala.

**) Svånger = hungrig. Isl. svángr. Nord-Färö: svong. Jmfr. Björn. Hald. Isl. Lex. och C. Molbechs Nord. Tidskr. B. I. sid. 560, samt Lyngbyes *Færöiske Qvæder*.

***) Vi hafve tillförene, H. I, sid. 10, nämnt ett annat slag af dessa andar. Af den här ofvan anförda sägnen hade vi redan före besöket vid Korslöth en föga skiljaktig upptecknig efter berättelse af Inhyses-hjonet Anna Persdotter på Arla ägor i Odensvi Socken. Äfven hon hänförde den till Wahlsta-åsen.

---

[1]) *Välken* = god, bra; *välkare*, bättre. Westm. och Södermanl.

murare till yrket, sällade sig till oss och förtäljde på äkta vestmanländska att, från långliga tider tillbaka, hela trakten varit *förtrollad:* att, nästan årligen, en *hvitklädd fru* ses vandra öfver kringliggande gärden, och att, hvar hon framgår, föga säd skall växa *). I en *backe*, tätt invid hans boning, den vi sågo på något afstånd, hade han funnit gamla *kruk-käril* jemte kol, aska och ben.

Malma ås säges tillkommit på det sättet, att, i fordna dagar, en jätteqvinna under sin vandring söder ut tappat en del af den sand, hvilken hon vid tillfället burit i förklädet. Samma sägen är fästad vid nästan alla betydligare åsar i landet **).

Norr ut i Malma Socken mellan det så kallade Jätteberget och Pirkmåsen finnes en icke betydlig, af skog öfverväxt, borg. Folket säger att den är uppförd af jättar, hvilka skola ligga begrafna under sjelfva berget. Att de likväl aldrig få någon ro skall finnas deraf, att hela berget understundom *lyfter på sig*. Inom murarna är *ett starkt rådande*. Under det att vi granskade fornlemningen, funno vi i ett snar inom ringmuren ett mindre omslag af papper, hvilket fanns innehålla naglar, hårlockar, skafvet guld, knappnålar m. m. Vi utbådo oss af vår följeslagare upplysning rörande fyndet; men denne teg. Dylika omslag med deras innehåll sakna dock icke betydelse. De tros nemligen innefatta allt det onda, som träffat den person, för hvars räkning de utkastats.

"I Malma Socken finnas ännu gamla käringar, som äro flitiga Elfva-dyrkare och offrare; ehuru numera i allsköns hemlighet." Flere så kallade elfqvarnar förekomma i trakten. Vi vilja här anföra några få drag af vidskepelse hos folket i denna och kringliggande socknar.

Då vid brygd af dricksle någon främmande inträder, försummas icke att sticka en brand i bryggpannan, på det att icke *ondt må komma öfver brygden.*

När någon blir häftigt sjuk (*råkar för ondt*), kastas det linne, i hvilket den sjuke är klädd, på elden, att med detsamma det onda må förgå. I de norra trakterna, såsom i Gunilbo Socken, har man haft för sed att vid förbränningen säga: *väll ve!* —

Intill sednare tider var i skogsbygden icke ovanligt, att, då en mila antändes, för lyckosam kolning, lossa så kalladt *trollskott*, hvilket verkställdes sålunda, att sedan man på en jordfast, helst flat, sten gjutit något vatten, ett glödande kol af det först antända trädet lades i vattnet på stenen, hvarefter kolaren, medelst ett väldigt slag derpå med yxhammaren, åstadkom knallen, under yttrande: *så skjuter man trollen!* ***).

---

*) Vi sökte hos andra personer i trakten förgäfves bekräftelse på denna uppgift.

**) Om jätteqvinnorna förtäljes på olika ställen, att de kunnat förvara i sina förkläden hela byggnader, skepp, kreatur o. s. v. — "Jätten låg på sitt yttersta. Jätteqvinnan gick ute på marken, hvar hon råkade en man, som plöjde åker. Tog så både mannen, plogen och de förspända oxarna i sitt förkläde, inbar dem i berget till den döende jätten och sade: "ser du far hva'n tingestar (små ting) jag hittade på marken!" Jätten koxade upp och genmälte: "Låt du dem vara! det är dessa som skola komma efter oss; det är dessa som skola bruka åkern efter oss." — (Uppt. efter berättelse af hustru M. Henriksson på Kumla ägor Tyresö Sn. Sotholms Hd. Södermanl.)

***) Efter uppgift af Bonden Lars Larsson i Thorsmåsen Odensvi Socken.

Grau talar om *en rund borg* mellan Åsby och Myra i Malma socken, på sidorna om hvilken borg "fyra smärre borgar varit anlagde." Vi eftersökte den märkliga fornlemningen förgäfves, och tvifle således med flere kännare af trakten, att en sådan här någonsin tillvarit. På åsen, midt för sistnämnda i sänkningen belägna by, förekomma åtskilliga stensättningar och ättekullar, såsom ock på de flesta kringliggande höjderna. "Söder om Holmsmalma by finnes på den jemna ängen en, 1½ aln hög, ättekulle, emot ån belägen, hvilken 1834 öppnades, hvarvid i ett stenrör påträffades några förbrända ben. Högen har sin största märkvärdighet deraf, att den ligger på den särdeles jemna slätt (sänkning), som allt ifrån Holmsmalma (straxt nedanför Malma kyrka) sträcker sig till Mälaren, och som fordom troligen varit öfverfluten af vatten, hvarföre högen synes höra till de alldra yngsta" *). Rörande dessa minnesmärken har allmogen intet att förtälja. Vi förfoge oss således söder ut till kyrkan, belägen på en flackare del af åsen, hvilken dock äfven här har sin vanliga höjd.

Malma kyrka, till större delen uppförd af gråsten, är otvifvelaktigt en af de äldsta i orten. Man förmodar att hon blifvit byggd i 11:te århundradet. Dock saknades redan i Biskop Rudbecks tid all bestämdare underrättelse härom. En sägen förmäler att "en jätte skall från Korslöthe borg, eller något af de andra bergen i grannskapet, hafva slungat en ofantlig sten, i afsigt att dermed förstöra Malma kyrka; men att stenen icke hunnit längre än till Skästa, der (öster om byn) den ännu ligger." Kyrkan röjer, både till sitt yttre och inre, medeltiden. Hvalf och väggar, på hvilka skildringar ur den H. Skrift sägas fordom varit anbringade, äro numera hvitlimmade. Här finnas åtskilliga oljefärgstaflor, bland hvilka några, föreställande Bebådelsen (målad på träd), Uppståndelsen och Dopet, synas vara af värde. De äro, jemte ännu en, hvilken föreställer Jungfru Maria med Barnet **) (en af de aldraskönaste vi sett) och som fått sin plats öfver dörren i den trånga och mörka sakristian, alla, på 1730-talet, skänkta till kyrkan. Gifvarens namn är okändt. I öfrigt förvaras här flere gamla handlingar, äfvensom i nedre tornrummet några bilder af ek, utaf hvilka en föreställer St. Göran på draken. — Bland P. Thams samlade runeristningar förekommer en, som uppgifves hafva tillhört en klocka i Malma. Den läsliga delen deraf finnes sålunda anförd: *Ave Maria Jesus* — — —. Vi äro icke i tillfälle att om denna run-inskrift meddela närmare efterrättelse ***).

Man har, med anledning af den för länge sedan förlagda och nu mera borttagna östra kyrkogårdsportens byggnadssätt, äfvensom utaf "teckn af stenlagda gator" "straxt nordan om kyrkan," velat draga den slutsats, som skulle i fordna dagar Köping stad sträckt sig hit, samt Strö med sin ansenliga ättehög (hvarom framdeles) "varit Konungasätet, hvilket legat midt uti staden emellan Malma nuvarande kyrka och staden, på lika sätt, som den gamle Konungs-

---

*) Meddeladt af Ph. Mag. H:r Maurits Barkén, hos hvilken förf. står i förbindelse för talrika upplysningar rörande ortens minnen.

**) Taflan synes höra till den Venetianska skolan.

***) Run-urkunder af Liljegren N:o 1980. Äfven en af Odensvi kyrkas klockor har, enligt hvad en sednare inskrift utvisat, varit *kledd i runodrecht*. Märkligt är att orten, eljest så rik på fornlemningar, nästan alldeles saknar runstenar.

gården i gamla Upsala var belägen midt uti Upsala öde eller det fordna Upsala, och Upsala stad der omkring sedan var byggd." — Gissningen — en gengångare från 1600-talet — tillhör — icke Rudbeck — utan Hallman och Grau. Utom annat strider häremot traktens beskaffenhet, hvilken på båda sidor om Malma ås, som sträcker sig mellan Malma och Köping, bildar sänkningar, de der, såsom vanligt, helt och hållet sakna minnesmärken. Stensättningen, af hvilken några få tecken ännu äro till, synes vara ganska gammal och har måhända utgjort golfvet till någon byggnad. Flere sådana finnas norr ut på åsen; alla saknande bestämd skapnad eller omkrets.

Söder ut ligger den vidsträckta slätt, på hvilken Köpings stad är belägen. Vi hålla oss ännu vid skogen och drage vester ut genom en däldig trakt — rik på grafminnen*), till Hedströmmen, hvilken vi öfvergå vid Lyftinge qvarn i Bro socken, omkring en half mil från Malma.

Härintill sträcka sig Dömsta och Bolstre byars ägor. På sluttningen emot strömmen, mellan denna och sistnämnde by, förekomma några ättehögar. Backstugusittaren Erik Person berättar sig hafva för omkring 20 år sedan, vid upptagandet af ett potatesland, härstädes funnit tvenne förrostade svärd, hvardera tre qvarter långt, tveäggade samt försedda med tvär-jern. Fyndet har förkommit. Erik Persson håller före att de legat i jorden allt sedan Bolstre- och Korslöthe-Konungarna här drabbade tillsammans, då den sistnämnde skall blifvit jagad i den förbiflytande strömmen, uti hvilken han ock satt lifvet till vid en sten, som ännu utvisas. Tilläggande i öfrigt Erik Persson, att han icke velat förvara det funna stridstyget, emedan han ansett det kunna *vålla ondt i huset*. En resande (Herr Majoren Gerss) skall för omkring 12 år sedan erhållit samma efterrättelse.

Elin, en blekblommande sextonårig flicka, ledsagade oss (den 20 Maj 1839) från byn genom starrbeväxta flyn, svan eller sättror till en vester ut, omkring en half fjerdingsväg från Bolstre, belägen skogig klipphöjd. Bolstre borg är uppförd på denna klippa.

Den äldsta oss kända efterrättelse rörande fästet, från år 1667**), är af följande lydelse: "Wijdh Bolstre byy ähr en stoor stenhögh, som kallas Bolstre borgh; then hafva vij — — mätt; ähr ifrån roten på then sijdan som vänder sigh ifrån byyn, in til thes högd 25 alnar och är i samma steenhög för några åhr sedan funnit ett kopparsvärd." Grau och Rhyzelius hafva slösat loford på anläggningen, hvilken sannolikt ingen af dem sett.

Bergshöjden, hvilken är temligen obetydlig, omgifves af murar egentligen blott på norra och östra sidorna; dock så att den östra kretsiga muren, genom hvilkens södra del, der den bildar en tvär krok, ingången löper, i nordost utgår från bergets fot och i söder åter möter den, samt sålunda omfattar en jemnare vidd af höjdens långsträcktare sluttning på denna sidan. Muren, hvilken synes vara vid ingången fullkomligt bibehållen och i detta hänseendet förtjenar

---

*) På Kapellansgårdens (Flyänge) ägor härstädes förekomma minst 20 ättekullar.

**) Undertecknad af Olaus Joh. Rettvicensis och förvarad i Kongl. Bibliotheket i Stockholm.

uppmärksamhet, äger likväl blott omkring 2½ alnars lodrät höjd och nästan enahanda bredd. Mellan de större, oftast på flatsidorna lagda, stenarna äro smärre skärfvor inkilade. Bergets höjd inom muren öfverstiger betydligen dennes. I öfrigt skiljer sig icke anläggningen från andra sådana i orten.

Elin hade, under det vi lånade grannsigtiga ögon till minnesmärket, tagit plats i den mjuka, klargröna björnmossan. En täck varelse! — Så föllo våra ord till henne: "tror du att gastar finnas?" svar: "når jag ä' rädder." "Skulle du våga dröja här allena en natt?" "Neej — — intä ä' ja rädder för skoga — men hännaser — — fölle greäte ja häller."

De berättelser om trakten, hvilka vi förut anfört, upprepades och flere lades dertill.

"En qväll för långliga tider tillbakas begaf sig en flicka hit till borgen för att leta efter mor sins lamm, som gått vill. Det var just i skymningen då hon kom hit. Hon hade icke väl trädt öfver muren när en käring, klädd i röd kjortel och grått hucklä', framkom ur ett snar emot henne, bärande en tillsluten ask, den hon bad flickan förvara, medan hon sjelf, såsom hon föregaf, bjöde gäster till sin dotters bröllop. Man kan tänka hur rädder flickan blef! Hon vågade icke säga ett ord, utan mottog asken och satte sig på en sten, hvarefter käringen gick sin väg. Emedlertid hade en fogel tagit plats i ett närstående träd och började qvittra. Flickan såg upp efter fogeln, som, i det han, häraf skrämd, bortflög, nedsläppte ur sin näbb några strån, de der *kommo* att falla i kors öfver hvarandra på locket till asken, hvilken straxt öppnade sig och fanns innehålla en brudkrona af skinande guld jemte andra kostbara saker, med hvilka flickan, sedan hon både länge och väl förgäfves väntat på käringen, återvände hem. Flickan vardt nu riker. Men det gick så med kronan, att ingen brud ville bära henne så grann hon var, och fingo således både krona och smycken en längre tid ligga orörda till dess ändteligen alltsammans återbars till borgen, samt nedgrofs i jorden. Nu ligger det der det ligger" *).

Vidare kom talet på gasten, hvilken sades nattetid här låta höra sig. "Den, hvilken då är ute och icke har hos sig *flög-runn* **) att tugga på, eller i hast kan åstadkomma *gnid-eld*, må se sig väl före att icke blifva dårad eller oförmögen att röra sig af fläcken. Icke sällan visar sig här äfven en käring, erbjudande en tvenne ägg, dem hon meräudels bär i ett gro-blad ***). Tager man dem emot, har man väl en lycka att vänta sig, men ovilkorligen äfven en olycka, hvarföre det är bäst att tiga och vända henne ryggen."

Det led till solnedgången då flickan förmåddes sjunga några gammaldags visor, dem hon lärt af sin mormor, hvars man, i lifstiden, varit kyrkovärd i Bro. Vi beundrade det friska och uttrycksfulla i föredraget. Det sanna. Uppfattade, upptecknade. Och vi hörde icke en skönare sång, än hennes älsklings-

---

*) En något afvikande sägen anföres af Fernow i dess beskrifning om Wermland, sidd. 349—350.

**) Små, i bergskrefvor förekommande, rönn-telningar (Sorbus aucuparia), uppväxte af frön, dem foglar kringspridt.

***) Plantago major. Örtens nytta i yttre åkommor är väl känd af allmogen.

visa, ett litet täckt kärleksstycke med omqvädet: *blom blommeri blomma* *). Endast på en sådan grund växer ett sådant blomster. Endast i skogarna bland villande bergen andas ännu en sådan sång,

— — — — — — old and plain;
— — — — — — — — — — —
And dallies with the innocence of love,
Like the old age.

(*Shakespeare*).

I östra sluttningen mot Hedströmmen, till hvilken vi nu återvände, ligger Julberga och i söder, å en på något afstånd från strömmen löpande höjdsträckning, Frosta by i Köping socken. De här förekommande minnesmärken förtjena en särdeles uppmärksamhet. Sjelfva byanamnet talar för sin ålder. Vi finna på höjden, sluttningarna och närmast deromkring en myckenhet mindre, meränd els med fotkedjor försedda, ättekullar samt öppna och fyllda kretsar. Högst upp på jordsträckningen är en krets af sammanlagda klumpstenar af 20 alnars tvärdrag, i hvars midt står en ojemn, nästan spetsig, sten af fem alnars höjd. Kretsen innehåller dessutom strödda mindre stenar. Vid minnesmärket är den sägen fästad, att, i fordna dagar och någon gång ännu, man sett och ser en galt vandra kring midtstenen i kretsen, och att man ibland hör djuret derunder framgrymta:

Sve, sve rygga-börst,
Vill du få i läa först **).

På föga afstånd från kretsen är en mindre sådan, äfvensom flere vid grundvalarna till byns uthus. Nästan alla öppna kretsar utmärka sig här derigenom att en af kretsstenarna är flerdubbelt större än de öfriga.

På vår fråga till en af byamännen om här funnes någon jättegraf, genmältes: "ja, väl två." — Den i *södra vreten*, som först visades oss, är en vanlig, väl bibehållen, kiludd, omgifven af nästan oräkneliga grafkretsar och några smärre bautastenar. Den andra, belägen i *stora gärdet*, sydost från byn, äfven

---

*) Visan lärer med förändrade omqvädet: *brum brummeri brumma*, i någon landsort sjungas till en lek. Af Tidskr. Urda inhemtas, att gamla norska ordet brumma betyder sjunga. — Vi äga af den här ofvan nämnda visan en föga afvikande förändring, upptecknad efter sång af Ingrid Persdotter i Viala uti Vingåker.

**) Vi anse oss böra nämna att den byaman, hvilken vi vid besöket i Frosta träffade, icke hade sig detta bekant. Uppgiften stödjer sig på berättelse af hemmansägaren Maths Andersson i Girsta, Odensvi Socken, hvilken i sin ungdom tjenat såsom dräng i Frosta.

En annan härmed beslägtad sägen i Röle-bygden af Gunnilbo socken förmäler, att, å en skogstäkt på Röle bys ägor, någon gång äro sedda tvenne gärdesgårdar, inneslutande en mot ändarna öppen gata, samt att i gatan varseblifvits en galt, i hvars rygg setat en blank (*blånker*) guldknif. Djuret, hvilket oupphörligen vandrat fram och åter i gatan, skall derunder hörts framgrymta orden:

Skär och ät,
Skär och ät

(Efter berättelse af Soldathustrun Stina Cath. Carlbom, född i Röle. Uppteckn. af år 1829.)

en kiludd, är stor och väl bibehållen. Midt i korset är en otydlig krets af små stenar omslutande en obetydlig fördjupning. De bågiga raderna, bestående af sammanlagda aflånga klumpstenar, innesluta en kullrig jordfyllnad. Uddarna sluta med flata, nästan fyrsidiga, klumpstenar *).

Sägnen att en jätte, af stensättningens storlek och skapnad, ligger under minnesmärket begrafven, är allmän; och tror allmogen, att, om fornlemningen förstöres, kringliggande åkerfält skola upphöra att bära säd.

Rörande kiluddarnas fordna bestämmelse hafva, tid efter annan, olika meningar gjort sig gällande, till dess man ändtligen antagit att åtminstone de fleste af dem äro grafvar. Beträffande deremot anledningen till deras från öfriga grafminnen och sins emellan skiljda skapnad, är ännu intet afgjordt. De förekomma under olika benämningar i de flesta landskap **) och de bäst bibehållna visa nogsamt med hvilken prisvärd omsorg våra förfäder upprättade sina minnesvårdar. För bestämmandet af kiluddarnas, såsom i allmänhet af fornlemningars betydelse, hämtas en ingalunda förkastelig ledning af deras utsträckning. Vi hafva i serskildta landskap granskat omkring 200 kiluddar, men stadge ännu intet om dem.

Söder ut vid den så kallade Julbron förekommer en ättehög, som äger 68 alnars omkrets vid jordytan och 18 alnars sluttningshöjd. Flere grafhögar i trakten lära i sednare tider blifvit förstörda. Dock resa sig längre i söder på de underbart sköna stränderna vid denna ström (en af de största i Westmanland) ännu här och der enstaka grafhögar, beskuggade af lummiga strand-alar eller speglande sig i det mer och mer stilla flytande vattnet ***).

Vi

*) En felaktig teckning af minnesmärket är införd i noterna till P. Salans upplaga af *Eigles och Asmunds Saga* sid. 140, jemte uppgift att i stensättningen en jätte ligger begrafven, hvars skepnad och storlek minnesmärket skall utmärka. Afståndet mellan uddarna och motstående stenraderna ("a capite ad aperturam crurum") uppgifves utgöra 24 steg, "quæ sane longitudo non hominem, sed Gigantem intendit vastissimum." — N. Salan har rörande fornlemningarna vid Frostad antecknat: "Fröstad — finnas några runda jordhögar. I deras gårdztompt äro några långe och släta stenar uppreste."

**) Vanligen kallas de *jättegrafvar*, under hvilket namn allmogen inbegriper nästan alla fornlemningar. I vissa landsorter benämnas de jättesor, i andra, hattar, o. s. v. Sistnämnda benämning har föranledt oss bifoga en teckning öfver en kiludd med vidfogad krets, hvilken, jemte en myckenhet skeppssättningar af olika utseende, förekommer på Bolmora ägor i Tyresö socken af Södermanland. En vik af saltsjön har i fordna dagar sträckt sig hit. Kretsens tvärdrag utgör 5½ alnar och afståndet mellan den frånböjda delen af kretsen samt den fjermaste udden äfven 5½ alnar. Den har funnits innehålla endast aska och stora kol.

Anmärkningsvärdt synes oss att på *Frostorpa* skog i Getinge socken af Halland *en mängd kiluddar* förekomma, de der, jemte några "stenrösior" och kretsar, af allmogen derstädes kallas Konung Frodes Slott, hvilken benämning dock förnämligast torde hafva afseende på rösiorna. Eljest kallas kiluddarna i Halland *jättehögar*. Se Richardssons Hallandia Ant. et Hod. d. 2. sidd. 189 och 237.

***) Neque id observatu indignum putaverim, non semper ad vias publicas, sed ad litora et ripas amnium, antiquorum sepulcra fuisse erecta, quod ex innumeris historiarum observavimus locis. Hujus rei exempla adhuc variis in patria nostra locis monstrantur; et si certum poscas, non aliud dabo, quam quod hisce oculis aliquoties usurpavi, et

R. Dybeck del. *Strömer lith.*

STRÖBOHÖG.

(Westmanland.)

Vi voro frestade att följa de inbjudande stränderna, men måste för att taga i betraktande några öster ut befintliga fornminnen taga omvägen till Strö och Köping.

Då man lemnar Frostad för att draga söder ut, tager man med detsamma afsked af skogsbygden, och strandbygdens egenheter framstå snart rätt tydligt. En, om icke rikare, dock jemnare utbredd växtlighet möter oss. Vattudragen ligga icke mer försjunkna i djupa dälder. Fornminnena blifva glesare och inskränka sig bestämdare till de enstakare, ofta afbrutna, kala bergsträckorna. Ett lätt, ett ljust ligger öfver det hela; men snart nog äfven ett tungt, ett enahanda.

Nu är det så att folklynnet häraf tager an sitt tycke. Vi fäste oss här dervid att sång och saga tystna, eller få en mattare färg. Det är nästan blott vid de märkligare eller rättare vid de mer storartade minnesmärken, intagande de högst få, hit fortgående, höjdsträckningarna med sina glesnande *skogstappar*, som den sistnämnda ännu dröjer, och det ofta endast hos någon gammal, som dertillmed nästan blyges att framsäga hvad på andra tider verkligen lefvat inom honom *).

Ströbohög, till hvilken vi efter en timmas vandring genom en föga märkvärdig trakt anlände, har, jemte det icke långt derifrån belägna Nyckelberget, ådragit sig äfven sednare forskares uppmärksamhet genom en dervid fästad sägen. Ättehögen är, näst Balunda- ("Anunda-") högen, den största i Westmanland och ett af de skönaste minnesmärken i landet. Inberäknadt åsen, på hvilken den är belägen, äger den omkring 70 alnars sluttningshöjd och en omkrets vid roten af 243 alnar. Genom grustägt, i synnerhet på högens södra och östra sidor, har man ändteligen lyckats tillintetgöra detta härliga minnesmärkes bestånd. Betydligare ras ske nu, sedan å nämnde sidor fotkedjorna blifvit brutna samt högen förlorat sin ursprungliga sluttning, årligen **).

---

in alio pago præfatæ urbis (Kopingiæ) Mijstad dicto, insignibus et perantiquis tumulis, ad præterfluentem profundi alvei fluvium positis, sui multam excitat venerationem et admirationem. Salan l. c. pp. 140—141. Mista by är belägen omkring ¼ mil från Julbron.

*) "Mellan bergens och landens skaplynne samt sägnernas tycke äger ett bestämdt samband rum, så att jag med den innerligaste förnöjelse iakttagit sägenväxternas skiljaktighet i förhållande till engdens natur i dess innersta förhållanden." Geschichten, Sagen u. s. v. von Hagen, Hofman und Steffens s. 131. Orden äro den sistnämdes.

**) "Ströbohög, den högsta och största till omkretsen af alla de ättehögar, som ännu finnas i stor mängd i dessa trakter, har *under de sednaste åren och serdeles 1841*, då en piga tillsatte lifvet för ett alltför närgånget grustag, lidit mycket genom grushämtning. Några upptäckter i högen af kol eller ben kunna likväl ännu icke göras. De kringspridda förkolnade ämnen, som här finnas i ymnighet, härleda sig från de Valborgmässo-eldar, hvilka varit tända på högens spets och der äfven vållat en viss förplattning". (H:r Mag. Barkéns anmärkning). — Det är visst, att om på Carl XI:s tid, hvilken Konung, som bekant är, serdeles åren 1672 och 1673, under sina resor i landet, åtföljdes af Sekreteraren Joh. Hadorph *för att undervisas om landets minnesmärken*, man så, som nu ändtligen skett, dristat tilltyga fornminnen af beskaffenhet som Ströbohög, vederbörande för ofoget erhållit behörig näpst.

Nyckelberget, beläget på andra sidan om *Köpings å*, är till en del bevāxt med småskog samt saknar fornminnen.

Den förste, som anför den hithörande sägnen, sådan den kräfver närmare granskning, är Hallman. Han berättar, att, i Ströbohög, "Oden förvarat mycket gods och penningar, öfver hvilka han förordnat en draka till vecktare, och således om både draken och godset igenläst högen, och nycklarna till thensamma undangiömt uti ett intet långt therifrån belägit berg, hvilket theraf *Odens nyckelberg* skal vara kallat; såsom thet ock än i dag Nyckelberget heter. På samma berg (fortfar han) står en lund, af hvilken gamla och skuggerika trä ingen fördristar sig något thet ringaste röra, svarandes om man orsaken thertill efterfrågar, att af gammal tid har i thetta berget varit ett starkt *rådande*, som med ondt vedergäller them, som thenna lunden något förolämpar . . . Och är utan tvifvel i Ströbohög någon dråpelig Konung eller hielte begrafven, then ther med sina tappra bedrifter väl gjort sig värdig att till sin ihågkomst förvaras af de vaksamma nordiska drakar, hvilket är så mycket troligare, som högen är mycket stor och hög, ja väl en af the största grafhögar uti hela Sverige." Författaren tillägger, att vördnaden "för then Konungens aska, som står uti bemelte Ströbohög hengde länge i folcket, så att ingen fått gå then förbi, som icke offrat något på högen, hvadan samma vidskeppelse ännu (1728) äger hos gemene man några öfverlefvor, emedan the icke gerna gå then om med mindre the skola en sten eller qvist på högen kasta." Grau anför detsamma (sannolikt endast efter Hallman) och tillägger: "Under sådana löjliga dichter, hvilka man hafver ifrån de gamla förfäder, är dock något, som icke kan alldeles förkastas."

Hallmans uppgift att berget fordom hetat Odens Nyckelberg finnes icke styrkt, hvarföre den är att lemna i sitt värde, destoheldre, som N. Salanus (1667), hvilken äfven anför sägnen, vet intet af Oden *). Hans ord äro dessa: "Ströö — Är en stoor hög, kallas Strööbohögh och många små kring om honom. Sägs att där skal een Jättestuga inne aff Eek bygdh vara; nyckeln skal finnas i Nyckelbärget, som ligger ett stycke derifrå. I denna högh synes lius brinna." "Jemmertuna — är Nyckleberget, hvar ljus synas brinna; dee hafva och sett draken komma ifrå Strööbohög dijt flygande" **).

Oden hofverar nu som bäst i sägnen. Hvad på 1600-talet Salanerna, båda Köpingsbor och nitiska fornforskare, icke hade sig bekant, derom vet i dag hvar man att tala ***).

Vi anse oss böra nämna att äfven den så kallade Anundshögen nyligen blifvit af vettlöse skattsökare illa skadad, ej mindre än äfven att på den tid af omkring 16 år, hvilken vi egnat åt fornforskning, minst 30 af Mälareländernas fornlemningar blifvit förstörda.

*) På ett annat ställe hos Hallman benämnes berget *Siggodins berg* (!).

**) Äfven P. Salanus (in Not. ad. Eg. et Asm. Sag. p. 137) anför sägnen om eksalen, med tillägg rörande namnets härledning: "Ströbohög = monticolus totius exercitus vel Provinciæ ope aggestus" — Sjöborg (Nomencl. sid. 35) uppgifver att *vid Strö är en stor Tingshög*. Ett misstag. Ortens gamla Tingsställe är söder ut från Staden. — Salan l. c. visar tvenne teckningar, af hvilka den ena föreställer en fyrkantig tvådelad stensättning och den andra en med prydlig fotkedja försedd ättehög, båda förekomne i trakten. De äro numera icke till.

***) Det är visst att man mer än ofta får skäl till den anmärkningen, att ett icke ringa antal sägner blifvit i sednare tider tillskapade eller utstyrda, omsider vunnit ett falskt

Vid Strö gård, omgifven af doftande lundar och herrliga sädesfält, äro anmärkte lemningar efter en af Köpings fem fordna kyrkor. Lemningarna lära vara högst obetydliga om icke omärkbara.

Vi hafve nu strandbygden framför oss, men hålle oss till en söder ut löpande skogig höjdsträckning, begränsande Köpingsslätten i vester. Linæan är oss åter till mötes; den svala skogsluften och de mossväxta klipporna. Vi höre dånet af en ström. Det är Hedströmmens fall vid Ekeby. Gammal musik! —

I skogen finnas lemningar efter Skofsta skans — "ett ålderdomens minningsmercke här i Sverige, som är vähl värdt läna gransicktuga ögon til." Borgens mindre skyddade belägenhet — en omständighet, som ger åt denna anläggning en egen märkvärdighet — har här påkallat trenne hvarandra omgifvande murar. Den innersta, bildande en aflång fyrkant — dock med något afrundade sidor och hörn — af 60 alnars längd och 48 alnars bredd, äger 4—5 till 6 alnars sluttningshöjd och 8 till 10 alnars bredd, har i norr och söder ingångar genom murens kortsidor, samt omsluter en efter utseendet jemnad vidd. Denna inre mur omgifves på omkring 30 alnars afstånd af en yttre, hvilken åter omslutes af en tredje mur, den der likväl i nordvest sammanlöper med den medlersta muren. Sistnämnde mur, hvilken både till höjd och bredd är mindre än den inre, äger tvenne, mot dennes svarande, öppningar, af hvilka den södra, icke såsom vanligt tvärt afskär muren, utan till några alnars längd följer dess sträckning. Den yttersta muren omsluter i norr en temligen vid förborg, består på upphöjdare delar af marken endast af i rad lagde stenar, samt synes sakna öppning. I öfrigt kan anmärkas, att murarna äga deras största höjd, bredd och fasthet vid ingångarna och att den vid inre sidorna af borgmurar vanligen förekommande samlingen af så kallade slungstenar här saknas. Fästet med sina tre murar, hvilka höja sig öfver hvarandra, äger från vissa ställen ett storartadt utseende. Marken inom den innersta muren består af grus, täckt med en tunn svart mylla. Vi hafva här vid gräfning, icke djupt under jordytan, träffat, af rost angripna, jernstycken äfvensom grofva, synbarligen tillhuggna, stycken af ek med hål, förmodeligen efter spik. Eljest vet man icke omtala några fynd härstädes. Vi anmärke slutligen en i sydöstra hörnet af borgen befintlig fördjupning med en kring densamma varande, till större delen med grus och mylla betäckt, stenmur, hvilken icke höjer sig öfver borgviddens yta. Dylika förekomma i nästan alla borgar. Uppgifterna rörande deras fordna bestämmelse är olika. De sägas nemligen varit fängelser, mattillredningsställen, källare, källor o. s. v. Rörande den ifrågavarande uppgifves intet.

Man har föregifvit, att Skofta skans fordom varit kallad Gräns-, Grams- eller Granmars borg, samt på grund deraf antagit att Ynglingasagans K. Granmar uppfört eller åtminstone innehaft densamma under dess stridigheter med

---

anseende af häfd och fästats hos allmogen. I skogsbygden, der den äkta sägnen ännu *lefver* hos folket, urskiljes denna lättare från den andra, hvilken här, af förklarliga orsaker, aldrig rätt förmår slå rot, hvaremot på slättlandet, der, för att så säga, all sägen växer endast på skråmken och den ena synes lika god, som den andra, emedan de alla lika hjertlöst förtäljas, flere svårigheter möta vid bedömmandet af mundtliga öfverlemningars äkthet.

Upsalakonungen Ingiald, äfvensom man hållit före att Folkungarne förskansat sig i fästet vid deras uppror emot Birger Jarl. Uppgifterna, hvilka efter Messenius blifvit af forskare ofta upprepade och för tillförlitliga omsider ansedda, grunda sig, oss veterligen, på intet annat än ett dennes yttrande i sina *rim*, så lydande:

"Ther ligger väster om Kopunghs by
En stenborg, som gammal tid
Konung Grams borg nemder är,
För Upsala Konung bygtes ther,
Thet är en Högd där vidt fält,
Kan synas om någon krigzhielt
För handen är, som våga kan
Thenna jordborgen gripa an,
Ther är så starcka murar och vägg,
Ther hielper hvarken spiut eller ägg;
Där inne ligger den hela här,
Och Kopunghs byemän måst giöra giärd;
Then borgen fastare är
Än then Her Byrger hafver här;
Ther äro så många Götha män,
Som aldrig i krig frucktat än,
Doch fruckta vi intet theras brak och dunder,
Hervada bro är rifvin sunder."

Hallman uppgifver rörande borgen, att "mycket gammalt folck i orten (1728) kallar honom *Gränsringmur*" och menar, till följd af det anförda, "att thenna borgen vid Kiöping är upbygd långt tillbakas i Hedendomen och sannerligen en ibland ganska få, som både Historierne, namnet, belägenheten och folcksens sägner (?) stemma öfverens om" *). Det vissa är att borgen synes varit begagnad långt sednare än ortens öfriga likartade fästen. Måhända hafva på den jemnade marken inom murarna boningar varit uppförda. Fästet kännes numera, till och med af de äldste i orten, endast under namnet Skofsta skans. Att den fordom kallats Grams- eller Gräns-ringmur är möjligt. Minnen af ifrågavarande slag pläga eljest icke så lätt tappa sina namn. Hvad i öfrigt Konung Granmar har att skaffa med borgen, det inse vi intet. Gram (så skrifver Messenius) betydde fordomdags en furste, konung eller man af anseende i allmänhet, och efter betydelsen af ordet Gräns (så har Hallman ordet) lete vi icke länge. Den sistnämnde antyder sjelf att fästet ligger icke långt ifrån gamla gränsen mellan Södermanland och Westmanland.

Nedanför borgen på nordvestra sidan är en täck däld, omsluten af mossiga klippor och resliga slokgranar. I dalen står en stuga. I stugan bor en gumma. Sedan vi läskat oss med vatten ur en i dälden framvällande källa, tagit i betraktande blomstertäppan med sina trefna ringblommor, tusenskönor och åtskilliga vilda växter, dem gumman ansett förtjena plats här, deribland några

*) Hallman l. c. sid. 102 m. fl. st.

ståtliga kungsljus (Verbascum tapsus) Convallaria multiflora m. fl., samt fägnat oss åt den skog af frodiga libstickor (Ligusticum levisticum), ur hvilken hyddan med sitt nedsvällande torftak måttligt lyfter sig, stige vi in. Den sjuttioåriga gumman, helt och hållet af gamla verlden, ser oss fryntligt an. Öfver allt råder snygghet, ja, en viss prydlighet. Till och med det i en liten, sirligt utarbetad, på skrufbildade bjerta pelare hvilande, hylla befintliga bokförrådet saknar dylika samlingars vanliga bihang, damm. Samlingen utgöres af Bibeln, gamla och nya Psalmboken, de sistnämnda i prydliga band med englar, brinnande hjertan o. d. Vidare: "Saft af Cederträerne på Libanon," Stockh. 1674, "Bibliskt Uhrvärk på vers," 1720, Nohrborgs Postilla, Andelig Dufvoröst och strödda äldre Predikningar. I en särskild afdelning af hyllan äro till seendes, jemte en i skinnband insydd talrik samling af Almanachor, hvilken hvarje Nyårsafton ökes med det föregångna årets, gummans *belles lettres*, deribland ett skäligt antal dels *ömkliga* dels *mycket roliga* historier om förtrollade prinsessor, bergtagna jungfrur och slikt, samt en icke mindre samling af visor, de fleste ehuru något fingrade sägande sig vara *tryckta i år*, och slutligen en bundt, innehållande strödt, ofta omläst, allehanda, hvilket tid efter annan erhållits såsom omslag. Af nyare verk finnes här intet. Gumman håller sig vid det gamla. — Vi tale nu intet om stugans margfaldiga prydnader och bohag, ehuru rätt många hänvisa på gamla bruk och plägseder, hvilka blott i aflägsnare trakter ännu bibehållit sig. Vi fäste endast uppmärksamheten på det, å den konsterfaret utkransade sängposten, hängande handklädet. Det är aflångt, sirligt *utsydt* och försedt med breda spetsar. Gumman säger att den hvitglänsande duken, hvilken aldrig får nyttjas och derföre blott till hvarje helg fordrar tvättning, är af *klosterduk*. Vi förbigå taflorna, men kaste en blick på fönsterträdgården. I nätt sammansatta och krusade krukor af ung näfver växer *spanskpeppar*, m. fl. vanliga blomster. Under taket ses en hängande kökträdgård.

Gumman må nu sjelf föra ordet, helst hon har åtskilligt att förtälja om fordna tilldragelser i trakten. Väl försäkrar hon till en början att det mesta hithörande är glömdt och att det lilla hon kan erinra sig likväl är endast sagor, på hvilka ingen kan tro och hvilkas upprepande icke eller har godt med sig, hvarföre hon nästan *har försyn för* att förtälja dem; men mer och mer lifvad af vår stegrade uppmärksamhet är hon snart alldeles inne i ämnet.

"I skansen — säga de — bodde fordom en Konung. En annan Konung regnerade vid samma tid på Korslöth och en tredje på Bolstre. Men de voro icke konungar af kött och blod, utan jättar, som kunde förtrolla både hvarandra och andra. De ägde ock förmågan att förvandla sig och kommo sålunda åt att göra hvarandra mångahanda streck. Det var på den tiden så mycket vatten i Galten *), att konungarna kunde segla till hvarandra. Men aldrig var det någon sämja dem emellan. De säga ock att på Köpings löthen tre härar äro sedda, den ena från Bolstre, den andra från Korslöth och den tredje från Skofsta, hvilka der drabbat tillsammans i många menniskors åsyn" **).

*) Galten heter den längst i vester belägna fjerden af Mälaren.

**) Jemfr. Hallman l. c.

Förr i tiden hafva de sett en gammal gubbe i borgen, men ingen har kunnat närmare urskilja hans utseende, emedan han varit endast såsom en skugga. Han skall merendels synts vandra *kring-kring* i borgen, samt när det börjat klämta i Bro eller Malma, stannat, tryckt näfvarna på öronen och stampat så att marken skälfvit, hvarefter han nedsjunkit i jorden. De säga ock att under murarna en hel krigshär skall finnas."

Dessa två tillhöra trakten. Vi upptecknade här, efter berättelse af gumman, sagor och sägner till ett antal af öfver 30. De skola i sinom tid allmängöras*).

Den skog, i hvilken vi befinne oss, hyser intet annat minnesmärke än borgen. Men den äger öppna trakter med sorlande bäckar och doftande blomster. Bland växterna nämne vi: Dufkullan (Trientalis europæa). Blomman ligger såsom en ljus stjerna öfver den klargröna jungermannian, en af våra skönaste mossväxter; Stellaria glauca med sina spenstiga daggblåa blad och stjelkar; Campanula patula; Pyrola uniflora (det finnes väl ingen skönare svensk växt!) secunda, minor, media och rotundifolia, samt Monotropa hypopithys, tallört. Ett beundransvärdt blomster! —

Skogen är icke vidsträckt. Tager man vägen vester ut, anländer man snart till den, Hedströmmen följande, sänkningen. På motstående stranden är Bro kyrka. Kyrkan är gammal. Här förvaras, jemte gamla altarskåp från katholska tiden, en uråldrig rustning af jern. Hvem den fordom tillhört och huru den kommit hit är obekant. Den store Johannes Stjernhök hvilar här.

Eljest förekommer mellan Skofsta skans och Skofsta by, hvilken ligger mellan borgen och strömmen, en ansenlig ättehög. Flere ättekullar sägas fordom omgifvit den, men blifvit upplöjde. Byamännen, hvilka berätta att, någon gång, fynd af jern anträffats i kringliggande åkrar, hafva alls intet att förtälja om borgen. — På de söder ut vid strömmen liggande by-ägor träffas talrika grafminnen, till dess de, der den egentliga strandbygden, hvilken här mötes på omkring en fjerdingsvägs afstånd från Mälaren, vidtager, alldeles försvinna. Vi hafva nämnt att redan Salan omtalat några af dessa grafhögar.

Från Ullvi**) tage vi vägen till Köping och dess fornminnen skola en stund sysselsätta oss.

Den äldsta delen af staden är belägen på den höjd, hvilken vi tillförene lärt känna under namnet Malma ås. Kyrkan, hvilken innehar högsta platsen, lärer, enligt en anteckning hos Palmsköld, fordom varit rund. I södra kyrkodörren förekommer en upp- och nedvänd runsten, och i sjelfva kyrkan åtskilliga prydnader från medeltiden. År 1667 fanns här "St. Ericus heel affmålat under tacket med vapn itt lejon öfver tree strömar. Mitt emoot honom S. Brita heel affmålat, medh itt vapn tree Cronor"***).

Sjelfva staden saknar fornminnen. Söder ut är Tingshögen, belägen på fortsättningen af Malma ås, hvilken löper genom staden. Högen hvilken har 11 alnars lodrät högd och en omkrets vid jordytan af omkring 230 alnar, äger ofvanpå en sten-

*) De flesta angå strider mellan jättar och menniskor. Några synas oss ganska märkvärdiga. Vi uppmane forskare att på orten uppteckna hvad ännu kan återstå.

) Se Hallman l. c. sid. 22. *) Handskr. af Salanus.

satt kulle, omgifven af en likaledes stensatt fördjupning*), och finnes "icke långt derifrån rummet, hvarest inbyggarena i denna orten i hedna tider med offer och helgder vördat och dyrkat sina gudar, samt sjelfva offerkällan, vid hvilken mycken vidskeppelse i fordna tider af gemene man blifvit hållen"**). Källan menas "till sin både belägenhet och beskaffenhet likna urtheils, domare, Minnurs eller Visdomskällan vid gamla Upsala Konunga-tingshög," och skall ännu 1728 haft "hos gemene man en sådan vidskeppelig vördnad, att the vid hvarjehanda tillfelle uti thensamma offrat"***). Källan är ännu till, hvaremot *offerrummet* förgäfves sökes.

Vid femtio famnar söder ut härifrån, der åsen åter genomskäres af ån, förekomma lemningar af *Köpings Hus* eller Slott. Midt på åsen, hvilken på södra sidan, som nämndt är, begränsas af ån, på vestra sidan följes af densamma och i öster omgifves af en med sjöväxter beväxt sänkning, i hvilken tydliga lemningar efter rader af förpålningar ännu äro till, finnes en fyrsidigt aflång, uppåt smalnande och med gräs beväxt, förhöjning af 28 stegs sluttningshöjd, hvilken ofvanpå äger femtio stegs längd från norr till söder, samt fyratio stegs bredd. På denna förekomma tvenne från norr till söder gående fördjupningar, i hvilkas sluttningar förmärkas lemningar af tegelmurar, äfvensom af hvälfda öppningar, enligt sägen nedgångar till källare och fängelser. Vid sydöstra hörnet synas tecken till sjelfva grundmuren af endast fyra fots bredd. Sjelfva höjden omgifves på norra sidan af tvenne genom åsen löpande grafvar i hvilka stenläggningar efter broar förmärkas, på vestra sidan likaledes af tvenne grundare grafvar, å östra sidan af den nyss omtalade sänkningen, samt i söder af en enkel graf jemte ån †).

Man har antagit att Birger Jarl anlagt detta fäste. Lagerbring ††) menar likväl att omständigheten "kräfver tillförlitligare bevis än de nyares nakna berättelser." Fästet skall i äldre tider innehafts af *Fogdar*, hvilka haft "inseende öfver Staden och landet deromkring." Ännu Konung Gustaf I föreskref att "Borgmestare, Råådh och menighet skola lyda up unter vår Fogete, then vij them och Åkerbo härad förskickandes varde til Rettens större störkielse och Stadsens mhera bijståndh" †††). Af de sexton *Konungsfogdar*, dem Hallman uppräknar har väl ingen i sådan egenskap bebodt Slottet, enär den äldste af dem, Johan

---

*) Staden kallas i ett Sten Stures bref af år 1474 Laga-Köping, men af K. Gustaf den I i ett dess bref till Joh. Magnus, Laglösa Köping. Förhållandet har i sednare tider vållat en bekant tvist.

) Grau l. c. sid. 189. *) Hallman l. c. sid. 114.

†) En ristning i en jernplåt, hvilken tillika med tvenne portar af jern, de der lära tillhört fästet, ännu 1728 fanns i Staden, skall visat Slottets fordna utseende. Ritningen, hvilken förekommer hos Hallman och af hvars öfverskrift finnes att den tillkommit först efter fästets förstöring, föreställer dock blott en del deraf samt är bevisligen oriktig. Påskriften med munkbokstäfver är denna: *Kiopings Huus brant Anno d. m. M.CCCCXXXIII.* En annan teckning af slottet på en numera förstörd (?) tapet i Stadens Rådhus var sannolikt icke tillförlitligare.

††) S. R. H. d. 2. sid. 492.

†††) Br. af år 1529. Fogdarna lära den tiden bott på Ulfvesund, nu Kungsöhr.

Vale (enligt Hallman till börden Dansk, men enligt Lagerbring en Italienare), blott såsom flyckting från det af Engelbreckt intagna Borganäs i Dalarna, några få dagar uppehöll sig här, näst före det Slottet af Engelbreckt intogs och förstördes, hvilket skedde i Juni månad 1433, och hvarom Rimkrönikan den större sjunger:

För Köpung lot Engilbricht draga,
Ok ville för Rijket lifvit vaga,
Han vann thet Huus i samma stund,
Och brändit strax nider i grund.
Sidan lot han samman kalla
Väsmanna och sporde them alla,
Om the ville med honom blifva
Ok hielpa uthländska Fogata fördrifva?
Epter Gudz byrd Fiortonhundrade Aar,
Trettio uppa tridie thet var.
Han lofvade them hielpa aff vanda,
The gingo honom alla tillhanda *).

Fästet skall dock blifvit fullkomligen förstördt först i K. Gustaf I:s tid, då de återstående murarna nederbrötos och bortfördes. — Det är vidare bekant att Konungarne Johan III och Carl IX ämnat att här åter uppföra ett slott; och skall den sistnämnde för ändamålet låtit till stället framföra sten och timmer, samt dit lagt en till Prestebolet hörande äng, emot lägenheten Fantetorp, som ännu tillhör Prestgården, "till en trädgård;" men förehafvandet kom icke till verkställighet. År 1609 erhöll likväl Hertig Gustaf Adolf i förläning, bland annat, "Köpings Hus eller Slott" **).

Åsen fortgår, sedan den afskurits af ån, söder ut, under namn af Långåsen. Med en egen känsla kastar skogsvandraren här en blick öfver Mälaren; lyssnar till vågornas oro, vindarnas sus och måsarnas skri.

Nu (d. 3 Juni 1839) var det så att vågorna brusade mot stranden. Stormen gick genom lummiga ekskogen. En mörk himmel låg öfver sjön. Här och der på den *grönande* vattenytan syntes ett segel. Några entoniga sjömans-sånger nådde, från farkosterna vid Åminnet, då och då våra öron. Orden kommo ej fram — måhända för blygsel.

Efter en kort lustvandring i den täcka engden, hvar det ymniga förrådet i ek-kronorna af Mistel (Viscum album) fästade vår uppmärksamhet, togo vi vägen genom den s. k. Djurgården. Stället besöktes understundom af Konung Carl XI och hans hof, under konungens vistelse på dess älsklingsort Kungsöhr.

Hit

*) Scr. R. Sv. T. I. p. 67.

**) I N. Salans skriftliga uppsats (1667) förmäles, att *Husets* murar då ännu voro synbara. Han tillägger: "intet långosedan hafver stått dörrar för källarna." Om de här befintliga hvalfven (det är endast några få beskärdt att finna deras öppningar) har man ännu åtskilligt att tala. Sålunda heter det att den hvilken, det ogemena spökandet oaktadt, dristar hit nedtränga, har att af både guld och silfver påräkna *böla nog* m. m.

Hit anlände han i stilla aftonstunderna, antingen till häst, eller på jakten Karolus. Här anställde han jagter, i hvilka äfven "fruntimbret" stundom deltog. Här mönstrade han krigsfolket. Under ekarna skimrade *mångfärgade tält*, mellan hvilka hvimlade skaror af muntert hoffolk, till dess natten kom på, då Henric Finne, skogvaktare, kallades, att i Konungens tält förtälja äfventyr *). Andra tider, andra nöjen!

Här utfaller Hedströmmen i Mälarefjärden Galten. Så säges allmänt, att på södra sidan om strömmens mynning, å åsen, fordomdags varit ett slott. Några mena att det sjunkit i sjön, och påstå att dess skorstenar, ja ibland äfven tak, vid lugnt väder, varseblifvas under vattenytan, hvaremot andre, boklärdare, hålla före att slottet väl legat på ifrågavarande åsen, men längre i söder, och varit, antingen Pufendorfs Högvalla **), eller ock det gamla Ören, nu Kungsöhr, efter detta fordom skall legat "längre norr upp ifrån sundet (vid Kungsöhr) på åsen" ***). Vid den förra meningen höll sig vår ledsagare öfver strömmynningen, en gammal väderbiten sjöman vid namn Tibbelin, ganska segt fast, andragandes till styrko för sin åsigt en myckenhet skäl, dem vi likväl destoheldre utelemne, som hvarken Tibbelin eller någon annan gittade upte ringaste tecken efter någon byggnad härstädes ****). Åsen, hvilken äger på östra sidan om sig Mälaren samt på vestra sidan Barkarö-slätten, som fordomdags synbarligen stått under vatten, så att åsen, i likhet med den mellan Strömsholm och Qvicksund, strukit midt öfver sjön, saknar här fornminnen. Den sträcker sig till Kungsöhrs- fordom Ulfve-sund och vidare. Granö heter den lägenhet, till hvilken vi först anlände. För få år sedan fanns vid gräfning här vid Granö ett fynd af silfvermynt — 20 eller 30 till antalet. Fyndet lärer blifvit förskingradt. Vår Tibbelin menade att på *slantarna* både *Kejsare, Konungar och Påfvar stått utritade.*

Här lemne vi åsen och begifve oss vester ut öfver de vattensjuka engderna till Barkarö kyrka, belägen på en stenig höjdsträckning. Kyrkan är liten och "bygd ifrån grunden alt up till taklaget af idel grof och ofantelig stor gråsten; så att hon måtte vara mycket gammal" †). På Kyrkogården, omkring 1½ aln från Chorväggen, finnes under en mycket gammal "valbjörk" ††) en ohuggen häll, hvilande på en nedsjunken stensättning. Minnesmärket synes vara ganska

---

*) Henric Finne dog 1684, 136 år gammal. — Ofvanstående är hemtadt ur afskrift af en samtida handling, hvilken skall förvarats på Kungsöhrs slott. Huruvida samma handling numera är till, känna vi icke. Afskriften, hvilken är vidimerad, ämna vi framdeles allmängöra.

**) Pufendorfs Inledn. till Sv. Hist. St. 1688, sid. 164. Om belägenheten af detta Högvalla, hvilket Engelbrecht säges intagit efter det han förstört Köpings slott, är, tid efter annan, åtskilligt ordadt. Ännu är dock intet i ämnet utredt.

***) Grau l. c. p. 425.

****) Hadorph (Mct. i K. Bibl. i Stockholm, under teckn. F. f. 5. fol.) uppgifver likväl att Kungsöhrs Kungsgård "fordom legat en fjerdingsväg norr om sundet uth på åsen åth Kiöpings-sijdan mycket lustigt och vackert och nästan på 3 sidor kringfluten;" tilläggande: "der synes ännu kiällarne och alla stenfötter till husen."

†) Grau l. c. sid. 420.

††) Rhamnus catharticus. Kallas i Bohus Län Vahlborg.

gammalt. Trädets blad och blommor menas vara af synnerlig verkan i sjukdomar, ja blotta vidrörandet deraf skall hela. Om stensättningen har man intet att säga.

Vi säge att utsigten från den skuggrika, med täta blomsterkullar (de äro grafvar!) beströdda, kyrkogården är härlig. Kastom en blick mot södern. Till höger reser sig en skogig bergsträckning, och midt emot oss äro Kungsöhrs lummiga lind- och björklundar, hvilka sedan långliga tider tillbakas tagit plats på de i den sanka engden här och der varande små höjderna. Öfver lundarna höjer sig stolt *Konung Karls kyrkas* sköna tornhvälfning.

Den, hvilken, såsom vi, följer vägen från Barkarö till Kungsöhr, får tillfälle nog att inveckla sig i de rika lundarna. På en af höjderna utmed vägen ligger lägenheten Fyrkanten. Stället är beskuggadt af resliga ekar. — Så säges, att, en morgon vid soluppgången, Kung Carl XI befann sig här. Konungen var allena. En gammal qvinna, stadd på vandring till Kungsöhr, nalkades och slog sig i språk med honom. Omsider tillspord om hon någonsin sett konungen, svarade hon kort och godt: "intä ha ja sitt'n å intä häller ä ja angelägen." Den gamla fortsatte sin vandring. Då en stund derefter Konungen återkom till Kungsöhr, var man der sysselsatt med notdrag, hvarvid äfven gumman såsom åskådare närvar. Sedan fångsten var upphemtad och den vanliga bönen läsen, öfverlemnade Konungen sjelf till gumman några fiskar och sade: "det är väl ändock intet så gali att råka få se Kungen." Gumman föll på knä och utbrast i gråt.

Vår sagesman är Målaren Berggren vid Kungsöhr.

Närmare Kungsöhr komma vi åsen åter till mötes. Här, i sjelfva sluttningen af densamma, träffades år 1827 af en fodermarsk, vid uppryckandet af en enbuske, en större ring af guld med påträdda mindre guldringar af 68 dukaters vigt. Fyndet hembjöds, men inlöstes icke. Flere, icke hembjudna, fynd i orten omtalas. Ett gammalt svärd af jern, enligt vidfogad anteckning funnet vid Kungsöhr, hafve vi sett på Gripsholms slott *).

Kungsöhr, som i äldre tider nämnes Ör, Ören och Ulvesund ("det kallades i Gustaf den 1:s tid Ören samt före 1579") är otvifvelaktigt ett af traktens först bebodda ställen. Det är här som Malma ås, hvilken från åminnet utgjort Mälarens gräns i vester, afskäres af Arboga-ån i det denna faller ut i sjön. Söder om ån mötes åsen af den höga bergsträckning, som från Nerikes skogsbygder följer södra stranden af vattudraget och, jemte åsen, här bildar den så kallade Kungsöhrs backe.

Sedan vi granskat en på norra åsen varande stensatt, korsbildad fördjupning, måhända en lemning af det gamla Ulvesund eller heldre af den "stora stenhusbyggnad" — enligt sägen kyrka, hvilken Konung Johan III vid år 1580 ämnat här uppföra, samt betraktat en i närheten varande *Trojenborg* (Labyrint), hvilken ännu skänker bygdens ungdom ett oskyldigt Söndagsnöje, sände vi en blick öfver de stilla fjärdarna. Sjön står lugn under oss och af skogen längst bort i öster synes blott en matt rand.

---

*) Då man i Archiver och Muséer kastar en blick på dylika, i vråar och skrymslen undanvräkta, utan behörig vård lemnade, fornsaker, intages man af den billiga önskan att de lemnats orörda i sina grafvar att *der* förmultna.

Vid stranden djupt under oss står en sjögrön vass och från vår plats kunna vi mellan tallarna icke otydligt urskilja gångar eller öppningar i densamma. Man vet omtala att dessa sålunda bibehållit sig sedan Konung Carl XI:s tid, då de, dolde under en tät furuskog, utgjort *Fröknarnas badställe.* Några få hithörande sägner äro gängse hos allmogen, serdeles i angränsande Torpa socken, men de fleste, ehuru i ett eller annat afseende märkliga nog, icke af beskaffenhet att kunna troget återgifvas.

På den afjemnade södra delen af åsen mot ån och sjön, tätt vid vattnet, finnas grundmurar efter det fordna *Kungshuset.* Det förmenas varit uppfördt af Konung Gustaf I. År 1687 led likväl Kungsbyggningarna af en svårare brandskada, hvarefter husen åter uppbyggdes. Häraf vill synas, som den sist qvarstående Kungsbyggningen icke haft den föregifna åldern. Den var af träd och antändes 1822 — såsom en del föregifva — af eld från ett ångfartyg, samt uppbrann till grunden, hvarvid en mängd gammalt husgeråd äfven skall blifvit rof för lågorna.

Rörande Kungshusets utseende saknas efterrättelser. En äldre person på stället — om vårt minne icke sviker — färgkarlens hustru, har derom muntligen uppgifvit följande:

Kungshuset bestod af en med mycket höga skorstenar försedd omålad tvåvånings-byggning af träd, med stora fönster och små rutor. Uti byggnaden märktes främst *Kungssalen,* besatt på väggarna med gamla vapen, mellan hvilka stodo konstigt utarbetade skåp, innehållande böcker, af hvilka någon del räddades undan lågorna samt, jemte annat, fördes till Strömsholm. Vidare: *Konungens sängkammare,* i hvilken stod en obäklig säng med omhänge af rödt sammet, försedt med breda fransar af guld. *Drottningens sängkammare* med säng, hvars omhänge var af gult siden med silfverfransar. *Frökenkammaren* inneslöt visst fem sängar, alla med mer eller mindre granna omhängen. På väggen hängde, jemte några taflor, en *liten-liten* spegel, under hvilken stod en mycket grann kista af träd med inläggningar. *Tennkammaren,* uppfylld med en *otalig* myckenhet kärl, *af bara tenn.* Flere rum upptogo de öfriga delarna af byggnaden. — I vinkel med Kungshuset, mot sjön, stod *Riks-Råds-byggningen* samt *köket,* och på gården, inom byggnaderna, ett mindre torn med slaguhr.

Härifrån vände vi oss till södra åsen, eller Kungsöhrs backe, hvilken är temligen tätt bebyggd. Högst upp står Kung Carls Kyrka, omgifven af löfträd. Konung Carl den XI har låtit uppföra denna kyrka, som är en verklig prydnad för trakten. Att Konungen i egen person haft tillsyn vid byggnadsarbetet, är en hos allmogen gängse sägen, hvilken styrkes af några ställen i Konungens dagbok. Man vet omtala huru han ofta med egen hand rättat hvad murarena felat m. m. samt sjelf gjort utbetalningar till arbetarne, hvarvid drag af hans lynne icke sällan framstått.

En arbetare inställde sig en afton hos Konungen med begäran att undfå betalning för verkställdt arbete. Konungen, som för tillfället lärer haft åtskilligt att tänka på, sade att han inga penningar hade. Arbetaren lät sig dock icke härmed afspisas, utan förnyade flere resor sin begäran, till dess Konungen medelst en väldig eldgaffel fick den enträgne på dörren. Vid utgåendet mötte arbetaren en i samma ärende stadd kamrat, hvilken tillsporde honom om han

fått penningar af Konungen. Han svarade att han väl icke fått penningar, men erhållit i afbetalning stångjern. Den andre inställde sig nu hos Konungen, hvilken äfven på dennes anhållan om penningar gaf ett nekande svar, vid hvilket förhållande arbetaren utbad sig att, i likhet med sin kamrat, varda aflönad med stångjern. Konungen, road af infallet, lät inkalla äfven den andra arbetaren, och båda undfingo betalning. (Berggren).

Om den norra åsen saknar fornlemningar, förekomma de här desto ymnigare. På den temligen vidsträckta höjden, hvilken åsen och den nämnda bergsträckningen, som här korsa hvarandra, bilda, ser man tätt vid hvarandra uppkastade grafkullar, omgifna af runda eller fyrkantiga fotkedjor, samt kretsar med eller utan midtstenar. Af en myckenhet, tid efter annan, här funna graflemningar återstå nu endast två väl arbetade pilar af jern *) samt andra otydliga saker af samma metall. Mellan grafvarna stå stympade bautastenar. Här är ock, tätt vid vägen, som leder till Hjelmare-sund, en runsten. "Torkil lät göra märket efter Askaut och Thorkut. Hjelpe Gud själarna!"

Äfven här möta vi snart sänkningar. De äro, såsom i de norra bygderna, alla rigtade mot Mälaren. En sådan upptager till stor del angränsande Ekeby och Skillinge ägor och består till vissa delar af *bottenlös gyttja*, beväxt med starr. En förträfflig källa ligger vid foten af åsen emot sänkningen. Källan heter Gladan "af sanden, som dansar i botten." Så säges att sjelf K. Carl XI laggt hand vid dess stensättande. Sänkningen kan icke öfvergås. Vi taga derföre en omväg öfver södra bergen till en utskjutande bergshöjd, der vi finne en borg. Den utgöres af trenne hvarandra omgående ringmurar. De äro alla ofullständiga, såsom bildande förskansningar endast *mellan* klipporna. Den innersta är uppförd vid en nästan lodrät klippa, som utgör borgens östliga vägg. Denna inre borg äger endast några få alnars tvärdrag och fyra alnars nästan lodrät höjd, samt får häraf ett tornlikt utseende. De omgifvande murarna äro lägre, men äga här och der lodräta höjder.

En borg ligger ock söder ut på Gu-berget å Rå ägor, och vid Hogsta, icke långt derifrån, är en forntida begrafningsplats. Vi komma dessa minnen närmare en annan gång.

Bygdens ungdom är församlad till lek på den gröna, aftonskuggiga täckten vid Gladan. Det är Söndagsafton (1837). På vår begäran lekes allt hvad lekas kan. — En härlig qväll! Der ligger leken redan i mångens anlete. Skulle här ej lekas väl!

Man begynner leka *Tor-hök*. Härefter kommer *Enkeleken*. Den leken har gjort många kinder röda. Flickorna samka sig i en flock, skilja sig från gossarna, blifva mycket förtroliga, lägra sig i gröngräset och begynna under sång att "räkna sig på blomsterblad tre fästemän i rad." Emedlertid taga sig gossarna före att leka *"Ole i skrymta."* En af bussarna vänder sin vallmars-

*) Sådana förekomma sällan norr om Mälaren. Efter södra stranden, såsom i Torpa, Tumbo, Thorshälla, Sundby m. fl. socknar, träffas de i ofta ganska obetydliga kullar nästan årligen.

tröja åvugr (afvig). Några yfviga ormbunkar *) sättas i hans mössa och en väldig, för tillfället skuren, staf i hans näfvar. I öfrigt tillpyntad så förskräckligt som möjligt, ledes han, under öfverljudt åtlöje af sällskapet, i ett snar, hvarefter vederbörande samt- och synnerligen lägga af till skogs, med undantag af en, den der tager plats på en sten och sjunger:

Skrymta första gången,
Skrymta andra gången,
Skrymta, skrymta Ole,
Skrymta du :,: **).

Ole, hvilken i sitt gömsle emedlertid tagit an en svåra morsk uppsyn, baar, efter sångens slut, in åt skogen med påken i högsta hugg, hvarunder sångaren fortfar:

Skrymta första gången,
Skrymta andra gången,
Skrymta, skrymta Ole,
Skrymta ut! :,:

och den första *rygg*, hvilken Ole kommer åt, får, under det han högt uttalar detta ord, ett slag af påken. Utropet är ett tecken för sångaren att sluta. Man samlar sig. Den träffade utstyres och föres under starka glädjeyttringar i snaret till förnyande af leken.

Emedlertid har, medan leken en stund sålunda fortsatts, en af sällskapet, medelst en spragge, ristat i marken en rak kana af några alnars längd, och är det nu de flestes önskan att *"dansa på skarva."* En af sällskapet träder till ändan af kanan, och begynner under de djerfvaste bugtningar att dansa utåt densamma, vid nedanstående sång, hvarvid de gycklande åskådarne använda alla upptänkliga grepp att få honom ur jemnvigten, likväl utan att fössa vid honom.

Så dansar jag på skarfva
På skarfva första hvarfva;
Hur hurtigt det månd' gå,
Så går det fram ändå ***).

Dansaren har nu hunnit slutet af kanan, vänder sig om och fortsätter:

Så dansar jag på skarfva
På skarfva andra hvarfva;
Hur hurtigt det månd' gå,
Så går det fram ändå.

Lyckligt och väl återkommen till utgångsstället, gör han ånyo en sväng och begifver sig åter åstad.

Så dansar jag på skarfva
På skarfva tredje hvarfva.
Så går det skarfva ut;
Det visste jag förut.

---

*) Pteris aqvilina. **) Se melodien Litt. A. ***) Se melodien Litt. B.

Blott en och annan förmår likväl *gå skarfva ut*. Den dansande, hvilken — oftast tredje resan — i sitt *hurtiga* öfvermod, gör de djerfvaste språng, än hoppande på ett ben, än böjande hufvudet, någon gång ned till marken, förlorar, till de kringståendes stora förnöjelse, meränd els jemnvigten och *faller* så *ur*, då desse högljudt utbrista:

Så dansa du på skarfva
På skarfva första (andra, tredje) hvarfva.
Nog ha' dä vuri bra,
Du hade ej gått sta.

Sluteligen, sedan man gått sig trött, nedslås i marken en stake af manshöjd. En af sällskapet tager af sig mössa och råck, dem han hänger på stören så att denne får utseende af en menniska. Den sålunda afklädde ställer sig framför den iklädda stören, hvilken han begynner tilltala i skarpa ordalag: "hva' vallde attr du ga' hästen min stäkra?*)." (Svar af belätet, utsagdt af den tilltalande:) "Dä' va' fölle intä' ja heller." — "Jo si dä va dä, jag skall naffsa dej jag." — Han slår derefter till en af råckarmarna, ofta så skickligt, att han genom dennes återsvängning sjelf erhåller en släng, hvilket af de uppmärksamme kringstående anses såsom återslag. Samtalet fortgår och öfvergår i mångfaldiga ämnen, samt förlänges allt efter den tilltalandes förmåga att göra samtal och handling underhållande. Den föreställde personen skyldrar alltid såsom fiende, ofta nog såsom medälskare.

Sådana äro dragen af trenne lekar. Hur "formen" svettas "prosa"! och likväl lefvas de. — Vi återkomma en annan gång till lekarna.

Våra flickor äro ändtligen uthvilade och vilja dansa. Som spelman saknas, griper man sig an med sång. Några af de täcka melodierna åtföljas af ord, hvilka för de förras skull måga anföras.

1.

Grannas mora talte dessa ola:
Öm jag hade mi Johanna gift.
Hej, med Sara är'e inga fara,
För ho ä' både kry och sipp.
Än gör ho så här,
Än gör ho så der,
Grömma gössarna de si derpå **).

De dansande, som bilda en ring, göra åtbörder efter visans innehåll.

2.

Och när som fleckuna de gifta sej
Så få de annat att tänka på;
Ta sin lilla vän,
Dansa om i fläng,

*) Phellandrium aqvatium, en giftig och isynnerhet för hästar skadlig kärrväxt. Allmogen menar att den skiljer sig från likartade blomster genom sina nio leder.
**) Melod. Litt C.

Alldrig nö'ntn öfvergifva den
Förr än döden dem åtskiljer.

Och kom min vän och kom min hjerteros,
Så ska vi bygga oss ett kärligt bo,
Hålla af hvarann,
Hustru och man,
Lefva just som dufveparen tro,
Alltid älska hvarandra *).

3.

Jag har en vän, ja om han än lefver,
Som för sju år sedan reste bort.
Alldrig kan jag den vännen glömma.
Nog får jag sörja, som honom mist.

Har du en vän, som du här säger,
Som för sju år sedan reste bort,
Då är jag den ungersvennen,
Då är jag vännen, som for från dig.

Och är det sanningen, som du säger,
Låt mig se ringen du fick af mig.
Här är handen och här är fingret,
Se här är ringen jag fick af dig.

Och jungfrun skådar, hon skådar ringen,
Jungfrun dignar till jorden ner.
Ungersvennen han tager vännen
Och kysser henne så hjertelig **).

Denna torde ursprungligen varit en lek. Tecken af en sådan qvarstå i utförandet af dansen. Vi tillägge ännu en melodi (Litt. F.). Den saknar ord, men är en af ortens, ja hela vestra Vestmanlands, mest älskade. Visorna äro icke gamla. Af lärdt folk kunna de hållas för slagdängor. De tillhöra Allmogen! —

Vi bjuda det lekande sällskapet farväl.

Från den utsigt, hvilken nu erbjuder sig på Kungsörhs backe, kunna vi med nöd skilja oss. En rik tafla af äkta nordiskt tycke! — Konung Carl XI

---

*) Melod. Litt. D. **) Melod. Litt. E.

lagt, emedan stora ekar stå nu emellan murarna upväxte, af 3 eller 400 års ålder. Detta slott hafver varit med fyra grafvar åt landssidan befäst, som än klarliga synas. Somliga mena thet varit Åkersborg, som omtalas uti historierna."

"Arboga Slått har legat uti åån straxt ofvan Kongsöhr uti ett moras*) ther åån är bredast och helt sank, så att thet nästan för en oöfvervinnelig fästning i förtiden skattadt varit för dess belägenhet skuld. Ther hafva varit grafvar utom åån, såsom ock starka murar kring sjelfva huset; men hvad namn thet haft är okunnigt"**).

Flere hafva varit af den tankan, att fästet är samma Åkersborg, hvarpå K. Birger ofta vistades och hvar han utfärdat åtskilliga bref, hvaremot andra icke tvekat antaga, att det Högvalla, hvilket Engelbrecht säges intagit efter det han förstört Köpings Hus, vore att härstädes sökas. Ehuru vi intet kunna i målet stadga, synes oss likväl ur flere skäl sannolikt, att ifrågavarande anläggning alldrig blifvit fullbordad, och derföre icke kommit till någon rygtbarhet, eller ens erhållit bestämdt namn.

En äldre man på Eknö ägor i angränsande Björskog socken har detta att förmäla om Åkersborg: "På slottet bodde i fordna dagar en jungfru, hvilken, då hon en sommar blef kringränd af röfvare, stack eld på huset och flydde sin kos med folk och gods sitt. Fästet blef derefter aldrig iståndsatt, utan förföll mer och mer"***).

Den förr nämnda skogiga bergsträckningen, löpande söder om och på något afstånd från ån, är väl märkvärdigast för naturforskaren. Dock förekomma här äfven grafminnen, serdeles vid Skäftruna, Reutersberg (fordom Munkeboda) och vid Magnäs — det sistnämnda beläget på en höjd, hvilken fordom tvifvelsutan varit kringfluten af vatten. Sådana enstaka höjder förekomma ock här och der på slätten mellan ån och den egentliga bergsträckningen, deribland en betydligare i den så kallade Härreängen, en half mil hitom Arboga stad.

Vi upphunno, i det vi nalkades höjden, förbi hvilken landsvägen löper, en äldre qvinna, som ämnade sig till staden. Den åldriga bar på sin krökta nacke ej mindre än 18 qvastar och — 71 år. Vi öfvertalade henne att nedkasta på marken de 18 qvastarna, samt att underrätta oss om fordna ting i orten. Gumman utlät sig omsider sålunda:

"Der i backen stod i fordna dagar ett slott. Litet deraf återstår, men det heter än i dag Ravals borg. I slottet bodde en konung, som hette Raval, det är röfvare. Kung Raval röfvade gods och gull dagligdags och

*) Ofvanbemälda Hunn.

**) Uti Hadorphs "Förteckning på gambla Kungsgårdar och Slott" förekomma härmed öfverensstämmande efterrättelser rörande fästet, äfvensom hos Rhyzelius i dess Sv. Goth. Munita. — Lohman (Arboga Känning sid. 121—122) förklarar att han icke vill af *sagor göra någon origtig slutsats* rörande slottets urhäfdstid, öden och slut, men anför likväl, efter en gammal sägen, "att detta slott aldrig kunnat blifva färdigbygdt, emedan hvad om dagen blifvit uppfördt, har om natten blifvit af en förtretlig Byggmästare Råande eller Rådande i backen, nedrifvit". Lohman håller i öfrigt före att fästet varit uppfördt till skydd för Arboga stad.

***) En gumma, som i 50 år bott på närliggande Asphäll, har intet att i ämnet förtälja.

nedgrof det under murarna till slottet, der det ännu finnes qvar. Det får väl ock ligga der det ligger, emedan alla, som söka komma åt det, blifva skrämda af en stor orm, som har bara guldslantar till fjell och ädla stenar till ögon, samt merändels blifva lama och lytta. — Det händer ibland att ormen fäller sitt ister, hvadan det stundom finnes liggande i bergskrefvorna. Den som hittar sådant och kastar något deraf öfver sitt hufvud, får i detsamma se alla de skatter, som ligga i berget. Men han blir intet rikare för det."

Vi bestego höjden och funno på densamma, under gamla ekar, några högst orediga stenrösen, hvilka i sydost bilda en krets af omkring fyra alnars tvärdrag.

En sägen rörande minnet, upptecknad 1740, förmäler, att "här är en af nästa folket och them gamla vidhängande historia om en Konung, som inom murarna härstädes förvarat sina bästa klenodier, och brukat muren til beskydd emot sina fiender. Skolandes samma dyrbara saker ännu liggia qvara i backen, thär the först blifvit nedgrafna, efter Konungen therstädes blifvit öfvervunnen, ihiälslagen och borgen intagen samt förstörd. Samma saker förvaras nu af Draken, som stundom plägar elda i backen, så alla thet se" *).

Vi anlände genom en härlig trakt till Arboga stad, belägen i en af Arboga-ån genomfluten däld. Staden är ganska täck; omgifningarna flerstädes sköna. Här äro tvenne åldriga kyrkor, af hvilka Stadskyrkan fordom skall varit kloster. Lohman **) håller före att "nunnor varit här en tid, men för drifvande orsaker skull nödgats annorstädes att flytta," hvarjemte han berättar att samma nunnor "under jorden haft till åån ett hvalf, genom hvilket the hemtat vatten, på thet the i manna-åsyn icke komma skulle." Tecken efter ett hvalf vid åbrädden midt för Stadskyrkan synas ännu i dag. I kyrkotornet är en gammal märkvärdig klocka, på hvilken äro föreställde Jungfru Maria med barnet samt S:t Anna och Martia. Inskriften kring nedra kanten är denna: *Hielp IHS Maria, Anna et Sancta Martia. Anno Dmi. MCDVIII.*

Af stadens många fordna kloster och kapell återstår nu litet eller intet. Namnen äfvensom deras lägen äro angifna af Lohman, hvilken äfven kan rådfrågas rörande stadens öfriga fornminnen.

Vester ut är Ellholmen, fordom kallad Aliholm. På en mindre holme i ån härstädes skall, enligt sägen, varit ett slott, hvilket brunnit. Lemningar deraf finnas nu icke. I granskapet förekomma talrika grafminnen. Törneberget heter ett närliggande berg. Man säger att i fordna dagar en flicka blifvit härstädes bergtagen. Lohman, hvilken äfven haft sig sägnen bekant, upplyser att den bergtagna blifvit "efter offentliga förböner svart och söndervriden utkastader." Om den *vildträdgård*, hvilken bemälde författare förlägger vid Egilsäteberg, vet numera ingen att tala.

Från den breda sänkning, hvilken följer Arboga å från Kungsöhr till staden, utgå flere sådana norr ut genom Medåker och Himeta socknar. Flere af dem genomflytas af vattudrag. — Icke långt från staden på denna sidan ligger Hamre

*) Lohman l. c. sid. 122—123. **) L. c.

Sätran *), hvilken sträcker sig till Hamre by. Här träffades år 1838 ett märkvärdigt fynd, bestående af icke mindre än "490 små Svenska och Danska mynt och Bracteater af Konung Albrekt — Christjern I — — samt derjemte en metallkanna, hvari mynten legat förvarade." "Detta är utan tvifvel ett af de märkvärdigaste fynd af Svenska medeltidens mynt, som hos oss blifvit anträffadt. Det synes vara nedlagdt i jorden under Carl Knutssons eller Christoffer I:s regering." **).

Vi hafva intet vidare att tillägga om Arboga och dess omgifningar.

Det var en stilla afton (1836) då vi drogo ur staden. Vi gingo vester ut. Vedevågs-fallet sjöng i stilla qvällen, tills skumma skogens sus förtog dess brus. Efter en timmas vandring på svårföljda gångstigar öppnade sig för oss i skogen en mindre rymd. Midt framför oss på en höjd låg ett torp, och till venster reste sig ur silfvergråa dimman en klippa, beväxt med högstammiga furor. Vi trädde in i hyddan. Far och mor med barnen sutto kring brasan. Stugan var uppfejad för den instundande Pingsthelgen. — Vi sporde mannen till hvar Halvardsborgen vore belägen, och bådo honom följa oss dit. Den gamle stod upp, tog hatt och käpp, sade aldrig ett ord, men vinkade och gick ut. Vi följde. Skymningen var inne. Vi drogo söder ut och hade icke gått länge förr än vi stannade.

Månan stod på himmelen. Nedom oss, kring höjdens fot, låg en krans af små darrande alar. Längre bort en månljus skogssjö, försjunken mellan mörka försvinnande skogsträckor. Till venster reste sig upp ur sjön den skogiga klippan, och månans sken föll på gamla Halvardsborgen å bergets spets. Vi hunno näset, som leder till fästet, hvilket fordomdags på alla sidor omgafs af vatten. Utsigten vidgade sig ju närmare vi kommo höjden. Tvenne sjöar, Tjulången och Halvardssjön, lågo under oss. Lomarna sväfvade öfver vattenytan eller prasslade i veka vassen. Här och der på sjön tindrade klara ljusterbloss, och aflägsna fiskares sånger gingo genom blida natten.

Vi drogo den slingrande stigen uppför och anlände till en öppning i borgmuren, hvilken ledsagaren kallade den norra porten. Här inne var ödsligt. Mossväxta stenar, halfruttnade furustubbar med gråa skägglika tick-utväxter, samt gapande hålor m. m. mötte oss allestädes. Följesvennen teg. Skymningen och vår trötthet nekade oss att företaga några undersökningar. Men vi bestego muren och kastade en blick utåt skogssjön.

En skönare syn sågo vi aldrig.

Ledsagaren tog plats bredvid oss, och berättade att han tillbringat 60 år i det närliggande torpet: att han ofta besökt och beundrat fästet: att han i synnerhet under sin barndom hört åtskilligt derom berättas, men att han numera kunde erinra sig litet eller intet deraf. Emedlertid förmälde han, att klippan, hvarpå borgen är belägen, fordomdags varit omgifven af vatten: att Tjulången och Halvardsjön utgjort en sjö, som sträckt sig efter en ännu synbar sänkning fram till Hjelmaren samt öster ut till Mälaren: att i borgen bott en konung,

*) Vanligaste bemärkelsen i Westmanland af ordet *sätra* är en sank, vattensjuk trakt.

**) Hr Riksantiqvarien Hildebrands Berättelse om fyndet, i Sv. Stats-Tidning för 1839 N:o 196.

som hetat Halvard, hvilken försvarat landet för röfvare; tilläggande, att bemälde Halvard haft ett svärd, som af sig sjelft gått i menniskobröst, samt att då samma svärd kommit vid en sten *det blifvit såsom ljusan dag.*

Sedan gubben visat oss *Kung Halvards trollkammare*, en stensatt fördjupning i nordvestra hörnet af borgen, återgingo vi till torpet och funno hans anhöriga ännu vid brasan. Här fingo vi af den språksamma gumman åtskilliga underrättelser om Halvard och hans borg. Konung Halvard, en trollkarl, hade här en lång tid försvarat gränsen, till dess han omsider blifvit öfvervunnen af en annan konung, som bott i *ett stort slott* på Hasta ägor i Göthlunda socken af Nerike, omkring tre fjerdingsväg härifrån, samt fått sin graf i ett stort *jätteröse*, hvilket ännu skulle vara till finnandes på ett berg i närheten af Halvardsjön; tilläggande, att hon mer än en gång sett eld uppstiga ur samma röse.

Slutligen öfverlemnades till oss en gammal spjutspets af jern, hvilken för några år sedan funnits i Halvardsborgen. Flere sådana jemte ett gammalt tveäggadt svärd af fem qvarters längd, hade tid efter annan funnits, dels i, dels på sidorna om murarna. De hade, med undantag af den öfverlemnade spjutspetsen, som är ett qvarter lång och äger hål för skaftet, dels blifvit försmidda, dels förkommit. Vi bifoge en teckning öfver ifrågavarande spjut. (Tab. 1 fig. 7.)

(Forts.)

R. Dybeck del. *Strömer lithogr.*

HALVARDS BORG.

(Westmanland.)

Antiqvariska märkvärdigheter i Tumbo Socken.

(*Södermanland.*)

Ättehögar.

En betydlig mängd större och mindre sådana minnesmärken finnes i Tumbo socken, såsom å Kyrkoherde-boställets ägor, ¼ mil från Qvicksund, på åsen invid landsvägen, i hvilka högar vid gräfning anträffats ben och kol, samt stycken af urnor; å Berga bys ägor ¼ mil från Smedby gästgifvaregård; en af de här förekommande ättehögarne är försedd med bautasten; i en beteshage vid Smedby en större hög samt omkring 20 mindre; å Broby bys ägor ⅜ mil från Smedby invid landsvägen mellan Smedby och Kungsöhr en ansenlig ättehög; enligt sägen skall i denna finnas ett stensatt rör, gående från högens spets ner till dess rot *); en äfven betydlig grafhög vid Gunnarsskär Säteri, och vid Väsby tvänne större sådana.

Fynd i Ättehögar.

Uti en ättehög vid Smedby har, enligt sägen, för omkring 40 år sedan, funnits ett svärd, som haft ett fäste, hvilket varit prydt med guldinläggningar, föreställande blommor och blad. Det skall blifvit föryttradt till en resande.

Uti en å Tumbo prestgårds ägor varande mindre hög, utan fotkedja eller bautasten, träffades år 1830 af en torpare, då han jemnade marken för en tillbyggnad vid sina uthus, följande fornsaker af jern, nemligen:

En stridsyxa, hvars egg på tvänne ställen vikit sig. Yxan, som är fullkomligt bibehållen, liknar en vanlig mindre bila.

Tolf utmärkt väl arbetade pilspetsar af något olika storlek, försedda med tångar och trekantiga spetsar. Se Tab. 1 fig. 1 och 2.

En spjutspets, försedd med tvänne skänglor, mellan hvilka skaftet synbarligen varit fästadt. Spetsen med skänglorna är 2½ qvarter lång. Tab. 1 fig. 3.

Tvänne sporrar af olika utseende, men föga afvikande från nu brukliga. Den ena äger, i stället för hjul, en knapp.

Tvänne stegbyglar.

En betselträns, bestående af två vridna länkar, hvilka varit fästade vid tvänne plåtringar, af hvilka blott den ena återstår. Öfver denna är ett tunnt jernbleck viket, deri betselremmen varit fastnitad.

En sköldbukla af tunnhamradt jern, försedd med knapp upptill, samt nedantill med en utviken brädd, uti hvilken qvarsitta tvänne nitnaglar, medelst hvilka buklan varit fästad vid skölden. Tab. 1 fig. 4.

År 1841 fanns i en närbelägen hög en afbruten, aflångt fyrkantig, brynsten, alldeles jemnslät på tre sidor; på fjerde sidan något afrundad mot den ena ändan. Den tyckes vara obegagnad. Tab. 1 fig. 5.

---

*) En mängd större grafhögar i Landskaperna kring Mälaren sägas hysa dylika rör. Huruvida de leda till grafkamrar är obekant. Utg. anm.

Uti en icke långt härifrån varande hög äro, innevarande år, funne några stycken af ett rundt spännsmycke af fornmetall. Smycket består af tvänne vid hvarandra fastnitade plåtar af hvilka den öfre är drifven; ägande kring yttre kanten några upphöjda djurhufvuden. Mellan dessa löpa kring kanten några parallela streckningar, förenade medelst små tvärstreck. Inom dem är en mängd runda hål genom plåten, och mellan hålen förekomma, dels förhöjningar med åristade prydnader, dels streckningar. Arbetet är ganska prydligt. Den underliggande plåten är slät och försedd med öglor till smyckets fästande. Tab. 1 fig. 6*).

Borgar.

En borg är anlagd å Bogstensberget på Smedby ägor. Detta berg äger på ena sidan en ganska betydlig lodrät höjd, hvilken ensam varit tillräcklig att från denna sidan skydda platsen. Muren, som i öfrigt omgifver berget, är omkring 230 alnar lång, saknar, i anseende till skedda ras, lodrät höjd, samt är 5—6 alnar bred och 3—4 alnar hög. Fästet äger i vester en ingång, och utanför densamma följer fotstigen muren till några famnar. Hela omkretsen uppgår till omkring 450 alnar. — Berget kallas äfven Boksten; men troligen mindre rigtigt, ty den mellan kyrkan och berget befintliga dälden, som från Mälaren sträcker sig genom socknen till Hägensberget i angränsande Råby socken har fordomdags utan tvifvel stått under vatten, så att man kunnat med fartyg lägga till vid Bogsten, deruti ock finnes en klyfta tjenlig nog att rymma en fartygsbog. Eljest kallas denna klyfta *trollkammaren*, och en flat utstående sten upp i sjelfva bergväggen heter *trollbordet*.

På Berga ägor lärer äfven finnas en borg, men om densamma har jag ännu ej något mig bekant.

Sluteligen är ock ett fäste på ofvannämnda Hägensberget å Ökna ägor i Råby Annex-församling. Detta berg är ej så brant, som Bogstensberget. Den omkring 400 alnar långa kullerstensmuren, som äger 3—4 alnars höjd och tvänne ingångar, är någorlunda bibehållen.

Bautastenar.

Flere sådana finnas på Berga ägor vid landsvägen mellan milstolpen och Sörby bricka, icke långt ifrån de förut nämnda ättehögarna. En dylik är ock på kyrkogården invid dörren till vapenhuset. Traditionen förmäler, att den blifvit ditkastad från Bogstensberget af en jätte, som varit förgrymmad öfver klockringningen. Några i stenen befintliga hål sägas vara märken efter jättens fingrar.

Runstenar.

Tvänne sådana finnas i kyrkan, af hvilka den ena för närvarande utgör tröskelstenen i vapenhus-dörren. Inskriften är nästan alldeles utplånad. Den fin-

*) Alla här beskrifna fornsaker, likasom de öfriga på samma planch upptagna, äro afteckнade i $\frac{1}{3}$ af den verkliga storleken. Utg.

nes till en del upptagen hos Liljegren under N:o 987. Den andra, tjenande till tröskel i kyrkodörren, har en numera nästan oläslig inskrift i en slinga, inom hvilken ett fyrfotadt djur är tecknadt. (Liljegr. N:o 998). Den hos Liljegren under N:o 989 upptagna run-inskriften hör icke till denna socken. Ändteligen har ock på Vesterby Kapitens-boställes ägor funnits en runsten, hvilken nu är sönderslagen och till större delen bortförd från sin plats*).

Dessutom anmärkningsvärdt:

Uti venstra dörrposten vid södra ingången till kyrkan är inmurad en huggen gråsten å hvars ena sida, som vetter åt vapenhuset, är i upphöjdt arbete föreställdt ett lejon (?) och midt under detsamma en naken menniska med böjda knän och uppsträckta händer. På stenens andra sida inåt porten ses, likaledes i upphöjdt arbete, ett med svans och två stjertar försedt djur (drake?), under hvars långt utsträckta tunga är ett menniskohufvud. Stenen är öfverdragen med hvitlim. Bilderna hafva förmodligen afseende på någon legend, sannolikt rörande kyrkans skyddshelgon**).

Storklockan har följande inskrift i så kallad munkstil: *Jesum Christ ok Maria kæra lofvas ok prisas medh stora ähra. Anno Dmii 1527 (?) Olaus Curatus.*

Tumbo Prestgård d. 9 Juni 1842.

Carl Gustaf Grahl.
P. L.

---

*) Till ofvanstående uppgifter rörande fornlemningar i Tumbo socken kan läggas följande, hemtadt ur en handskrift i Kongl. Bibliotheket i Stockholm, under teckn. F. f. 5, fol. författad af J. Hadorph:

"På sudra åsen vidh Qvicksund der synes en stor trikant af gråsten fordom satt, och inne uthi upfyld, sampt ovaler emillan hvar trekants-armen gjorde, hvilka dhe gambla dhe 3 afgudarne fordom till ähra och dyrkan satt hafva; der finnas ock små grafvehögar på åsen, hvaraf nogsampt klart är, at här mycket hedniskt väsende fordom är hållit för dess lustiga belägenheet skull; — — Här hafver och midt under åsen varit ett lijtet Stenhüüs, anten Capella eller annat sådant i gambla dagarne". Utg.

**) Dylika upphöjda bilder i sten förekomma äfven å yttre sidan af Chorväggen till angränsande Torpa kyrka. — Meddeladt af Brukspatron Hr J. F. Iverus. Utg. anm.

Ringanäs och Kongsberg.

(*Upland.*)

Till det gamla Attundaland, hvilket innefattade trakten mellan Upsala och Stockholm samt öster ut emot hafvet, hörde fordom den folkrika ö i Mälaren, hvilken, tillförene kallad Färingsön, numera kännes under namnet Svartsjölandet, hvaraf den dock utgör blott en del. Ön begränsas i öster af Löfstafjärden, Lambaren och Mörbyfjärden, i söder af Kallbergsundet*), i vester af Långtarmen**) och i norr af Elgarns- och Devensösunden, äger 1⅜ mils längd och ¾ mils bredd, samt innefattar socknarna Färentuna, Hillershög, eller Hillersjö, Sånga och Skå.

Landet har i fordna tider varit fördeladt af åtskilliga, till sänkningar numera öfvergångna, vattuleder; och har den äldsta Färingsön sannolikt innefattat endast norra delen af ön, eller den trakten, hvilken, i söder begränsad af Hillershögsviken, Svartsjön och Igelviken samt den sänkning, som från sistnämnda vik sträcker sig till Långtarmen, innefattar hela Färentuna och den delen af Hillershög socken, hvilken ligger vester om förstnämnde vik. Hela denna del af ön utmärker sig framför de sydliga trakterna, såsom ett jemnt, fornodladt högland, hvars tätt utbredda minnesmärken ojäfaktigt vittna att trakten redan i fordna tider utgjort ett sammanhängande helt. Bland de genom öns sydliga delar löpande sänkningar förtjenar, såsom bestämdt utvisande en uppvallad vattuled, anmärkas den, hvilken sträcker sig från Törnebyviken af Långtarmen tvärt öfver ön till Fogelviken. Den har synbarligen skiljt från ön Skå socken i söder***). En dylik har troligen förenat denna med Svartsjön; och visa i allmänhet de många på denna delen af ön förekommande dälder, samt mer och mindre djupt ingående vikar, tid efter annan skedda upplandningar mellan fordna skär och klippor.

Härledningen af namnen Färingsö och Färentuna har länge sysselsatt forskare †). Vi gitta icke upptaga de mångfalldiga meningarna. Namnen Færingaöön och Færingzötunum förekomma i handlingar från 1200:talet. Ordet færing har tvifvelsutan sin rot i ordet fara ††), hvadan Färingsö och Färentuna

---

*) Öfver detta sund är i sednare tider uppförd den så kallade Lulehåfsbron.

**) Norra delen af denna fjärden kallades 1649 Malmöfjärden, enl. kartan öfver ön af samma år i K. Lm.-Kontoret.

***) Lemningar efter en *brygga* öfver denna sänkningen finnas ännu. De kallas *Konung Johans brygga.* — Hemmansägaren Johansson i Tuna, född i Berga af Skå socken, berättar, att i hans ungdom sänkningen varit så vattensjuk, att man knappt kunnat med häst och åkdon färdas öfver den. — Jemte sänkningen, söder om densamma, sträcker sig det så kallade Thorsberget, "notabilis apud plebem superstitiosam." (I. E. Arenius, de Antiqvit. Ins. Ferringöensis p. 8). På berget är lägenheten Orgelburen, som enligt sägen har namnet deraf, att från klippan fordom hörts ett spel, liknande det af orgor.

†) Se Schefferus, Ups. Ant. C. 18 et 19, Loccenius, Antiqvit. Sv. Goth. L. 2. C. 26, Peringsköld, Monum. Upl. cap. 5, Serenius, de Upl. p. 28—29, I. E. Arenius, l. c. och Salvius, Beskr. om Upland sid. 12 m. fl.

††) Færing = peregrinatio &c.. Björn Haldorson, Isl. Lex.

na torde beteknat tillhåll för *farande* folk — i forntiden kände under namnet vikingar.

Den såsom äldst sålunda angifna del af ön äger talrika minnesmärken. De upptaga nästan utan undantag alla de fläckar, helst i närheten af bebyggda platser, öfver hvilka plogen icke strukit. Att en mängd gått förlorade är påtagligt *). De, hvilka återstå, gifva likväl forskaren syssla nog, så att en noggrann undersökning af öns samtliga fornminnen skulle upptaga en dryg tid **). *Det* är att säga: fornforskaren anlitar här förgäfves allmogen om efterrättelser rörande de härliga minnen, bland hvilka den lefver. Färingsöboen har från närliggande hufvudstaden tagit i rikt mått tänkesätt och seder an. Det är icke här stället att angifva den rigtningen, hvilken, i och med desamma, hans inre lif tagit. Nog af! det har ställt sig upp till strid emot det framfarna, hvilket i följd deraf här blifver föremål, nu för förakt, nu för smälek, så att den kamp mellan jättar och menniskor, föregående och efterkommande slägten och tidskiften, hvilken fornnordiska sagor och sånger så hemskt förtälja, tyckes här kämpas på fullt allvar.

Om folket på ön är i öfrigt litet att säga. Olikheterna härstädes i bildning och anletsdrag torde kunna tillskrifvas täta inflyttningar. Täcka qvinnor med mörka ögon äro icke sällsynta. — Språket är lent, uttalet slappt.

Hammarlotten heter en lägenhet norr om Svartsjö på sluttningen mot sundet mellan Hillershögsviken och Svartsjön. Här förekomma åtskilliga skepssättningar, samt en af fotkedja omgifven ättekulle af 6 alnars tvärdrag, vid hvars östra sida finnes en treudd, förenad med fotkedjan medelst tvänne, 2 alnar långa och på en alns afstånd från hvarandra löpande, räta stenrader. (Tab. 4. fig. 7.) På föga afstånd härifrån är en ättehög af fyra alnars tvärdrag, ofvantill försedd med en kronlik, till en del rubbad, mindre stenkrets; och finnes vid kullens östra sida en fyrsidig bana, som utsträcker sig 3 alnar från kullens rot och är fyra alnar bred. Marken är inom denna jemn och stenfri. I närheten äro en inuti jordfylld treudd och en ättekulle. (Tab. 4 fig. 8).

Om dessa och andra vanligare minnesmärken i granskapet har allmogen intet att förtälja. Mats-Henriksmora i Hammarlotten, som eljest låter påskina skälig förfarenhet i gamla mål, håller väl före, att *o-christet folk* här måste ligga begrafvet, efter ben, aska och kohl understundom skolat förmärkts under jordvallen, men vet i öfrigt intet. Johan Edman fiskare instämmer häri med Mats-Henriksmora och tillägger, att norr ut vid Degerby i små runda ättehögar för få år

*) Vifärna heter ett hemman icke långt från Hillershög kyrka. Namnet pekar på ett forntida offerställe härstädes, och man vet omtala att på en af höjderna inom ägorna, hvar nu utvisas allenast några ättekullar, funnits en stor flat sten, omgifven af ringmur.

**) J. E. Arenius, hvilken i sitt ofvan anförda arbete beskrifvit Färingöns fornminnen, har dervid gått till väga allt för knapphändigt. Detsamma kan thyvärr sägas om större delen af både äldre och sednare författare utaf likartade afhandlingar.

sedan funnits *kistor* af tätt sammanlagda stenar och i dessa sand jemte hela benrangel, hvaraf Edman, som stadigt beropar sig på böcker i hithörande ämnen, vill sluta, att sistnämnda grafvar tillhöra ett annat folk, eller åtminstone andra tider.

Enstaka grafminnen äro vidare att se på Hillerhögskogen, hvilken sträcker sig norr ut härifrån. Edman är af den tanken att de på talrika ställen härstädes varande tecken efter uråldrig, för långliga tider sedan igenlagd, åker visa att ön fordom varit folkrikare än nu. — På ett berg vid torpet Paradiset kan man öfverse en god del af Färingsön i norr. Här, såsom på öns alla höjder, äro vanliga grafminnen. — Norr ut öppna sig vidsträckta åkerfält. Färentuna åldriga kyrka ligger nästan midt på fältet. Kyrkan var fordom den enda på ön. Några ansenliga ättehögar resa sig på gärdet norr om kyrkan, och är här äfven en mindre bautasten samt några vanliga grafsättningar. Det kringliggande vida fältet, nu uppbrukadt till åker, har, såsom gamle Kyrkovärden Gustaf Carlsson (1839) vet berätta, fordom varit beströdt med fornminnen. På angränsande Öhlsta ägor skola icke länge sedan graflemningar vara funne *).

I norr begränsa synkretsen de ansenliga bergshöjder, på hvilka Kongsberga by är belägen. Det är ett tal bland allmogen att här varit *likasom en stad* **). På sluttningen af sydöstra bergshöjden (Kumblaberget) är upprest en, omkring 3 alnar hög, på södra sidan flat, sten, från hvilken utgår mot södern en afbruten rad af lägre stenar; och synas på få alnars afstånd härifrån tecken efter en dylik stenrad i samma sträckning som den förra. I närheten äro ock, jemte en uråldrig grundmur, hvilken till en del sträcker sig under ett uthus, flere stensättningar, men alla så skadade, att i afseende å deras fordna bestämmelse intet kan stadgas. Blott några rundade stenkresar af 20—30 till 35 fots tvärdrag återstå, fast mer och mindre betäckta med gräsvall. Byamännen hålla minnesmärkena för både "gamla" och "illmariga," men hafva intet att om dem förtälja.

Öster ut från berget i det så kallade storgärdet visas en fornlemning, hvilken förtjenar större uppmärksamhet.

På en från Kumlaberget hit löpande obetydlig landtrygg är upprest en sten af 3¼ alnars höjd, med två spetsiga sidor, hvilka vetta mot öster och vester. Stenen är ock upptill spetsig. Midt emot stenens östra spetssida, 3⅛ alnar från densamma, är en aflångt fyrkantig stensättning, hvars bredd utgör 11¾ alnar, och som utsträcker sig mot öster till 34⅛ alnar. På afstånd från östra sidan af 8⅛ alnar är upprest en spetsig sten af 1¾ alnars höjd och mellan denne samt fyrkanten är en obetydlig fördjupning. Äfven på södra sidan om minnesmärket, fyra alnar från detsamma, förekommer en dylik sten, och en sådan säges varit äfven på norra sidan. Sjelfva fyrkanten, hvars yttre rand består af sammanlagda klumpstenar, är förmedelst tvänne mellan långsidorna löpande räta och ganska tydliga stenrader fördelad i trenne nästan lika

*) Hvaraf fyndet bestått, och om det hembjudits är obekant. Det omtalas flerstädes på ön.

**) Berget är vidsträckt och består af flere klippor, af hvilka några hafva serskildta namn såsom Kumblaberget, Grätteberget, Kurberget m. fl. Äfven andra lägenheter, dels inom byn, dels i närheten, äro sålunda utmärkte, såsom Domarevreten, Käringtä m. fl. — Öfver ön finnas kartor af åren 1649 och 1685, båda mycket ofullständiga, samt öfver Kungsberga af 1640 och 1758.

stora afdelningar. Midt uti vestra, äfvensom i mellanafdelningen, är en mindre kulle, omgifven af en ganska otydlig stenkrets; och finnes i hvarje kulle en mycket obetydlig fördjupning. Afdelningarna innehålla dessutom spridda mindre stenar. Äfven den östra afdelningen innehåller en närmare vestra skiljoraden uppkastad mindre kulle med fördjupning, samt mellan denna och östra tvärsidan en trubbig helt liten rest sten, och är, såsom de förre, i öfrigt tätt beströdd med smärre stenar. — På södra sidan om stensättningen nästan midt för vestra afdelningen tätt invid densamma är en rund inuti slät krets af 13¼ alnars tvärdrag, och förekommer på föga afstånd sydost från denna en dylik mindre krets af 5¼ alnars tvärdrag, samt 5 alnar vester om den sistnämnda åter en krets af 11 alnars tvärdrag hvilken dock skiljer sig från de öfriga deruti, att sjelfva kretsen består af en, 3 alnar bred, sträcka af tätt sammanlagda kullerstenar med tvänne i öster utgående stenrader, bildande ingång till kretsen. I öfrigt må anmärkas att, enligt hvad allmogen upplyser, flere stensättningar äfven i sednare tider tillvarit i närheten, de der vid plöjning gått förlorade. Också förekomma här och der större och mindre odlingsrör. (Tab. 4 fig. 9).

Minnesmärket synes så mycket märkvärdigare, som ett dylikt i Sverike hittills näppeligen är kändt. Några förekomma i Danmark *), och i Norige åtminstone ett, nemligen det vid Bukke- (fordom Bokne-) sundet i Ryfylke, aftecknadt och beskrifvet i Tidskriften Urda **), ehuru intet af dem fullkomligen liknar det vid Kongberga. Dock synes det norska haft samma bestämmelse. Det förra, eller Kongsberga-minnesmärket skiljer sig dock från det andra, hvars aflånga icke sammanlagda fyrkant jemnt innesluter en förhöjning, på hvilken förekomma i rad fem otydliga små rör eller kretsar, deruti att det saknar annan förhöjning inuti, än de tre små kullarna, samt äger bestämdt utmärkta afdelningar och resta stenar.

Det är klart att ifrågavarande minnesmärke är en graf, i hvilken åtminstone trenne lik blifvit jordade. Men vi lemne åt andra att draga de slutsatser rörande lemningen, hvartill dess egna beskaffenhet kan i öfrigt föranleda.

Det bodde år 1836 på Lofön en äldre dagkarl vid namn Per Gustafsson, hvilken sade sig vara född i Kongsberga, hvarest han ock tillbringat sin ungdom. Samme Per Gustafsson hade väl reda på fornminnet å Kongsberga storgärdet och sade sig hafva af sin moder hört berättas, att i fordna dagar tre *jättebröder* kommit tillsammans der nu fyrkanten är, men dervid af någon anledning råkat i osämja, "kommit i hugg med hvarandra och omsider alla tre fallit på de platser, å hvilka vid tillfället hvar och en stått, eller der de tre små kullarna äro, i hvilka de ock fått sina grafvar, de der för brödernas osämja blifvit med stenar skiljda. Och hade den, hvilken tagit befattning med de

*) Enligt Sjöborg i dess granskning af 1:sta Bandets 3:dje häfte af Urda, införd i N. Dagl. Allehanda i Stockholm för den 16 Junii 1839. — Aflånga fyrkanter äro väl i Danmark allmänna, men de innesluta vanligen en enda jordhög, altar-stensättningar, eller spridda stenar, sakna afdelningar, och äro således icke egentligen att hänföra till ifrågavarande slag. — Jmfr. äfven Ant. Annal. flerstädes.

Vi önska att vederbörande måtte gå i författning om ifrågavarande fornlemnings bevarande för framtida åverkan.

**) 2:dra Bandets 3:dje häfte sid. 200. Olämpligen benämnas väl dessa och dylika minnesmärken skepshögar.

gudlösa sällarnas jordande, blifvit kort derefter förvandlad till sten. Stenen står ännu kapp rak vid fyrkanten."

I Kongsberga är, oss vetterligen, denna sägen icke bekant, ej en gång af gamla hustru Sandberg, hvilken eljest förmäler, att på de talrika kretsarna härstädes runda byggnader varit i forntiden uppförda.

Långtarmen, hvilken, såsom ofvan är nämndt, sträcker sig efter öns vestra sida, bildar midt för Kungsberga en mindre bugt. Norr om denna sträcker sig efter vattuleden en obetydlig ås, eller förhöjning, och utgör denna med sina mörka alar, sin frodiga växtlighet och sitt härliga läge en af de täckaste delar af ön *).

Det är hit, som några af våre fornforskare förlagt gamla Slotten Ringanäs och Kongsberg.

På södra delen af höjden förekomma af jord och grus betäckta grundmurar efter en fyrsidig byggnad af 35 alnars längd i öster och vester, samt 20 alnars bredd och omkring 3 alnars höjd. Midt på norra sidan är en öppning, troligen fordna ingången till huset, af 4½ alnars bredd, och gent emot denna, utanför södra muren, förekomma grundmurar efter en vidfogad nästan fyrkantig tillbyggnad med 12 alnars långa sidor. I denna är en fördjupning. Utbygget, hvilket vetter mot viken och sjön, har sannolikt varit ett torn. Murarna bestå af grofva gråstenar, sammanfogade medelst murbruk. Här och der mellan dem äro stycken af tegelsten instuckna, och finnes en myckenhet tegel i större och smärre stycken liggande både inom och utom murarna. De torde utvisa att byggnadens öfre del bestått af tegel. Norr om murarna är marken alldeles stenfri och, såsom det synes, jemnad.

Vid 80 alnar härifrån norr ut på höjden, hvilken hit bibehåller sin platthet, är åter en fyrsidig grundmur, såsom det synes, efter en äldre byggnad. Muren består af stora gråstenar och är djupt nedsjunken i jorden, så att med undantag af sydvestra hörnet, hvilket något litet höjer sig öfver jordytan, den alldeles saknar höjd. Byggnaden har varit 19 alnar lång i öster och vester, samt 16½ alnar bred. I öfrigt är intet att i afseende å denna mur anmärka.

Byamännen i Kongsberga sammanstämma deruti, att de först omtalade murarna äro lemningar efter det gamla Ringanäs, men hafva om öfverlefvor efter någon forntida byggnad i granskapet sig icke det ringaste bekant. De af oss sist omförmälda grundmurarna, hvilka äro med täta enbuskar öfverväxta, hafva ock hittills undfallit deras uppmärksamhet.

Fornforskare hafva varit af ganska olika tankar rörande ifrågavarande tvänne fästen. Under det nemligen en del hållit före att Ringanäs och Kongsberg varit olika namn under serskiljda tider på ett och samma slott, hafva några förlagt, än det ena, än det andra till den trakten, der nu Svartsjö är, eller till andra delar af ön, medan andre ansett lemningarna efter Ringanäs och Kongsberg böra sökas i närheten af hvarandra.

---

*) Loccenius (Descr. Sv. Mct. i K. R. Arch.) yttrar att Färingsön *hålles för den skönaste i landet* — en nog öfverdrifven utlåtelse.

Så säges i Thorsten Vikingsons saga *): "Ringer hette en Konung; han var Fylkeskonung i Svea Rike" **). — Vi veta icke annat än att detta jemte ett annat ställe ***) i Sagan först föranledt forskare att söka ett uråldrigt Ringanäs, såsom denne Ringers hemvist, vid Mälaren. Det är svårt att veta på hvilken grund man förlagt det till Färingsön. Något Ringanäs i vårt land omtalas, oss vetterligen, icke i äldsta urkunderna †). Också yttrar sig Renhjelm i anmärkningen till ofvan anförda ställen i Sagan, att han icke hade sig bekant hvarest Ringer haft sitt hemvist, men att det vore af Sagan klart, att det icke legat långt från Mälaren, nära Upsala och Ulleråker ††). Loccenius (1660) †††) uppgifver att man *någon gång* förlagt till Färingsön ett Ringanäs, och många samtida författare, dem vi anse öfverflödigt att uppräkna, anföra, utan vidare tillägg, detsamma. Palmsköld har i ämnet följande korta efterrättelse. "Der (på Färingsön) skall fordom uppå een högh backa af K. Magnus Ericsson vara upbygt eet huus, Ringanääs kallat, thet K. Göstaff den I. skal sedan låtit nedtaga och flyttat till den större och fiskrijka Canalen och orten ther nu Slåttet (Svartsjö) ståndt" *a*). I Hadorphs "Förteckning på gamla Kungsgårdar och Slott i Riket" *b*) finnes icke Ringanäs upptaget, och hafva vi i häfderna förgäfves letat efter vidare efterrättelser rörande fästet. Endast hos Fischerström förekommer en ytterligare upplysning derom, den nemligen, att "K. Carl Knutsson här höll sitt bröllop med Brita Bjelke" *c*).

Rörande åter Kongsberg, instämma Hadorph *d*) och Palmsköld *e*) deruti, att det fordom varit *en stor Kongzgård*, belägen på Färingsön: att K. Magnus Ladulås här ofta vistats: att det sedermera *blifvit gjordt till bondegård*, och att *murarna efter Kongshuuset ännu* (i slutet af 1600 talet) *der utvisas*.

---

*) Utgifven och försedd med noter af Jac. J. Reenhjelm. Ups. 1680. 8:o.

**) Hringer er konungur nefndur, han var Fylkiskonungur i Svijawellde. l. c. C. 2.

***) Så lydande: Han (Ringer) befalte sin tjenare att resa till Vifellsö utanför Ulleråker — och anlände han dit dagen derefter på aftonen.

†) Det Ringanäs, hvilket nämnes i K. Olof den heliges Saga Cap. 43 tillhör Norrige, men icke Sverike, hvilket klarligen finnes af sjelfva Sagan. Jfr. Bings Beskrifvelse over Norge sid. 550. Sista utgifvaren af Tunelds Geographi har likväl icke tvekat att med en Rhyzelius (Sv. Mun. sid. 153) och andra förlägga detta Ringanäs till Färingsön.

††) Hadorphs ord äro dessa: "Ubi hic Ringo regiam suam habuerit, mihi non proptum est dicere. Non longe dissitam fuisse a lacu melero, prope Upsalam et Ulleråker ex Scriptore nostro apparet. l. c. in not. p. 23.

†††) Nonunqvam etjam hic aulicum secessum constituerunt velut in cacumine collis elegans tempe fuit *Ringanääs* dictum. Descr. Sv. Mct. in Arch. Regni.

a) Ur Palmsköldska Samlingarna (Topogr.) meddeladt af Amanuensen Herr Aug. Theod. Låstbom.

b) Mct. i förvar uti Kongl. Bibliotheket i Stockholm.

c) Beskr. om Mälaren sid. 122. Vi hafva förgäfves forskat efter källan till denna uppgift. Rhyzelius (Monast. Sv. Goth. sid. 229) uppgifver att K. Carl Knutsson år 1446 på Svartsjö å Färingsön, "hvilket uti Rimchrönikan kallas ett fäste," "höll bröllop åt sin dotter Christina."

d) l. c. *e*) l. c.

Hos sednare författare är föga, att, utom detta anförda, finna, hvarföre blott återstår att anföra hvad Arenius (1740) i sitt ofvannämnda arbete om Färingsöns fornminnen i ämnet andrager. Hans ord äro (i öfvers.) dessa: "Då Slotten Kongsberg och Ringanäs ligga knappt ett stenkast åtskiljda, kunna de tillsammans beskrifvas. Men enär ganska få minnesmärken återstå af dem, förlitar jag mig på läsarens öfverseende. Det ännu bibehållna namnet och spåren efter murarna, af ålder nästan utplånade, bevara minnet af de gamla byggnaderna. Bägge hafva en förträfflig belägenhet vid den delen af Mälaren, som kallas Långtarmen. Af Ringanäs synas ännu öfverlefvor, bestående af grofva stenhopar; men härvid bör märkas att ganska små stycken af tegelsten anträffas, hvaraf kan slutas, att det för långliga tider tillbaka fallit i ruin. Derföre är deras mening falsk som omtala Ringanäs slott, såsom hörande närmare till våra tider. Detta kan med större skäl sägas om Kongsbergs slott. Ty de, som hänföra det sistnämndas ålder till de tider, då Birka var till, hafva dertill i min tanka icke nog grundade skäl. Ty det är icke sannolikt att båda funnits på samma tid, utan att Kongsbergs slott tillkommit efter Ringanäs. Dock jagar man, *under saknaden* af *behållna spår*, fåfängt på forntidens område. Hvad Kongsbergs slott vidkommer, hafva vi intet att om dess fordna glans omförmäla" *).

På grund af sist anförda efterrättelser torde kunna såsom säkert antagas, att de båda vid Långtarmen befintliga minnesmärkena äro lemningar efter Ringanäs och Kongsberga fordna slott eller Konungahus. Beträffande deremot den högre ålder det ena af dem må kunna hafva ägt framför det andra, stadge vi intet efter urkunderna, såsom saknande åberopade källor och dessutom hvarannan motsägande, ingen tillförlitlig rättelse gifva. Dock driste vi antaga att det minnesmärket, hvilket än i dag heter Ringanäs **), af ålder burit detta namn, samt i följd deraf, att de närliggande grundmurarna tillhört det fordna Kongsberg.

---

*) l. c. pp. 20—21.

**) En teckning förest. Ringanäs är bifogad detta häfte. Se Tab. 4 fig. 11.

Bref från Skåne, rörande dess Fornminnen.

Andra Brefvet.

Midtibland alla dessa, förstöringen trotsande qvarlemningar från Sveriges längst förflutna tidsåldrar, — vid anblicken af de uråldriga Borgar, som bekransa våra berg, och inom hvilkas murar så många generationer af väldiga furor rest sig och försvunnit, eller vid nalkandet till dessa gråa Jättestugor, som här och der träffas på fälten, omgifna af svajande ax och stumma vittnen till så många skördar, ja blott vid ett ögonkast på denna vågiga rand af Ättehögar, som åt flere håll begränsa synkretsen, ofta väckande tvekan, antingen de äro verk af jättemenniskor, eller ett spel af naturens egen jättekraft — huru många anledningar finner man icke till betraktelser öfver dessa likasom försmälta och blott i försteningar framställda massor af föremål från försvunna slägten, hvilkas yttre grunddrag endast häruti kunna uppletas och jemföras. Eller vid lyssnandet till de djupa slagen af den gamla Svenska Sången, hvars grundtoner genomlupit så många lyckliga och sorgliga tidsskiften: eller vid ihogkomsten af Fornsagans underbara skepnader, som, ehuru lämpande sig efter tider och personer, dock så lätt kunna urskiljas till sina ursprungliga drag, — midtibland allt detta, hvem häpnar ej för det hemska svalg, som skiljer från oss denna forntids mensklighet, och under en hemlighetsfull tystnad blott låter oss skåda densamma uti några ovissa individer, likasom förlorande sig i ett slags skuggestalter eller fria bildningar af den skapande naturen.

Men just detta hänvisande på en såsom outgrundlig erkänd orsak, på en ursprunglig rigtning af krafter, hvilkas första, spridda yttringar vi kunna iakttaga och sammanställa: detta återljud af Sagans och Sångens grundton, försmältande i Folkets hjertan, och dem genom deras inre skick tillfallen, — allt detta synes dock framställa likasom en förmedling mellan när och fjerran, en öfvergång från forndunkel till natursanning; och vid ett djupare inträngande deruti ledes också Fornforskningen nödvändigtvis in på ett nytt fält, nemligen Naturforskarens, der phenomenerna, utgångna utur en högre ordning, från alla håll måste särskådas och jemföras, der den trogna observationen måste taga allt sådant det visar sig, der således hvarje litet bidrag har sin icke underordnade betydelse, och der samma behag belyser det hela och alla dess delar. Och likasom i all naturforskning den säkra observationen steg för steg leder till speculationens fria fält, så leder den äfven i afseende på Fornforskningen, från denna sida afsedd, lättare dertill, än man i början kunnat tro, och så länge ett slags instinct ännu blott rigtade stegen.

Detta har jag i största hast velat förutskicka, för att antyda, att i ett ämne, der man alltid och mer än någorstädes måste åtnöja sig med fragmentariska underrättalser, man icke bör försmå, att från alla håll samla och öfverväga de omständigheter, som kunna sprida ljus öfver saken, och framför allt icke stanna på halfva vägen; och derföre har jag nu ej eller dragit i betänkande, att med sorgfällighet samla de strödda iakttagelser öfver Rönebergs härads fornminnen,

af hvilka jag i mitt förra bref meddelade början, ehuru obetydliga de än må förefalla. Och dertill har jag ansett mig hafva så mycket större skäl, som intet enda af dessa fornminnen, med undantag af Åshögen i Qvistofta, mig vetterligen förut är beskrifvet, knapt lösligen omförmäldt.

Vid nedgåendet från Rönebergs högar till Asmundstorps kyrka ser man omkring sig den gladaste tafla af slättbygdens lif och verksamhet. Vägen, som löper i en liten fördjupning, omgifves till höger af en rad små höjder, hvar och en försedd med sin lilla bondgård, i en sluten krets af hus eller s. k. "längor." Till venster och närmare Röneberga by ser man fortsättningen af åsen, som här skjuter upp till en ansenlig höjd, med anlagda åkrar i afsatserna mellan små fördjupningar, bildade af de talrika källor, som här utspringa från berget *), och bland hvilka källor må nämnas den s. k. "Kungskällan, som lärer fått sin benämning deraf att en Konung der uppehållit sig under ett fältslag på andra sidan åsen" **). Midtför höjer sig Asmundstorps kyrka, på andra sidan om en liten bäck, omgifven af täta gårdar, och bortom kyrkan utbreder sig det tätt bebygda fältet åt Annelöf, Billeberga och Dagstorps kyrka, den högst belägna på denna slätt, med flere mils utsigt rundtomkring. Vid nämnda bäck ser man bygdens ungdom, efter en urgammal sed, vid Pingst- och S:t Hans-dagarna (Midsommar) samlas till dans och lekar, hvilket fått namn af "att gå till Killorna." På sidorna om vägen finner man 8 till 10 strödda grafhögar, af hvilka den första till höger i sluttningen af åsen är den ansenligaste och kallas Järnhögen, måhända i anledning af något derstädes gjort fynd.

Vid fortsatt vandring märkas på det jemna fältet mellan Asmundstorp och Tofta några strödda högar, samt vidare vid Helgarp, der dock den största eller Kung Helges hög, invid vägen midtemot väderqvarnen, för några år sedan blifvit borttagen. Detta skall hafva blifvit gjordt af ett nyss förut ditflyttadt ungt folk, som velat odla platsen. Men företaget, berättar man, skall dock haft den olyckliga följd, att både mannen och qvinnan strax derefter insjnknat och aflidit. Den hög, på hvilken väderqvarnen står, har för 60 år sedan blifvit öppnad, och deruti funnet ett svärd jemte en kruka. För öfrigt visar man här närmare Tågerup en göl i Saxån, kallad drottning-hålan eller kareta-hålan, emedan en Drottning Helga derstädes vid resan till julottan kört ner och omkommit ***). Man tror sig också ännu vid klart väder stundom kunna se den ståtliga kareten, på hvilken ock några gångor fisk-noten fastnat. — Invid kusten — härstädes utmärkt för sina många och sällsynta strandväxter, äfvensom för de lyckliga odlingar, som här göras på den lösa af hafssälta genomträngda sandgrunden — mellan

---

*) Huru kalkhaltig denna höjd är, bevises af de stora klumpar förkalkade mossor som finnas i Källbäckarna, hvilka mossor, öfvergångna till kalk, dock så väl bibehållit formen, att t. o. m. species kan igenkännas (mäst af Hypnum filicinum). De uppkastade mullvadshögarna i sluttningen af åsen äro alldeles öfversådda med små mussel-skal.

**) "Bredvid de s. k. Rönneberga högar i öster, höll Konung Carl XI i Egen Hög Person en blodig slagtning med de Danske (d. 14 Julii 1677), som måste salvera sig i fästningen Landscrona och lämna hela sitt Artillerie i sticket." Gillberg, Beskr. öfver Malmöhus län, Lund 1765.

***) Jemf. uti Antiqvar. Annaler I. B. sid. 328. "Fruens Pytte" i Slesvig.

mellan Helgarp och Landskrona, vid de fordom s. k. Os- eller Oxhusen (rök- och slagt-hus under pesten) numera Ulricehus, hafva funnits åtminstone 10 högar i rad, hvilka för det mästa äro utkastade och förstörda under de sednare åren, utan att närmare upplysning om deras innehåll kunnat erhållas. Stenkammare berättas dock hafva funnits, äfvensom värj-fästen.

Sedan man genomvandrat Landskrona, — detta Sveriges Washington, stort och ödsligt, men med det behagligaste läge, den fruktbaraste omgifning och den förträffligaste hamn — ser man på fältet bortom det vackra Säbyholm en och annan hög, och något längre från kusten en låg, men rätt väl bibehållen kulle mellan Säby och Wadensjö kyrkor, tilldess man hinner Hilleshögs dalar, lika utmärkta för sin naturbeskaffenhet, som för den mängd fornlemningar, som här finnas. Dessa dalar, utgörande ganska stora och vidsträckta insänkningar invid stranden, äro omgifna af ansenliga höjder, beströdda med grafkullar, och skola enligt en föga trovärdig sägen, vara uppkomna af en utbränd torfmosse. Den utsigt, som öppnar sig öfver dessa dalar till den midtför liggande ön Hven och Danska landet, förtjente visserligen sin teckning, såsom en af de utmärktaste punkter vid sundet, likasom ställets forminnen, ja, än mera dess geologiska beskaffenhet, säkert lönade mödan att närmare lära känna. På de lägsta punkterna lärer ännu torfbildningen fortfara, förmodligen under hafvets niveau. En af högarna vid torpet Belleborg norr om dalen har för flere år sedan blifvit borttagen, men intet iakttaget, mer än några stycken af en ler-urna, som ännu lågo qvar, äfvensom fotkedjan. Samma förhållande var med ett par andra högar på en ås i dalen. På en liten höjd bredvid den sistnämnda fanns en skepps-sättning med för-sten, trenne sidostenar å ena, och tvänne å andra sidan, samt tvär akter. Längre upp från sjön, norr om dalen, äro dessutom 3 stora högar, mer och mindre skadade. Till denna dals märkvärdigheter hör ock ett ansenligt Stenblock, liggande fritt och upphöjdt på några mindre stenar, och som, med en längd af 4 till 5 alnar, för sin form fått namn af gåsägget.

Längre upp från sjön, midtför den nämnda dalen, finnas på höjden mellan Glumslöf och Hilleshög ansenliga fornlemningar, bestående af en hel sträcka högar, 10 eller 12 till antalet; samt dernedanför mot landsvägen 2:ne halfkorshus eller grafvar: dessutom närmare Hilleshög en Jättestuga; en hög, som skulle kunna anses för tingshög; samt den s. k. Wie-stenen, vid hvilka jag något litet torde böra uppehålla mig.

I några af de härvarande högarna, i hvilka man gräfvit, synas ganska grofva stenar eller klippstycken, som likväl icke utan vidare undersökning kunna bestämmas till sin form eller läge. — De båda halfkors-grafvarna eller stugorna, som hafva den egenheten att vara af nästan oval form (Se Tab. III. figg. 10, 11.) *), hafva på den längre sidan ingång af resta stenar, omkring 9 alnar lång, men knappt en aln bred. Stugorna, också af grofva uppresta stenar, hafva en längd af 8 alnar, och en bredd af omkring $3\frac{1}{2}$ alnar, hvilket närmare kan ses af figurerna, der (likasom hos de öfriga figg. 6—12) en aln motsvaras af $\frac{1}{8}$ tum. Öfver-

*) Dock har N:o 11 framsidan rak med räta vinklar. En halfkors-graf af fullkomligt oval form är den (oriktigt) s. k. Harald Hildetands graf vid Dagstorp, hvilken kan ses hos Sjöborg, Samlingar 1, fig. 25.

liggare saknas på båda. Tjugo steg framför den enas ingång är en liten jordhög, och den andra har framför sin trenne sådana. Stugorna ligga i bredd, ett bösshåll från hvarandra, och hafva ingångarna vända mot öster. De äro till en betydlig del fyllda med jord, och förtjena säkert en noggrannare undersökning, hällst så ytterst få af detta slags fornminnen hittills blifvit i Sverige tillbörligen undersökta och beskrifna; ehuru deras undersökning, såsom man redan trott sig finna, kan lemna de vigtigaste resultater *). — Närmare vägen till Hilleshög finnes den omnämnda högen, hvilken kan anses hafva varit en tingshög. Den utgöres af en yttre cirkelrund vall eller upphöjning af 70 stegs omkrets med en ingång mot öster, inanför hvilken i midten befinnes en mindre, alldeles rund kulle, omgifven af en gång eller fördjupning af 20 stegs omfång **). — Denna hög har vid sin sida på 18 stegs afstånd "Jättestugan", af hvilken grundritning finnes på Tab. III. fig. 4., samt midtför sin ingång på 130 stegs afstånd "Wie-stenen", (Se Tab. III. fig. 1.), dock med en helt liten hög emellan. Den förstnämnda eller Jättestugan, bestående af ett par alnar höga och på inre sidan utmärkt jemna och släta stenar, har en 9 qvarter bred gafvelsten, samt tvänne stenar på hvardera sidan. Den är något bredare midtpå, men hopdragen vid ingången till en knapp alns bredd, samt är $3\frac{1}{2}$ aln lång, hvilket gifver densamma en nästan femkantig form ***), och närmare kan ses af grundritningen, som jemte figg. 1—5 har $\frac{1}{4}$ tum motsvarande en aln. Inuti stugan ligger på kant en häll af betydlig längd, och 2 alnar utanför ingången ligga 2 större stenar till vårdprydnader, en aln åtskiljda.

Den s. k. Wie-stenen, hvilkens namn †) tillika med läget och formen tydligen synes tillkännagifva ett tillbedningsställe, förtjenar ock i min tanka den största uppmärksamhet i förening med de öfriga på detta ställe förekommande monumenterna, så mycket mer, som jag icke funnit dem hos någon författare ens omnämnda. Denna Stenstod, som är belägen på en obetydligt sluttande, med låga stenar beströdd mark, på nämnda afstånd från den nyss förut beskrifna högen, har icke omkring sig några ordnade stenar eller s. k. bana, utan är marken på 14 stegs afstånd från densamma nästan fri från sten. Den är fullkomligt upprättstående, har en höjd af $5\frac{1}{4}$ aln, bredd af $4\frac{3}{8}$ aln, samt tjocklek af $1\frac{1}{8}$ aln. Sidorna äro temligen släta, dock med några insänkningar efter bortfallna flisor ††). På östra sidan är en damm. De sägner om denna Wie-sten,

*) Möjligtvis är det dessa Monumenter, på hvilka Sjöborg altför obestämdt syftar i sin Nomenkl. p. 95.

**) Härmed kan jemföras den i Nordiska Fornlemningar Första B:dt XXXVI. beskrifna Tingshög, öfver hvilken teckningen likväl är altför otydlig.

***) Jemf. Antiqvariske Annaler I. B. sid. 356. Grevinge Socken på Seland, der en femkantad grafkammare på en liten med sten omfattad hög omtalas.

†) Ordet Wi eller We, enl. Finn Magnussen (Den förste Novemb. og den förste August. p. 130 o. f.) ursprungl. *eld*, i synnerh. den heliga elden, betyder enligt Författarnes enstämmiga mening öfverhufvud: helgedom, offerställe, fristad, o. s. v. Jemf. Urda, B. 1. p. 154.

††) Sjöborgs omdöme om detta slags fornminnen förtjenar att anföras utur dess Nomenclatur. "Dessa odanade stoder öfverträffa i sin okonstlade och verkligen förvånande skönhet, alt hvad den hedna verlden frambragt af Gudabilder, hvilka hos de flesta nationer varit och äro högst vanskapliga." Förf. talar här naturligtvis icke om den klassiska forntidens konst.

som kommit till min kunskap, torde ej böra utelemnas, ehuru otydligt och sväfvande de för mig blifvit berättade. Enligt en af dem skulle en Jätteqvinna, som burit sand i förklädet, deraf hafva tappat en liten klump, af hvilken ön Hven uppkommit; och då hon på detta ställe åter tappat blott ett sandkorn, har detta befunnits vara den här stående Wie-stenen. Enligt en annan, skulle en flicka ända från Danska landet kasta denna sten på Glumslöf, men i häftigheten kastat för långt *). En tredje sägen, som måhända förtjenar mera uppmärksamhet, förmäler, att en flicka, som blifvit anklagad inför tinget, skulle till bevisande af sin oskuld hafva kastat en sten, som då under loppet växt till en så betydlig storlek och här nedfallit.

Sedan man från Glumslöfs kyrka, der sundet företer den gladaste anblick, nedgått till stranden, som här för det mästa är ganska tvärbrant och mellan Hillesborg och Rydebäck försedd med talrika skantsar och vallar, finner man äfven här och der grafhögar, af hvilka ett par, ehuru låga, äro ansenliga och väl bibehållna. Äfven träffas tvänne stensättningar, på hvilka uppmärksamheten torde böra vändas, såsom förtjenande vidare undersökningar. Den ena, som på Tab. III är upptagen under fig. 8, har från vester, eller strandsidan, mot öster en knapt alnsbred gång af lagda stenar, 12 alnar lång; hvarefter finnes lutad mot en annan sten en nära 4 alnar lång och öfver 3 alnar bred häll med flata sidan uppåt. En krets af 9 stenar, som omgifva fornminnet har utrymmet icke tillåtit att på Pl. upptaga. Genom gräfning bör kunna utrönas, om monumentet varit ett Altarkummel eller en halfkorsgraf, i hvilket sednare fall den stora lutande stenen blifvit uppvräkt. — Den andra stensättningen, närmare Nytorp, består af mycket grofva stenar, som dock genom sprängning blifvit stympade, och har från midten af kullen en stenrand mot öster. Dess beskaffenhet torde likaså kunna framdeles närmare bestämmas, än det under en hastig promenad för mig varit möjligt. —

I sammanhang härmed och ehuru Luggude Härads område, som här gör en oregelmässig inskärning i Qvistofta Socken, något litet kommer att beträdas, anser jag ej opassande, att ännu anföra mina iakttagelser ett stycke utefter kusten norr ut till den s. k. Bånnhögen emellan Rydebäck och Rå, för att derifrån återvända uppföre den behagliga Qvistoftadalen och vidare tillbaka till utgångspunkten.

I granskapet af de nyss anförda stensättningarna, men längre från stranden och inpå Rydebäcks ägor, har en liten kulle blifvit upptagen, som enligt berättelse innehållit ett stenrör, under hvilket ett ganska groft Värjfäste af gul metall blifvit funnet. Detta Värjfäste har mig benäget blifvit meddeladt för afteckning, hvilken också medföljer på Tab. I. fig. 8, i $\frac{1}{2}$ af verkliga storleken. Det har en längd af 1 qvarter, tjockleken är $1\frac{1}{4}$ tum i genomskärning. Det har tydligen varit försedt med böjel, hvilken vid klingan utgått vinkelrätt, men vid knappändan varit båglikt inpassad och genomborrad af en från greppet utgående ögla. Knapp saknas, äfvensom alla spår af klingans vidfästning, ty fästet har vid denna ända en tvär afskärning. Greppet är ofvanpå tvärsöfver belagdt

*) Detta är tydligen varierade stycken af fornsägnen på Hven om Grimild och Hvenild, hvilken ses hos Sjöborg, Nomenkl. p. 84.

med upphöjda, ihåliga åsar eller skifvor, till hälften omslutande detsamma. Metallen är till det mästa aldeles oxiderad.

Af stenverktyg, som här vid kusten blifvit funna, har jag endast haft tillfälle se en trekantig pilspets, tillknackad af mörk flinta, med ½ tums breda sidor, nära 3 tums längd, och dessutom försedd med en skafttunga af 1 tums längd. Dessutom en s. k. lancett-knif *), af grågul flinta och af 5½ tums längd. Bladet är 1⅝ t. bredt; skaftet nära 1 tum bredt och likasom bladet naggkantadt, men med kullriga sidor, baktill utvidgadt. En annan form af pilspets med skafttunga är ock funnen i en åker vid Röneberga. Den har bladet på ena sidan alldeles platt, på den andra med låg rygg, och med en jemn bredd af ⅞ tum, samt är klufven af ljust gulaktig, genomskinlig flintsten. Dess spets är afbruten.

Norr om den dal, som bildas af Rya bäck sträcker sig utåt kusten en åt hafssidan mycket brant och hög strandvall, mot hvilken hafvets vågor fordom slagit, men äro nu aflägsnade derifrån genom en låg, 200 alnar bred kuststräcka, som ock till det mästa odlas. På denna landhöjd, fordom ett li, men nu den bördigaste åker, bestående af ett par alnar djupt mergel-lager, hvarunder åter träffas hafssand, finner man först en liten nu mera upplöjd hög, på Rya ägor; och litet längre bort mot Rå fiskareläger, den förut omnämnda Bånnhögen. Båda dessa förtjena att omnämnas, den förra för de fornsaker, som der blifvit funna, den sednare för sitt anseende och sina sägner.

I den förstnämnda lilla högen, som haft omkring 70 stegs omkrets, är för ett par år sedan vid plöjning påträffad en liten fyrkantig stenkista af ungefär 3 qvarters längd och 2 qvarters bredd, likväl icke midtuti högen, utan närmare den ena kanten. Försedd med täcksten var den likväl fylld med jord. Vid närmare undersökning, sedan den blifvit rubbad af plogen, uppletades deruti hvarjehanda bronce-saker, bestående af ett hufvud-smycke, större och mindre stycken af armringar, äfvensom af mindre ringar, samt en knapp och en knif, allt af nämnde metall. Såsom jag af hittaren till låns bekommit dessa saker för att afteckna, kan jag härhos bifoga en särskild planch (Se Tab. II.), utvisande deras utseende i ⅔ af den verkliga storleken. Såsom perspektivet dock förminskar vissa delar, torde dimensionerna här behöfva närmare bestämmas för en noggrann jemförelse med andra likartade fynd.

Hufvudsmycket, sönderbrutet i en stor och 4 smärre bitar (dock fattas ännu en mindre bit), utgöres af en krökt plåt i form af en skärm, hvars ändar dock äro för mycket inböjda, för att passa efter hufvudet. Dess största bredd är 3⅛ tum, och den minsta vid ändarna, som äro utböjda till öglor, 2⅛ tum. Hela nedra bågen utgör 21½ tum; den öfra 15 tum. Öglornas diameter utvändigt ¼ tum. Refflorna med mellanliggande kullriga åsar, sträcka sig icke fram till ändarna, utan blott en längd af 13 tum mätt efter nedra kanten, 9¾ t. efter midten. Då dessa refflor upphört, vidtaga vid ändarna rullformiga streckningar (i samma stil, som på det i förra brefvet aftecknade svärdet), samt åtskilliga

*) S. Nilson, Skand. Nord. Urinvån. 1:sta Kap. p. 20.

andra utstuckna sirater, med möda urskiljbara. Plåtens största tjocklek är ungefär en linea *).

Armringarna utgöras af en utanpå kullrig, inanpå platt, $\frac{1}{8}$ tum tjock metall-ten, lindad i cirkelrunda hvarf till en tätt sluten spiral. Denna spiral har dock ej öfver allt lika stor omkrets, utan denna förminskas småningom, för att, såsom det synes, passa efter armen. Hvarfven hafva en medelomkrets af $9\frac{1}{4}$ tum, och äro således numera något för trånga att få öfver handen **). Då dessa ringar äro sönderbrutna i större och mindre stycken samt en mängd helt små bitar, har jag på planchen endast upptagit af dem det största stycket, bestående af 7 hvarf, jemte 2 utplattade ändar, af hvilka flera icke funnos. Noga sammanräknade utgöra alla stycken och små bitar tillsammans en längd af 8 alnar 21 tum, hvaraf man torde kunna antaga, att de från början inalles utgjort minst 24 hvarf, eller 12 för hvardera armen.

Fingerringen, af hvilken några stycken också äro aftecknade, har äfven utgjorts af en i spiral lindad, fyrkantig metall-tråd med en omkrets af 3 tum i hvarfvet. De förhandenvarande bitarnas sammanräknade längd är $13\frac{1}{4}$ tum, således mellan 4 och 5 hvarf ***).

Knappen, som är skadad i kanten, har varit trind, tunn och flat, af $2\frac{1}{8}$ tums diameter, med hvass, något inbjöd kant, och en låg $\frac{5}{8}$ tum bred ögla, på en gång med knappen gjuten.

Knifven, på hvilken spetsen är afbruten, består af en temligen tunn, $4\frac{3}{4}$ tum lång metallskifva, afdelad uti ett något krokigt, i den inre kanten tillskärpt, $2\frac{3}{4}$ tum långt och nära $\frac{5}{8}$ tum bredt blad, samt en genombruten skaftskifva af lika tjocklek, obetydligt smalare och af 2 tums längd. Detta skaft, eller måhända rättare skaftfäste, har nemligen efter längden en stor aflångt fyrkantig urskärning till $\frac{1}{8}$ tum från kanterna, afdelad genom tvärbalk med fals å båda sidor, så att ett skaft af två halfvor dertill möjligen kunnat anpassas och fastgöras †). Dock lemnar jag alla gissningar å sido, då noggranna jemförelser äro nödvändiga.

Här vid Rya finnas ock 2:ne aflånga urhålkade stenar, som förmodligen tjenat till qvarnstenar, och varit nyttjade på samma sätt, som de hos Allmogen

---

*) Ett liknande hufvudsmycke finnes aftecknadt hos Klemm (Handbuch der germ. Alterthumskunde); men lärer i Norden vara ett nog sällsynt fynd.

**) Jemf. Antiqvariske Annaler, Kjöb. 1812. I. B. sid. 217, der tvänne liknande armband, funna på Samsö, och kallade "Vindeltrapper" eller "Töndebaand," anföras; dock utan bestämd uppgift på spiralens omkrets, hvilken äfven hos dem beskrifves såsom något för trång för armen, hvarföre Förf. tillägger: "Mueligt at de, da de vare ny og ikke forrustede, har været mere böjelige og elastiske, saa de har föjet sig efter Armen." Jemf. äfven B. IV. p. 266.

***) Jemf. Antiqv. Ann. B. IV. p. 164. två st. spiral-fingerringar af metall, funna på Bornholm. Några sådana af guld uppräknas äfven l. c. III. p. 406. IV. p. 152, 163 och 237.

†) Härmed bör jemföras de Metall-knifvar, s. nämnas i Antiqv. Ann. B. IV. p. 164. "den ene med gjennembrudt Skaft," samt B. IV. p. 184. "En metalkniv med dito, funden på Bornholm, og meget smuk" Äfvens. p. 259, 446, 483.

Enligt sednare underrättelser från Förf. lär detta fynd vara öfverlemnadt till Hr Prof. Nilsson i Lund. *Utg. Anm.*

brukliga s. k. saltqvarnar. Den ena har en urhålkning af 18 tums längd, 12 tums bredd och 7 tums djup. Den andra, som är afslagen, har urhålkningen af lika bredd, men blott 4½ tums djup och är i bottnen endast 1½ tum tjock. *I dessa har säden påtagligen blifvit krossad förmedelst rifstenar. De äro af en kornig sten med glimmer-streck.*

Bånnhögen, belägen litet längre norr på den förenämnda strandvallen, är en af de ansenligaste högar i denna ort. Dess omkrets vid foten utgör omkring 160 alnar. Den är på östra sidan mera utskjutande, och har der en sänkt, långsluttande uppgång till en mera vidgad fördjupning midt ofvanpå högen, i hvilken fördjupning en mindre upphöjning finnes. För öfrigt synas ock på de öfriga sidorna insänkningar och hålor, i anledning hvaraf man förmodar, att här finnas stora hvalf och ihåligheter, såsom jag i mitt förra bref nämnde. Att högen varit nyttjad till domaresäte tyckes namnet tillika med beskaffenheten utvisa, äfvensom sägnerna måhända kunna anses till någon del derpå anspela. "Efter gamla förfarenheter skola härinne finnas trenne penningkistor, hvilka bevakas af en höna med nio kycklingar. Denna höna röjer strax dem, som vilja borttaga skatten. Några hundra steg härifrån är en mindre hög, der nycklarna till skatten skola blifvit förvarade, och hvarifrån en underjordisk gång ledt till Bånnhögen. Någon gång skall högen hafva upplyftat sig och visat sig stå på fyra guldstöttor. Julafton har man hört ringning derinne. Trenne dräng ar, som för några år sedan der slagits med en mängd ormar, hade genast insjuknat och tvänne dött." Högen hålles i stor heljd, och är icke i mannaminne genom gräfning rubbad.

Från denna nordligaste punkt för mina här meddelade antiqvariska iakttagelser återvänder jag nu uppföre den täcka Qvistofta ån, hvars omgifningar, så väl i anseende till läget och naturbeskaffenheten, som fornminnenas art och de utmärkta fynd af stenverktyg, som här tid efter annan blifvit gjorda *), synas höra till Skånes aldra tidigast bebygda trakter. Denna å, ehuru numera obetydlig, bildar en ganska stor och ansenlig dal, närmast bland dem jag sett, liknande Hedströmmens omkring Kohlsva i Westmanland, ehuru vattenmassan här försinat till en slingrande bäck, som likväl ännu här och der gör utskärningar i de branta och lösa stränderna. Man må derföre icke föreställa sig, att de stora floddalar, som ofta sträffas i Skåne, någonsin, under landets närvarande förhållanden, varit upptagna af en motsvarande vattenmassa, då de lösa jordlager, af hvilka de omgifvas, äfven tillåta den minsta bäck att göra betydliga urgräfningar. Dalen, i hvilken talrika sidobäckar inlöpa, är beklädd med hassel, ek och bok, och företer den största omväxling och de täckaste utsigter. Den är här och der omgifven af ansenliga sandstensberg, som stundom uppskjuta högt öfver den kringliggande jordytan (t. ex. vid Gamtofta), samt mägtiga skifferlager, under hvilka stenkolsflötser på flere ställen blifvit anträffade (t. ex. vid norra Vallåkra, Gamtofta). Och här skulle jag äfven meddela dig några för fornverldens Flora interessanta iakttagelser, om icke den knappa tiden och utrymmet nekade det. Likväl torde i förbigående böra nämnas, att de undersökningar af jordlagren,

*) En del af dessa fynd säges vara lemnad till Hr Provincial-Läkaren Doctor Ekmans samling i Calmar.

som jag vid kusten af Sundet anställt, utvisa undransvärdt analoga bildningar med dem, som träffas i härvarande skifferlager. Vid anställda gräfningar och borrningar vid Rydebäck nära stranden och bäckens utlopp, har jag på några fots djup under jordytan funnit en glimmer- och skifferartad lerjord, innehållande talrika lemningar af vatten-alger, äfven equisetaceer m. m., af hvilka lemningar i härvarande skifferlager jemte andra också äro funna *). Under detta lager träffades mergel, blålera och slutligen på några och tjugo fots djup (således betydligt lägre, än hafvets yta) ruttet träd, såsom det synes, af ek. Fortsatta undersökningar och jemförelser häruti torde kunna lemna ganska anmärkningsvärda resultater. Hvad det sistnämnda förhållandet beträffar, så utvisar det äfven här tydligen en skedd förändring mellan hafvets och landets relativa niveau, och kan svårligen på annat sätt förklaras, än genom en sänkning af landet **).

Den ifrågavarande dalen är på båda sidor omgifven af bördiga åkrar, på hvilka ansenliga fornminnen här och der uppresa sig. Det första, som väcker uppmärksamhet, är den ansenliga Jättestugan vid Gamtofta, af hvilken utsigt och grundritning meddelas på Tab. III. figg. 3*a* och 3*b*. Den är belägen på en åker ej långt från ån och invid vägen till Qvistofta. Denna Stenstuga utgör invändigt ett aflångt fyrkantigt rum af 4 alnars längd och 3 alnars bredd samt ungefär 2 alnars höjd. Hvarje sida upptages af en enda sten af nämnda längd och af en alns tjocklek. Sidostenarna samt bakre gafvelstenen äro af samma höjd; men framför ingången ligger en mycket lägre tröskelsten af 4 alnars längd. En tvärs öfver stugan liggande täcksten, som nu är itusprucken, har bakför stugan 4 alnars längd, på sidorna 3 alnars bredd, samt är väl 1½ aln tjock. Den betäcker stugan till ⅔ af dess längd, och är ofvanpå kullrig och ojemn ***). Detta gråa fornminne bekransas af några rönn- och hylle- (fläder) buskar, som skjutit upp innanför tröskelstenen. Ägaren till jorden, en äldre man, Thuve Mårtensson i Gamtofta, vet inga sägner härom att berätta.

Närmast härintill och litet längre fram åt Qvistofta på andra sidan vägen ses den s. k. Rönnehögen, som har en ansenlig stensättning, hvars grundritning finnes på Tab. III. fig. 7. Denna utgöres också af en aflång fyrkant, invändigt 7½ alnar lång och 4 alnar bred, med en större gafvelsten å nordöstra ändan, samt flere större och mindre på sidorna och vid andra ändan, såsom grundritningen utvisar. Tvärsöfver norra ändan af denna kammare ligger en 4½ aln lång, 2½ aln bred och öfver 2 alnar tjock täcksten, ½ aln från marken. För öfrigt finnas tätt bakom den stora gafvelstenen 3:ne större stenar samt en på sidan, och på något längre afstånd från kammaren tecken till en stenring, mot hvilken en stor sten är vräkt. Till hvilken ålder detta monument bör hänföras, är ej så alldeles afgjordt; men torde kunna blifva det genom ytterligare gräfning. Emedlertid väckes ovilkorligen en hemsk känsla vid anblicken af så vackra monumenters förstöring, en förstöring, som oafbrutet och opåtaldt fortgår, oaktadt den

*) Om dylika förhållanden förtjenar läsas: Ch. Keferstein, Die Naturgeschichte des Erdkörpers, I. Th. s. 96 u. f. Leipzig 1834.

**) Jemfr. Handbuch der Geognosie von H. T. De La Beche, bearbeitet von H. von Dechen. Berlin 1832. s. 158. u. f.

***) Detta kummel synes ha mycken likhet med det i Antiqvar. Annaler I. B. sid. 349 beskrifna, i Ørsted Sogn, Søster-Swenstrup mark, på Seland, det andra i ordningen.

alldeles oersättliga förlust, som derigenom beredes den hittills hos oss mycket insnärjda fornforskningen.

Då man härifrån Gamtofta gått öfver ån och genom en tät "li" (busksnar) hunnit uppföre den tvära bricken på andra sidan, träffar man midtemot en ganska stor och väl bibehållen Hög, belägen invid kanten af dalen. Den har vid foten en rund omkrets af 100 steg, samt ofvanpå en jemn och rund plan af 35 stegs omkrets, eller 13 alnars genomskärning. I kanten af denna plan finnas 4 nästan korsvis lagda stenar; dock äro 2:ne något närmare hvarandra belägna. Härifrån ser man ock norrut mot Bårslöf en större hög, samt sydost mot norra Wallåkra flere mindre högar utåt ådalen.

På samma sida af ån, nedom Fasmorup, är också det Altar-kummel beläget, som i utsigt och grundritning finnes aftecknadt på Tab. III. figg. 2*a* och 2*b*. På fyra korsvis resta stenar af olika storlek hvilar en ansenlig häll af öfver 4 alnars längd, 2¾ alnars bredd samt 1½ till 2 alnars tjocklek i något sned ställning, förmodligen tillkommen genom sättning hos fotstenarna, af hvilka den högsta har 1¼ alns höjd öfver marken. Dessutom finnes emellan två af de nämnda fotstenarna en femte inåt stjelpt sten, om hvilken man icke med visshet kan säga, hvartill han tjenat, eller om han sednare blifvit ditvräkt, tillika med en mängd klappersten, troligtvis ditkastade från den omgifvande åkern. Af de 4 fotstenarna äro 3 jemnstora, men den 4:de mycket tunn, uppehållande södra ändan af hällen. Den krets, som upptages af fotstenarna, utgör 15 alnar, och hällens omkrets är 11¼ alnar. Denna häll är på undre sidan alldeles flat, äfvensom till större delen på den öfre, der flere smärre cirkelrunda concava urgröpningar eller hålor (i medlersta Sverige kallade elfqvarnar) finnas, jemte en större sådan håla af öfver 2 tums diameter, närmare norra ändan, mellan hällens tvänne der uppstående kanter *). Kumlet är beläget i den angenämaste nejd, i en lindrig sluttning mot dalen, omgifvet af små björklundar. Flere smärre grafkullar synas häromkring.

Återkommen på södra sidan af dalen och närmare Qvistofta kyrka, blir man på höjden af fältet genast varse tvänne högar med ansenliga stenkummel, på andra sidan vägen till Kastlösa. Den ena är den i Svenska fornforskningens historia namnkunniga Åshögen, och den andra, ett stycke derifrån belägen, är den s. k. Stenshögen. Den förra är en af Sveriges ytterst få fornlemningar af detta slag, som med fullkomlig insigt och sorgfällighet blifvit undersökta och beskrifna, och knappast har också någon bättre belönat mödan. Den har i anseende till sin inrättning, de talrika fyndens beskaffenhet samt frånvaron af alla metalliska ämnen m. m. icke allenast i sammanhang med äldre observationer lemnat goda skäl för antagandet af en s. k. sten-ålder i Sverige, då metallers bearbetning varit okänd; utan äfven föranledt till vidtomfattande jemförelser mellan det uråldriga slägte, som här haft sin lägerstad och andra med samma sedvänjor och på samma låga bildningsgrad stående folk **). Vigten af sådana jemförelser i afseende på byggnadssätt,

*) Jemf. härmed Antiqvarisk och Architectonisk Resa år 1838 af Brunius, sid. 82, hvarest ett Altarbord med dylika hålor beskrifves.

**) Se Iduna Häft. 9 sid. 285 och följ.

sätt, verktyg och vapen, hällristningar, ja till ock med hufvudskåls-former, tyckes väl ännu icke vara allmännare behjertad; men dessa jemförelser synas dock redan hafva vändt uppmärksamheten åt hittills förbisedda håll, befriat forskningen öfver de uräldsta föremålen från flere löjliga gissningar, och låfva att utbreda öfver densamma ett nytt ljus, en naturhistorisk fasthet och en vetenskaplig speculation. Ehuru denna fornlemning redan är aftecknad uti Iduna II. 9 Tab. I. figg. A. B., har jag dock för jemförelsens skull med de öfriga likartade monumenterna i denna trakt, lemnat en teckning öfver dess nuvarande utseende, Tab. III. fig. 9. Dess stenkammare, som uppgifves hafva haft 10 väggstenar af öfver 2 alnars höjd, tyckes varit litet vidare, men i öfrigt hafva öfverensstämt med Stenshögens, se Tab. III. fig. 6. Denna sistnämnda har en stenkammare af rundadt oval form *) och 20 alnars omkrets, bestående af 12 väggstenar, af hvilka tvänne vid ingången ligga fördubblade, allesamman omkring ½ aln uppskjutande öfver marken. Den har från ingången, som här vetter rakt mot öster, tvärsöfver 5 alnars bredd, samt i norr och söder 6½ alnars längd. Tvänne mycket grofva och oformliga klippstycken utgöra öfverliggarna, af hvilka den ena nu blott med en ända hvilar på väggstenarna. De hafva öfver 4 alnars längd, 3 alnars bredd och 2 alnars tjocklek, liggande i öster och vester. Framför ingången, som blott är en aln bred, ligga 2:ne grofva stenar af 2 alnars längd och 3 alnar från hvarandra åtskiljda. Om dessa från början bildat en del af en likadan ingång, som finnes vid Åshögen, och sedan blifvit uppkastade, är svårt att afgöra. Något spår af en sådan ingång finnes icke. Emedlertid äro dessa förliggare icke resta, och tyckas ej eller gå så långt ned i jorden, som stugans stenar. Om detta ansenliga stenkummel, hvilket man utan betänkande kan antaga vara af samma ålder med Åshögen, och förmodligen äfven med de öfriga nyss beskrifna kumlen, kan man med fullt skäl säga detsamma, som Sjöborg yttrar om halfkorsgrafven vid Dagstorp, att "det har ett högst åldrigt utseende" **).

Öster om Qvistofta by och på högra sidan om vägen till södra Wallåkra ser man en brant och ansenlig grafkulle ***), äfvensom här på fältet spår synas af en eller annan dylik, som blifvit utkastad. — Härifrån ser man ock den på andra sidan ån midtemot belägna s. k. "Borgen"; näktergalarnas älsklingsställe, en högrund sandstens- och skifferkulle, beklädd med en lummig löfskog, hvilken, lik en svällande barm, i lena vågor häfver sig öfver dalens sluttning. På västra sidan om berget bildas ock en djup dal af en liten sidobäck, som nedrinner i ån. Härifrån leder en krökt och otydlig gångstig upp till kullens spets. Vid mitt besök (d. 26 April) bevakades bergets fot ofvanför bäcken af en förfärlig mängd ormar (s. k. snokar, Natrix vulg.), med ovanligt gulglänsande bälten kring nackarnas sidor, och ringlande sig i täta kretsar i aftonsolens värma; men dessa

*) Grafkammare af runda stenkistor med öfverliggare och hägnad ingång omtalas i Antiqv. Annaler B. I. sid. 351. på Seland, Nidlöse S:n; och B. I. sid. 372 i Barriet S:n på Jutland.

**) Samlingar I. p. 100.

***) Enligt sednare underrättelse af Förf. är denna hög nyligen öppnad af Profess. Nilsson, och deruti funnen klingan af ett metall-svärd. För att gifva högen tillbörlig fasthet hade deruti varit inlagd en mängd grofva stenar. *Utg. Anm.*

oskadliga djur drogo sig beskedligt tillbaka i stenmuren vid första buller, och på ett ögonblick var platsen fri. Längre upp omgåfvo stigen talrika grupper af Latræa, denna oskuldens blomma, rosenröd, blygsam, men fullbildad uppstigande ur sin dunkla bädd bland vårens unga tärnor. Vid uppkomsten på höjden, som är tämligen vidsträckt och öfverväxt af täta buskar, kunde väl icke vid ett hastigt genomsökande någonting finnas, som skulle hafva rättvisat det stolta namnet af borg; ty blott en tämligen lång vall med en bred dal innanför anmärktes å norra sidan (kanske ett försvarsverk från en sednare tid, hvarom jag likväl icke haft tillfälle få upplysning); men hvem vet, tänkte jag, — tiden förändrar allt — och besöket på denna "borg" under en antiqvarisk vandring väckte en glädtig erinran af "Sagan om skön Hind-i-borg, Kung Herauds unga dotter." — I den tvära bricken på andra sidan den ofvannämnda bäcken äro Wallåkra stenkols-brott. Detta stenkols-lager lärer redan för 60 år sedan blifvit upptäckt; men brytningen härstädes har ej förrän de sednaste åren blifvit företagen af ställets ägare. Såsom flitsen här löper horisontelt i midten af backen, kan arbetet ske med lätthet och utan vattenuppfordringsverk. Flere horisontela gångar äro öppnade. Vid Gamtofta, der flitsen synes gå från å-kanten, sluttande inåt berget, har arbetet mera svårighet.

Vid södra Wallåkra till venster om vägen till Herslöf synes en större grafhög, och öster om sistnämnda kyrka finnes en, hvilken Sjöborg *) blott nämner såsom "rätt skånsk," nemligen den s. k. Gröthögen. Monne dock icke detta namn kunde hafva någon annan grund och härledas af Isl. ordet griot, saxa, lapides **)? Likväl har jag ej haft tillfälle få reda på, om några stenar der fordom funnits, och Sjöborg tyckes icke hafva besett de högar, han här nämner. Denna är för närvarande ofvanpå alldeles urhålkad med en jemn och hög kant rundtomkring, samt med en sluttande uppgång på sydöstra sidan, och alla stenar ofvanpå, om der funnits några, äro således borttagna. Ej eller synes någon fotkedja, ehuru nedra kanten är af plogen kringskuren. I sidosluttningen står en krets af björkar. — Påskhögarna och Algers hög, äfven nämnda hos Sjöborg (l. c.), finnas på höjden vid Rosenhäll. De förra äro de tvänne sydost om gården belägna, hvilka fått sitt namn deraf, att ungdomen der plägar samlas påskdagarna på de torra och fria backarna, för att "trilla ägg," ett denna tiden vanligt spel, som gifvit flere högar i olika trakter namn af påskhögar. För öfrigt finnas tvänne i trädgården, skadade och illa medfarna. Den sednare eller Algers hög, väster om gården, är en af de största och ansenligaste i hela orten, ehuru skadad både ofvanpå och på sidorna. Dess omkrets är 150 steg. Denna punkt är näst Röneberget den högsta i häradet, med en rik och herrlig utsigt utåt sundet och slätten. Häromkring synas spår af flere mindre, utkastade högar.

Emellan denna höjd och Röneberget ligger Wadensjö höjden, också försedd med en krets af grafhögar, af hvilka dock åtminstone 6 eller 7 äro utkörda, och är en väderqvarn på en af dem uppbygd. En af dessa förstörda högar visar

*) Momenklatur, p. 76.

**) Björn Haldorssens Islandske Lexikon. Ett dylikt misstag har gifvit anledning till den löjliga förvridning af fornsägnen om Hertig Bogislav, som omtalas hos Wallman. Öfversigt af Sv. fornlemningar p. 148.

ännu en aflång fyrkantig stenkammare af $1\frac{3}{4}$ alns bredd och öfver 3 alnars längd i sydostlig rigtning och med en stor flat sten, utgörande nordvestra gafveln. Denna öfverensstämmer således både till läge, storlek och byggnadssätt med den vid Röneberga öppnade och i förra brefvet omtalade högens (N:o 11.) stenkammare, af hvilken grundritningen för jemförelses skull kan ses på Tab. III. fig. 5. Af de fyra bibehållna högarna är den nordligaste den största och har en omkrets af 92 steg, samt tvära, kullriga sidor. Såsom man här i orten ofta anlägger potates-gropar i de närbelägna högarna, så har man också derigenom skadat denna vackra hög. Man har vid en sådan anläggning här "påträffat en häll, som, påstött, af det dofva ljudet tycktes röja ett tomrum derinnanföre." Norr om denna höjd äro vid de nybygda enskifteshemmanen på fältet ett par högar med fotkedjor sistl. år alldeles jemnade med marken, men ingenting vidare är derom förspordt. — Den i och för sig berömvärda odlingsifvern, som de sednare åren först fått fart, hotar nu de flästa så beskaffade minnesmärken med en snar förstöring; men att fornforskningen af detta förhållande både kunde och borde draga nytta, derpå gifver ingen akt. Blott ett eller annat fornminne, hvars ovanliga storlek, eller fasthet inger vördnad, eller hvars varnande sägner afskräcka högbrytaren, hålles ännu i heljd; men för sent torde den tid komma, då man alvarligt behjertar vigten af en allmännare upplysning öfver forntiden, och då någon ädlare grund, än okunnighet eller vidskepelse bestämmer fornminnenas öde. Och likväl, — huru sanna äro icke Doct. Klemms ord: "Verbreitung einer nothwendigen Kenntniss der Vorzeit unter dem Volke und Erweckung jener Achtung für dieselbe, ist der sicherste Hebel der Vaterlandsliebe" *).

Längre uppföre den ofvannämnda å-dalen, som genom sin växlande natur och sina öfverraskande utsigter gifver en så stark motsats till slättens tröttsamt vida massor, nalkas man Belteberga, der densamma trängre slutes af lodrätta klippor af ganska grof, lös, rödbrun sandsten med inbäddade, talrika och ansenliga, afrundade Geschieben, och prydda med de rikaste och mångfaldigaste mossformer. Väster om gården, hvars läge såsom vanligt ej låter ana den omgifvande naturbeskaffenheten, inlöper i den förra en annan bäck **) från Tågarp och Sireköpinge, äfven bildande en ansenlig fördjupning, i hvilken Ottarps kyrka på ett framskjutande näs gifver en behaglig anblick. Närmare Tågarp uppstiger öster om dalen ett långsluttande och vidsträckt berg, kalladt Skjene-Bjär, omgifvet af små bäckrännor med de vackraste lerskiffer-väggar. Trakten härstädes är öfversådd med talrika kalkstens-geschieben, och den starka mergelgrunden uppdrifver en mängd yppiga och sällsynta växter, en Tussilago Petasites (Rönarp), en Orobanche (Tågarp), Evphorbia Esula (Alfarstorp), och talrika andra. Öfverst på det s. k. Skjene-Bjär ser man ett redan öppnadt grafrör, i hvilket spår synes af en aflångt fyrkantig stenkammare, "och skall här en Dansk Konung eller stor Krigshöfding, vid namn Skjene vara begrafven, hvilken lärer varit mycket rik." Öfver stenkammaren är upprest

*) L. c. p. XXV.

**) Det är i sluttningen af denna bäck i parken utanför Belteberga trädgård, som Campanula Rapunculus i stor ymnighet slagit sig ned, det enda ställe i Sverige der den blifvit anmärkt.

ett kors af ek, som stått der från urminnes tider; och är sägnen den, att "så snart detta kors fallit omkull, har folket i gården nedanför bjäret ej fått någon ro, förr än det åter blifvit upprest." För öfrigt berättas, att "i detta berg bo troll, som julaftnarna hållit stort kalas och dans. En man från skott-gårdarna vid Tågarp red en julafton upp till berget, sedan han förut blifvit underrättad af en käring, hur han skulle bära sig åt, att de ej kunde få magt öfver honom, och framför allt varnad, att ej smaka på något. När han kom dit, mötte honom troll-gubben, som höll ett stort sölf-stop med många guldknappar i handen, och sade: Nu kan du smaka på *mitt* öl, så får du känna huru *det* smakar. Mannen tog stopet och red i fullt sporrstreck derifrån; men dervid stänkte ölet på hästen, som deraf blef alldeles spättad (fläckad, svedd?). Trollen förföljde honom ända hem; men der lagade käringen så, att de ej kunde göra honom något ondt; utan han fick behålla sölf-stopet. Sedan sade man alltid, då man fick se honom: Se der kommer mannen med spättade hästen". En 84-årig gubbe berättar, att "han hade en morbror, som bodde nedanför detta bjär, och som plägade fära (laga) ragor (som brugas till att raga ud varmen ur ugnen) och spruckna brödspadar åt dessa troll; och derföre feck han af dem då och då en brödkaga, som blifvit udlagd på backen." — Ej långt härifrån och på samma sida om ån midtemot Tågarp vid vägen till Sireköpinge ses ock en grafkulle, som fått namnet hönshögen, der man påstår sig hafva sett "gasta-bloss", eller en ur jorden uppstigande blå låga, ett tecken till en derstädes förvarad skatt. Och på andra sidan Sireköpinge vidtager den illa beryktade Tirups hed, der man berättar, att folk, som noga känt trakten, på ett obegripligt vis blifvit vilseförda och trenne gångor kommit tillbaka på samma ställe.

Från denna min vandring bland traktens fornminnen, under hvilken du väl ock, såsom jag fruktar, lärer funnit mig altför länge och ändamålslöst hafva kringirrat, vänder jag mig nu för denna gång åter tillbaka till utgångspunkten, der den konungsliga Bålhögen och de omgifvande kullarna genom prakten af sitt läge och vårdade skick, omslutna af sandgångar och bokhäckar, lemna en altför stark motsats till ortens öfriga halfförhärjade fornlemningar; och hoppas jag att i ett följande bref få tillfälle att skrida närmare till vår tid, för att lemna några grunddrag af naturbeskaffenheten tillika med invånarnes seder och bruk i den ort, hvarom här är fråga. Dock må här tilläggas några upplysningar om de fynd, som vid Röneberga blifvit gjorda, samt om den halfkorsgraf, hvilken derstädes nyligen blifvit upptäckt. Hvad det i mitt förra bref beskrifna Svärdet vidkommer, bör uppgiften om dimensionerna sålunda rättas: Hela längden är 12¾ tum. Deraf är fästet med böjeln 4½ tum, utom densamma knapt 3 tum långt. För öfrigt är teckningen affattad i ⅔ af den verkliga storleken. Af den olika färgen i brottet vill synas, som voro tvänne olika metallblandningar använda *). — Vid genomgräfvandet af den hög (N:o 23), som nu genomskäres af sockenvägen, hade, enligt berättelse, ett metall-svärd blifvit funnet, hvilket genast fördes till smedjan, för att der med kraft undersökas, hvarefter man aldrig fått någon underrättelse derom. — I den nästintill belägna högrunda kullen

*) Detta Svärd, funnet af Hans Hansson i Röneberga på dess område, lärer blifvit öfverlemnadt till Herr Prosten Thestrup i Landskrona.

(N:o 24), som är något större, än de omgifvande, har man vid gräfning på 1½ alns djup funnit betydliga kolsamlingar, och några alnar djupare, nära markens höjd, bland hvit aska, en liten Dolk af metall, liggande på en sten och omgifven af andra större och mindre stenar utan ordning. Vid upptagandet lärer man sett spår efter en omgifning af träd *) och en ganska tjock och grof väf, hård och brun till färgen. Denna dolk är härjemte i teckning bifogad (Tab I. fig. 9), tillika med det ofvanbeskrifna Värjfästet, (fig. 8), båda i ⅔ af verkliga storleken **). Fästet, som äfven här har en liten, ursvängd, ⅞ tum bred, höjel, i hvilken bladet är inpassadt och fästadt med tvänne naglar, är något plattadt med kant på sidorna, och har med böjeln en längd af 2¼ tum, utom densamma 1¾ tum, samt en snedt-fyrkantig utvidgning till knapp med en likadan mindre afsats utom densamma. Resten af bladet, som sönderfallit i bitar, är upptill nästan af böjelns bredd och obetydligt längre än fästet. — Den halfkorsgraf, som här blifvit funnen, och i grundritning ses på Tab. III. fig. 12, är i likhet med de öfriga ofvanbeskrifna halfkorsstugorna, icke belägen på åsens höjd, utan nedanför backen och på en liten särskild upphöjning söder om vägen till Vadensjö. Ehuru stenarna blott något litet uppskjuta ur marken och en af dem genom sprängning blifvit skadad, tillkännagifver dock den reguliera formen ganska tydligt minnesmärkets art. Vid anställd gräfning utåt stugans inre kant funnos stenarnas inre sidor ganska jemna och flata. På den ½ alns djup, som blifvit undersökt, utgöres fyllningen nästan uteslutande af flintskärfvor med något jord emellan. Kammaren, försedd med räta sidor och vinklar, har en längd af 8½ alnar, och den synliga delen af ingången, varande midtpå långsidan, har 6 alnars längd. Denna halfkorsgraf förtjenade så mycket mer en sorgfällig undersökning, som den är den enda af regulier form, hvilken blifvit funnen här i orten. Ett par hundra alnar från denna halfkorsgraf är på åkern nyligen funnen en stenyxa, eller s. k. rätbila af gul flinta ***)

---

*) Jemf. Annal. f. Nord. Oldkyndigh. 1840—41. p. 146, 148, 156.

**) Dessa båda fornsaker, Värj-fästet och Dolken, äro af Herrar Philipp och Ernst v. Normann till Utg. benäget öfverlemnade. *Utg. Anm.*

***) Se Nilsson, Skand. Nordens Urinnevånare Kap. 1. s. 10 o. f. — Den är endast tillknackad, icke slipad, med något kullriga bredsidor, samt åt bägge ändar aftunnad, med raka utknackade kanter, en längd af nära 1 qvarter, bredd vid ena ändan 2¼ tum, vid den andra 1½ tum.

Svenska Folkvisor.

(Fortsättning).

7.

(Ur Kongl. Bibliothekets i Stockholm manuskriptband MS. — Se Sv. Forns. d. 1. sid. VI. —

1.

Thet war Herr Jöde Gunnarsson,
Han rijder sig under Öö,
Han bedes til Stoltz Hilla lilla
Hoon var så vähn en Möö.
Alt mädan H:r Göde han låfves Stoltz Hilla.

2.

Thet wil slätt intet min Fader
Och ingen af mina Fränder,
Och icke heller min Moder
At iag gifs eder i händer.
Alt mädan m. m.

3.

Däth var Jöde Gunnarsson,
Han svarar Stoltz Hilla igen,
Om jag skal bijda i 15 åhr
Medh wåld skal tu blifwa min.

4.

Thet war så i Månader
Och thet war så i twå
Icke thorde Stoltz Hilla lilla
Till någor kyrckia gåå.

5.

Thet war Stoltz Hilla lilla,
Hoon skulle til Kyrckan rijda,
Mötte henne Göde Gunnarsson,
Ihn under dhe gröna lijda *).

*) "*Lid*, grind, led (prov.), port (deraf: *under lida*, *under gröna lida*, under träd, likasom under grön port), backe sluttning; *under lida* tyckes ofta betyda fält, slätt." Arvidsson, Sv. Forns. D. 2. sid. 472.

6.

Så tager H:r Jöde Gunnarsson
Den Jungfrw i sin fambn,
Så bähr han henne i grönan lund,
Der fägraste gräset oprann.

7.

Hören J Göde Gunnarsson
J giöre mig ingen Skam.
Wore min Fader i lijfwe,
Med fredh så fohre iagh fram.

8.

Hörer J H:r Jöde Gunnarsson
Kär herren min,
När skal jag brygga, När skal jag baka,
När skal jag vänta eder hem.

9.

J skolen eij brygga eij heller baka,
Eij heller wänta mig hem,
Jhnnan 40 weckor framgångne äre,
Så skole J migh vänta igen.

10.

J fyratyo wekor hon sig icke flätte *)
Ey heller kruste sit hååår:
Jcke thorde Stoltz Hilla lilla
Ihn til sin Moder gå.

11.

Dän Jungfru hoon vaknar om medie Natt,
Hon tahlar til sin tärna
Jag hafwer fådt så hårdt et håll,
Som jag wore spänd i Jern.

12.

Thet war Jungfruens tärna,
Hon axlar kappan sin,
Så gåhr hoon i Steen Stufwan
Til rijka fru Jngeborg ihn.

13.

Hören J rijka Fru Jngeborg,
Jag bedes Eder så gierna
Min Jungfru haar fådt så hårdt et håll
Som hoon wore spend i Jern.

*) Flätade.

14.

Däth war ryka Frw Jngeborg
Hoon svarade henne så illa,
Thet höffwes ingen ädel Frw
At gånga til en Frilla.

15.

Däth war rijka Frw Jngeborg
Af moderlig hierta hoon behr,
Så gåhr hoon i höga lofft
Som hennes Moder war.

16.

Then första böen jag wil eder bedia,
Så beder iag eder så gierna,
Effter iag så illa haar brutet eder emot
Förlåter mig all eder wrede.

17.

Then andra Böen jag eder beder,
Kan skie iag beder aldrig mehr,
När min herre kommer i landet igen
Förlåter och honom eder wrede.

18.

Thet war Stoltzan Hilla lilla,
När hon dee orden hade sagt:
Thet wil jag för Sanning säga
Hennes hierta i bröstet brast.

19.

Arla war thet om Morgonen,
Wid thet som Solen opgåer,
Thet war H:r Jöde Gunnarsson
Kom på Frw Jngeborgz gård.

20.

J ståhr här rijka Fru Jngeborg,
Kiere Moder min,
Huru må Stoltzan Hilla lilla,
Hiertans aller kiereste min.

21.

Stoltz Hilla hoon sitter i höga lofft
Hon både syhr och sänker (?),
All den bohlånga *) sommardag
Så hafwer hoon effter eder wäntat.

*) *Bol-lång* = mycket lång. Båöl-lång, båöl-stor. Vestm. och Nerike.

22. Jag

22.

Jag hafwer warit i Sönderborg
Och låtit til Bröllopet boo,
Femtjo Frwer och Jungfruer
Medh mig bådhe sägla och roo.

23.

Stoltz Hilla hoon ligger i höga lofft
Oppå förgyltan båhr,
Hadhe hoon icke sielff bedit för eder,
Skolet *) kåsta edert hiertblo.

24.

Däth war H:r Jöde Gunnarsson,
Satte Fästet emot en steen,
Däth will jag för Sanning seija
Udden rörde hjertat igen.
Alt mädan H:r Jöde han låfves Stoltz Hilla.

8.

(Uppfattad efter mundtligt föredrag i Lill-Härad Socken i Westmanland 1841 af Cand. C. Säve. En fullständigare uppteckning af visan med skiljaktig melodi finnes bland Sv. Folkv. D. 3. N:o 73).

Det gingo två jungfrur på vägen där fram;
Två rosor och två redeliga blommor —
Där möter dem sig en god-höfveligan man.
Från Frankrike ärom vi komne —

"Go'-dagen, go'-dagen, god-höfvelige man!
Två rosor och två m. m.
"Och går denna vägen till kungsgården fram?"
Från Frankrike m. m.

"Ja, nog går denna vägen till kungsgården fram,
"Men konungen är inte hemma i sitt land."

"Ja, är inte konungen hemma i sitt land,
"Så är ju väl drottningen hemma på sin gård."

Och när som de kommo till kungsgården fram,
Så ståndar där konungen på gården för dem.

*) Skolet = skulle det.

"Go'-dagen, go'-dagen, herr konung, så god!
"Och villjen J, herr konung, ha' lejefolk i år?"

"Ja, nog så vill jag hafva lejefolk i år,
"Och villjen J hafva förtjänst däruppå?"

"Ja, brygga och baka det hafvom vi ej lärt;
"Men spinna och väfva det silke så skärt."

Och drottningen tager fram de silkesnystan fem:
Den äldsta hon sätte den väfven i sväng.

Den yngsta hon smöjde*) den väfven allt upp:
Den äldsta hon väfde den väfven till slut.

Lade denna väfven på konungens knän:
"Nu hafver jag väfvit både foglar och trän."

Lade denna väfven på konungens bröst:
"Nu hafver jag väfvit både vår och höst."

Lade denna väfven på konungens arm:
"Nu har jag väf't båd' kungens och drottningens namn."

Lade denna väfven på konungens bord:
"Nu hafver jag väfvit både fader och mor."

"Den yngsta vill jag gifva, ja halfva mitt land,
"Den äldsta vill jag gifva min äldste son till man."

"Det p'är (plär) ej vara brukeligt, ja uti vårt land,
"Att syster skall taga sin broder till man."

Där blef då stor glädje uti konungens hus;
Två rosor och två redeliga blommor —
Där blåste de upp både lampor och ljus.
Från Frankrike ärom vi komne.

9.

(Upteknad i Göthlunda Socken af Nerike).

Och ungersven talte till kärestan sin:
Och blomma och lilja och rosa —
"I morgon så far jag från lilla vännen min."
Men jungfrun är så sorgeli bedröfvad.

---

*) *Smöja* (Isl. Smeygia, d. s.), irrepere facere, smyga; här: träda väfvens trådar genom sälfver och väfsked. — S. Anm.

"Och far du i morgon från lilla vännen din",
Och blomma m. m.
"Så skall det ingen annan komma i mitt sinn' ".
Men jungfrun m. m.

Och ungersven segla' till fremmande ort,
Och jungfrun hon går sig på höga berget opp.

Hon skådar, hon skådar öfver djupaste haf:
"Du gångande sjö, visst blifver du hans graf."

Det var sköna jungfruens ädla far,
Trolofvade henne en unger Riddersman.

Så klädde de henne i bröllopskläder hvit,
De silkesbanden briste (brusto) kring hennes unga lif.

Det var jungfruns moder, hon sätte kronan på.
"Kär moder, jag kan ingen krona bära få."

Det var ungersvennen, lägger skeppen i land,
Så gångar han sig till höga slottet fram.

"Go'dagen, go'dagen båd' herre och fru,
"Hvar är eder dotter jag fäste i fjol?"

"Och fästen J herre vår dotter i fjol,
Och blomma och lilja och rosa —
"Så ligger hon nu uti svartan jord".
Men jungfrun är så sorgeli bedröfvad.

10.

(Upteknad 1838 i Ramnäs Socken af Westmanland. Visan har icke kunnat erhållas fullständig.)

Det var skön Rosamo,
Ror sig bort till fager ö.
Löf, löf och grönan skog —
Och när hon kom till öna fram,
Der fick hon se en svarter man.
Löf, löf och grönan skog.

Der fick hon se uppå
Hur som Svarter bar sig åt.
Löf, löf m. m.
Han kunde hvarsken *) gå hell' stå,
Han låg i sand och åt på strå.
Löf, löf m. m.

*) Hvarken.

"Tre år och månar fem
"Har jag lågat*) här med skam;
"De bundo mig, de basta mig,
"De kasta mig på öna hit."

— — — — — —

Och jungfrun får sitt spann
Uti svarta mannens hand.
Så stod han up en Riddare,
Och jungfrun börjar till att le.

Det var den Riddaren,
Tager jungfrun i sin famn;
Löf, löf och grönan skog —
Så bär han henne brådt till strand,
Och segla' henne till fremmand' land.
Löf, löf och grönan skog.

11.

(Upteknad i Mora Socken af Dalarna. Ovisst är om visan egentligen tillhör detta Landskap.)

"Jag föddes hit till verlden
"Långt bort i mörkan skog;
"Jag finner ingen trogen vän,
"Alltsen' jag miste mor.
"Det var den bästa vän, som verlden gaf mig."

"Och kunde jag mig fara
"Alt öfver hafvet blå,
"Föll skull' jag finna vännen min,
"Om han än lefva må.
"Det var m. m.

Det var den ädla jungfrun'
Hon klagade sin nöd;
Det var en unger herreman,
Han gifver henne bref.

Och jungfruen hon läser,
Hon läser hur det står:
"Sju sår har ungersvennen fått
"Uti sitt bröst i år."

*) legat.

Och jungfruen hon läser,
Hon läser hur det står:
"Det växer fagra rosor
"På ungersvennens mull."

Och jungfruen hon läser,
Hon kan ej läsa mer;
Det var den herremannen,
Han får det brefvet brådt.

Föll' kan den herren läsa;
Han läser brefvet ut:
"Det står en jungfru och gråter
"På ungersvennens graf."
Det var den bästa vän, som verlden gaf mig.

12.

(Upteknad i Gestrikland. En fullständigare upteckning från 1600-talet af denna visan är intagen bland Sv. Fornsångerna, Del. I. sid. 223 under namnet Kloster-Jungfrun, men hvilken upteckning icke åtföljes af melodi. Visan sjunges äfven i Södermanland, t. ex. i Åkers Härad.)

Jag önskar all verlden och kloster vore bränd,
Och alla falska nunnor voro döda.
För mig hafva fader och moder blifvit död,
Som mig skulle kläda och föda.
För linden han bär löf, och löfven falla af,
Och jorden bär alla gröna skogar.

Och när som jag kom uti klosterhuset in,
Der mötte mig tre underliga rätter:
Det ena var hunger, det andra var törst,
Det tredje var tre sömnelösa nätter.
För linden m. m.

Först gaf jag mig bort åt en fager unger man,
Allt uppå liljeblomstrande täckter;
Så gåfvo de mig uti fångahuset in;
Sju år så har jag sutit der med sorgen.
För linden han bär löf, och löfven falla af,
Och jorden bär alla gröna skogar.

13.

(Upteknad i Rönebergs Härad af Skåne).

Och jungfrun gick åt killan *),
Hon skulle hämta vann **).
Der stod en liten hasselgren,
Han var så mycket grann.

"Ack hör du liten hasselgren,
"Hvarför är du så grann?"
"Jag äter mull, jag dricker vann,
"Derför är jag så grann."

"Ack hör hon liten jungfru,
"Hvarför är hon så fin?"
"Jag äter socker, dricker vin,
"Derför är jag så fin."

"Ack hör du liten hasselgren,
"Försmå du ej min ord:
"Jag har två bröder på kungens gård,
"De hugga dig i rod ***)."

"De hugga mig om vinteren,
"Om sommarn står jag grön;
"Men mister jungfrun äran, — se'n,
"Den får hon ej igen".

14.

Stabb-dansen.

Denna, fordom i hela Dalarna och äfven annorstädes, serdeles i Norrland, såsom i Sveg socken af Herjedalen, men numera endast i Mora socken af förstnämnda Landskap någon gång brukliga Bröllopsdans med sin gamla melodi är upteknad i sistnämnda socken †). — A. Hülphers uppgifver i sin Dalresa sid.

*) Källan. **) Vatten. ***) Rot.

†) I Norrige (egentl. i norra Guldbrandsdalen) benämnes tredje bröllopsdagen Stubbedagen. På denna dagen inrullas i bröllopsstugan, under aflossande af skott, en väldig furustubbe. Detta kallas att *inskjuta stubben.* Derefter uppstiga brudgumme och brud, samt sedan de afträdt andra af laget parvis på stubben *och dricka hvarandras skål.* Hvarje par dansar efter nedstigandet från stubben tre hvarf kring densamma. Slutligen *utskjutes* stubben och rullas af den s. k. köksmästaren, under hvarjehanda upptåg af ungdomen, i närmaste bäck. Huruvida under skåldrickningen och dansen någon viss sång afsjunges, känna vi icke.

Skål-

270, att i Malung socken, hvarest i allmänhet "dansen är så särdeles, som löjlig" och "melodierna synnerliga", denna dansvisa ännu 1762 sjungits, och anför densamma på socknens mål. Numera är den dock der alldeles förgäten, "till och med af socknens gamla bröllopsspelare."

"Vid dansens utförande i Malung har så tillgått, att först brudgummen och bruden stått på deras vida Stabba (Vestm. Stäbba, Isl. Stabbi) — så vid att dess make nu troligen i ingen gård finnes — då det öfriga laget dansat omkring dem under afsjungande af sången, hvarvid paret på stabban druckit ur en framräckt

---

Skåldrickning mellan brudgum och brud o. s. v. är eljest vanlig öfver hela Sverike. Bruken under hvilka den försiggår, äro dock olika, äfvensom ordningen, i hvilken den företages. "Prius quam sublatis mensis, ad saltationes et hilaria transeatur, præmisso sermone pronubi vel ductoris, de mariti et uxoris officio, sponsus et sponsa jubentur libato vino bibere in gratulationem sui reciprocam: quod vocant, *dricka Dannemans och Danneqvinnans skål.* Idem paranymphi et convivæ pari libatione et faustis votis prosequuntur." Loccenius, Ant. Sv. Goth. Lib. 2 Cap. 25. I Wässbo Härad af Småland, vänder sig, sedan den s. k. Sängledningen försiggått, brudparet emot gästerna, "då värden framkommer med tvänne små bägare med dricka uti, lefvererandes Brudgumen den ena, och Bruden den andra, hvilka dricka hvarandra til, utdrickandes desse bägare två gånger hvardera. Här på håller Prästen et tal, föreställandes desse 2:ne skålars betydelse: *Danne-mans-* och *Danne-qvinnans* skål; då ock Brudgummen utfäster hvad han brud sin i morgongåfvo gifver. Härpå sätter man sig till bords." Vesterdahl (rättare G. Gaslander), Beskr. om Sv. Allm. seder, sinnelag m. m.

M. Simmius har i sin uppsats af år 1685 "om Ächtenskaps- och Bröllops-Ceremonier i Wingåker," Mct. detta om skåldrickningen. "När *Välkomi*, någhot efter middagen, ähr inburit och uthdruckit: tå begynnes brölops ceremonierna och Förmannen måste klappa liud giörandes derom påminnelse och bidiandes att några ährlige danemän villia giöra brudhgummen föllie uth och bera in små kärel (gierna bruka de några små silfverkoppar och elliest små trästoop) med hvilka iskiänkte, de skynda sigh in igien, och Brudhgummen ställer sigh på gålfvet mitt för bordet och rumet der brudhen sitter. Tå skall Förmannen tala för Dannemans och husbondes skålen. Therpå spelas och så dricker brudhgummen brudhen till af een Silfver kappa eller skål, den han hafver burit in medh sigh och den omsvept medh sitt brudgums *silkesprångade ärmkläde.* Brudhen giör besked i sitt rum. Therpå till lyckönskan dricka brudhgummens föllie gästerna till een stund. I medlertidh står brudhgummen orörligh för brudhen och lika som tiänar. Sedhan betackas brudgummens föllie af Förmannen för sin bevijste tiänst och heder, och gåår så hvar till sitt rum och säte igen. — Så begärer Förmannen att några ährliga daneqvinnor ville medh brudhsätan giöra brudhen föllie att hon ock må komma igien och dricka sin Danneqvines skål. Män föör uth beställes 2 ährliga män, hvilka när brudhen gåår op och tagher afträde, och brudhgummen sätter sigh vidh brudhbordet i Brudhens rum, sättia sigh een på hvar sidhan hoos brudhgummen. — När Brudhen med sitt föllie kommer in medh drickeskoppar i händerna och hon sigh stält hafver mitt för brudhgummen, måste språkas för *danneqvinne skålen.* Derpå dricker hon brudgummen till och hafvandes sin kappa omsvept medh sitt *Brudärmekläde.* Hon måste ej heller taga emoot den medh bara händer, uthan medh ärmekläde. Ther på dricka qvinfolken manspersonerna till och pläga dem så een stund — Altså sättia sigh Brudgumme och Brudh tillsammans i *Samesäte*, som de kalla, äta på een tallrik medh een knijf och een skedh."

Ganska mycket vore att i ämnet tillägga, men vi hänvisa för denna gång till Ol. Magnus, Hist. de Gent. Sept., Rudb. Atl. och många af våra ortbeskrifningar.

skål, eller s. k. kosa fylld med öl *). Efter brudparet hafva dess närmaste slägtingar bestigit stabban, då sången återtagits och skåldrickningen förnyats, samt efter dem andra efter anseende och ålder, tills nära hela laget, alltid parvis, varit deran" **).

I Mora socken, der dansen ännu någon gång är öflig, utföres den "vid bröllopets slut, då endast ungdomen parvis måste upp på stabben. De på stabben stående, en af hvardera könet, supa utur en och samma kosa. Så snart de bestigit stabben, börjas den vanliga visan. Efter supningen måste de tu äfven dricka ur en och samma kanna, hvarunder, så väl som under supandet, hurras med full hals. Spelmännen intonera. Under allt detta stå två äldre män vakt vid dörren, att ingen af ungdomen, serdeles flickorna, af hvilka den alltid paras med den karl, till hvilken hon förmodas hafva godt öga, må smyga sig bort undan dansen. — Sedan Stabbdansen är slutad, ställes dricks-sån midt på golfvet, hvarefter dansas ringdans omkring den; och drickes af laget mellan hvarje dans, eller, som den kallas, lek, hvarföre i sån finnes fem till sex skopor" ***).

Dansen är söder om Mälaren alldeles okänd. I några socknar af Westmanland är den åtminstone till namnet ännu bekant, äfvensom i norra delen af Upland. Vid Bröllop i förstnämnda Landskap, serdeles i Bergslagen, måste alltid en s. k. Stäbbgubbe närvara. Denne har på sin lott, utom annat, att, andra bröllopsdagen och de påföljande dagarna, med omväxlande upptåg roa Bröllopslaget, och torde fordom haft något att bestyra äfven vid Stäbbdansen, såsom lemning hvaraf återstår, att, 3:dje Bröllopsdagen, en stäbba sättes på en s. k. drög, hvarefter och sedan Stäbbgubben blifvit uplyftad på stäbban, han, under musik och skrål, af ungdomen sålunda föres öfver berg och backar till någon bäck eller puss, i hvilken både stäbba och stäbbgubbe nedvältas †). — Vidare i ämnet en annan gång. Visan är denna:

Hvem skall denna Skålena hafva,
Vår vän så god?
Den skall (N. N.) hafva
Med lustigt mod.
Så luta nu till,
Drick, drick, som du vill,
Tre kappar på ra', på ra', på ra',
Så kommer du intet nå' buller å sta'.
Och utan buller och utan bång
Skall denna Skåla hafva sin gång
Till ljusan dag. Ofvan-

*) Skålen ("Gäspö'-bullan"), hvilken någon gång rymt flere kannor, har på skiljda ställen haft olika namn, såsom Sven, Knatt, Gertrud m. m.; och finnes att i fordna dagar hvarje socken gerna haft en skål för detta ändamål.

**) Meddeladt af Past. Per Meander i Malung, hvilken utg. i öfrigt har att tacka för åtskilliga, Bröllopssederna i denna socken rörande, upplysningar, de der, jemte annat hit hörande, framdeles torde komma att allmängöras.

***) Past. Adj. Anders Forssberg i Mora har i dessa dagar till utg. benäget öfverlemnat en mängd högst märkvärdiga iakttagelser rörande Mora-allmogens Bröllopsseder, deribland angde ifrågavarande dans, men hvilka utrymmet icke tillåter att nu meddela.

†) I Herjedalen heter denne vid Bröllop oundgänglige upptågsmakare *Brickarhufvud*. Brickja bet. på ortens mål en liten bänk.

Ofvannämnda upteckning på Mora-målet af dansen lyder sålunda:

Hvem sku denna skålen tähöra,
Mi lusti kamrat?
Dä sku Munser (Jomfer N.) göra,
Mä sit frest mo.
Han (Ho) lotar nu till,
Drick, drick, som du vill,
Tre kappar på ra, ra, ra, ra, ra,
Så kommer hä inte nå' olät å sta.

15.

Höglorfven.

(Se melodierna N:r 15 *a*) och 15 *b*).)

Det är en gammal sed nästan i hela Sverike, att det dansnöje, som på landsbygden anställes å första bröllopsdagen, begynnes på det sättet, att bruden framträder till presten, niger, och med honom dansar en polska *). Härefter vänder sig bruden till brudgummen, med hvilken hon, efter förnyad nigning, dansar andra polskan. Tredje polskan dansas af bruden och Prestens fru. Under dessa dansar håller sig det öfriga laget stilla på sina bänkar, men efter dem blifva paren flere, ja, innan kort så många, att spelmännen ofta föranlåtas taga plats på sjelfva bordet.

Denna första dans af prest och brud är i Vingåker socken benämnd Höglorfven, och har haft egna ord, äfvensom melodi. De föra äro "nästan förgätna" och den sednare återstår — i uppteckningar. Af några stycken utaf innehållet, som af en och annan äldre i församlingen lärer bibehållas i minnet, inhemtas, att det innefattat "ett något fritt skämt öfver bruden," bland annat, tillvitelser för begångna ungdomsfel o. d. En mycket ofullständig upteckning af Höglorfven, hvilken vi öfverkommit, men som icke ens kan i den helhet densamma befinnes allmängöras, och icke eller tyckes lämpa sig efter någondera af melodierna, har följande början:

Alldrig skulle denna brua
Bära krona på sitt hufve.
— — — — —
Fager är du fastän bleker,
Och det valler (vållar) fälle leken.
— — — — —

*) I några trakter af Blekinge och måhända flerestädes dansas likväl den första polskan af bruden och den s. k. Talmannen, samt den andra af bruden och brudgummen. Med hvar och en af dem dansar hon polskan tvänne gångor å rad.

Det sannolika är, att — såsom fallet är med många af våra folkvisor — innehållet ursprungligen varit helt annat, än det, hvartill detsamma under en mängd med tiden mer och mer urartade Bröllopsnöjen öfvergått. Några uttryck i visan gifva styrka åt denna förmodan. — Namnet Höglorf tyckes vara sammansatt af tvänne ord, utaf hvilka det första, som har sin gifna betydelse, synes, jemte omständigheten, att endast de främste fått i denna första dansen deltaga, antyda en högre betydelse i densamma *).

Höglorfven lärer uteslutande tillhört Vingåker. Andra Landsorter hafva deremot Bröllopssånger, hvilka icke äro kända här. I Vestmanland sjunges en egen melodi, när bruden *bortdansas*, i Östergöthland, när *salningen* till spelmännen försiggår, då man dansar öfver tända ljus, och i vissa trakter af Upland, när brudgummen annammas af *gubbarna*. Alla dessa melodier m. fl. äga ord och äro nästan utan undantag utmärkt sköna. Vi skola icke underlåta att framdeles meddela dem.

De tvänne upptagna melodierna uppgifvas båda heta Höglorf. Den första är hemtad ur Åhlströms Traditioner af Svenska Folkdansar; den andra är meddelad af Orgelnisten Johan Strand efter upteckning, som förvaras i Bibliotheket på Säfstaholm i Södermanland.

16.

Maj-visa.

(Se Melod. N:r 16 *a*) och 16 *b*)).

Till de i vårt land gängse årliga Allmogefester hör den i Skåne öfliga Majfesten — en härlig lemning från framfarna dagar. — Äldre författare hafva i allmänhet mycket att säga om i Skåne brukliga Vår- och Sommarfester, af hvilka blott en och annan återstår i det nordliga Sverike **). Rudbeck nämner dem flerstädes, och äfven Floræus (Flores Antiqvitatis Scanicæ) vet omtala "the gamla Skånskes Mayvisor (cantilenæ Florales), Maylekar (ludi Florales), Sommargillen (conventus Florales), Blomsterprydnader" m. m., äfvensom Linné (Skånska Resan), hvilken ofta prisar de härliga Blomsterfesterna härstädes. Här "Majas" med blommor, enligt hans utsago, kyrkorna, ja, sjelfva grafvarna.

Nedanstående uppteckning af den sång, som vid en sådan Majfest afsjunges, är upptecknad i Qvistofta S:n, Rönebergs Härad af Skåne. Rörande de med densammas afsjungande förenade plägseder är från samma ort följande oss meddeladt.

"Byens ynglingar samla sig aftonen före den första Maj i skymningen, gå omkring i gårdarna med ny-utspruckna björkqvistar i händerna och sjunga visan utanför hvarje stuga, hvarefter de, i händelse af en god emottagning, till lyckönsknings- och tacksamhetstecken sätta löfqvistar i taket utanför dörren. —

*) I ofvannämnda Simmii uppsats om Bröllopsseder i Wingåker talas väl om *danz* och om Spelmän, hvilka *med juulgiga och horn måste giöra tiänst*, men om Höglorfven nämnes intet.

**) Af dessa skola åtskilliga framdeles meddelas.

Man försummar icke att medtaga korgar, för att i dem samla de gåfvor, som vid tillfället gifvas, mäst bestående af en riklig mängd ägg, på det att sedermera vid Pingst må kunna anställas ett muntert gille, der, mellan lek och dansar, "pannekakor och äggemat" rundeligen vankas"*).

God afton, om ni hemma är!
Maj är välkommen!
Förlåt oss, om vi väcka er.
Sommaren är ljuflig för ungdomen.

Nu komma vi uti er går (gård)
Maj är m. m.
Och fråga om vi sjunga får —
Sommaren är m. m.

Ty bära vi nu Maj i by,
Och prisa den med sånger ny.

Ty vintrens fång (tvång) ur landet är
Maj är m. m.
För löf och gräset grönt nu är.
Glädjoms nu för en så ljuflig sommar.

Den lilla lärkans ljufva klång (klang?)
Maj är m. m.
Går upp i sky med Majesång.
Glädjoms m. m.

Välkommen är Maj månads tid;
Gud segne denna sommar blid!

Förläna oss ett ymnigt år,
Bevara både hus och går'!

Stark humle häng på stänkarna **),
Så bäsk malört på ängarna!

Gif mjölk och smör och osten söt,
Bohvete ock till hvetegröt!

Gif bien vax och håning söt
Till läkdom, mat och ljus och mjöd!

*) Äfven vid Pingstgillet lärer åtminstone en del af visan afsjungas, hvadan hon ock benämnes Pingstgilles-visa.

**) Stänkar = humlestörar.

Låt hönan värpa ägg på fat
Till pannekakor och äggemat!

Nu sätta vi löf uti ert tak,
Det skall ni få se i morgon dag.

God natt och tack det skall ni ha,
Maj är välkommen.
För gåfvan den var ganska bra.
Glädjoms nu för en så ljuflig sommar.

I händelse sången icke väcker någon uppmärksamhet hos den, till hvilken den blifvit ställd, sjunges följande slutvers:

Så ligg, och ligg du lada (lata) stud (stut),
Till kråkor och ravnar (korpar) ska' asa dig ud.

En annan uptekning från Blekinge-gränsen af visan med åtföljande melodi, den vi bifoge, har följande ingångsvers:

Nu komma våra pågar (pojkar) små;
Hör det vi nu bedje:
Gif oss lit' och låt oss gå:
Var oss allom nådig Gud med glädje.

En tredje uptekning från Harjager Härad begynner sålunda:

Här komma vi med våra fem korgar på ra';
Ach kära far och mor! gif oss litet af hvad J ha'.
Här komma vi så resandes, för vi ska' resa långt,
Skulle vi gå och intet få, så vore det hånt.

(Forts.)

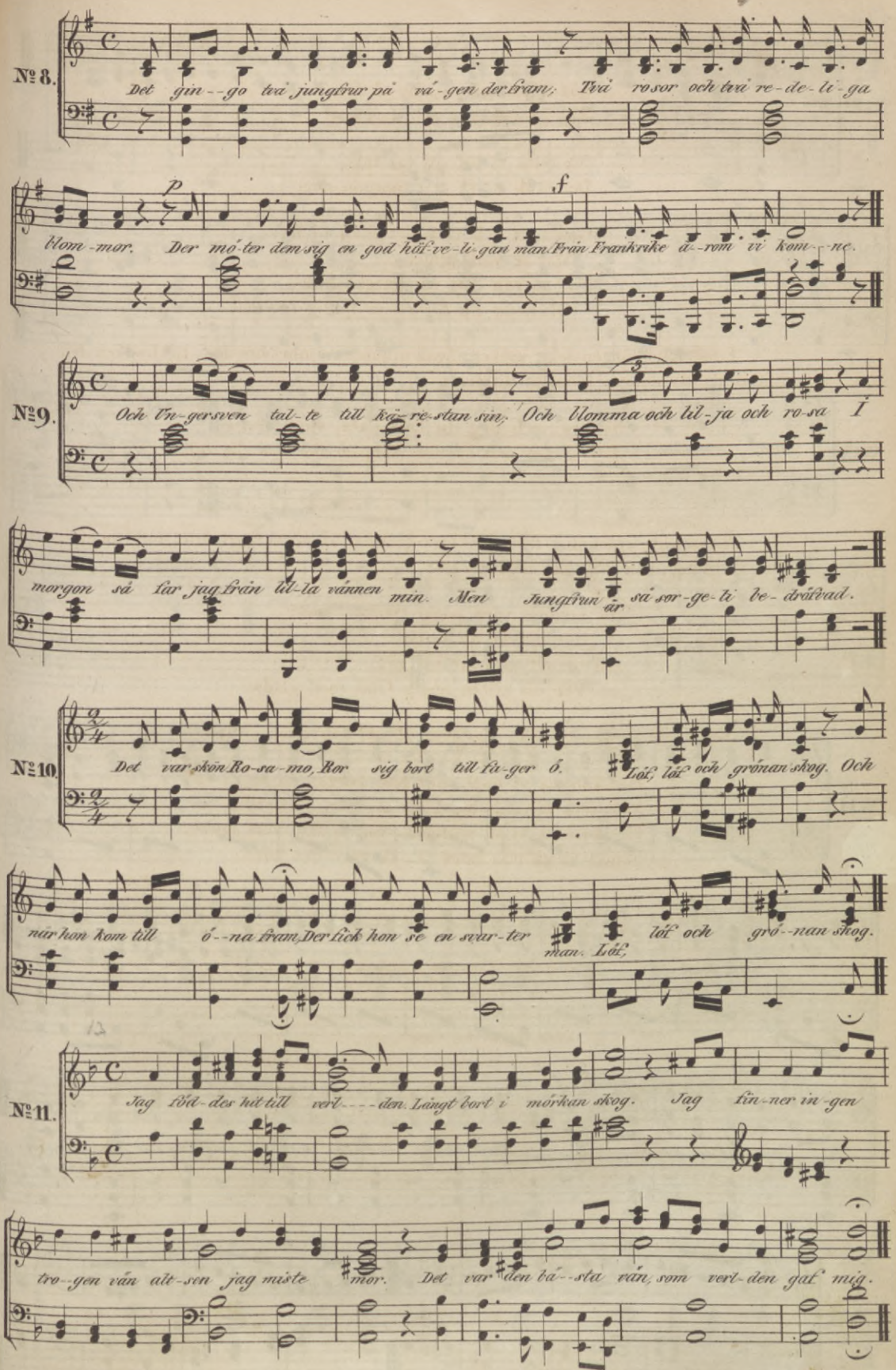
№ 8.
Det gin--go två jungfrur på vá-gen der fram; Två rosor och två re-de-li-ga
blom-mor. Der mó-ter dem sig en god höf-ve-li-gan man. Från Frankrike ä--rom vi kom--ne.
№ 9.
Och Un-gersven tal-te till kä-re-stan sin; Och blomma och lil-ja och ro-sa I
morgon så far jag från lil-la vännen min. Men Jungfrun är så sor-ge-li be-dröfvad.
№ 10.
Det var skön Ro-sa-mo, Ror sig bort till fu-ger ö. Löf, löf och grönan skog. Och
när hon kom till ö--na fram, Der fick hon se en svar-ter man. Löf, löf och grö--nan skog.
№ 11.
Jag föd-des hit till verl---den. Långt bort i mörkan skog. Jag fin-ner in-gen
tro--gen vän alt-sen jag miste mor. Det var den bä--sta vän, som verl-den gaf mig.

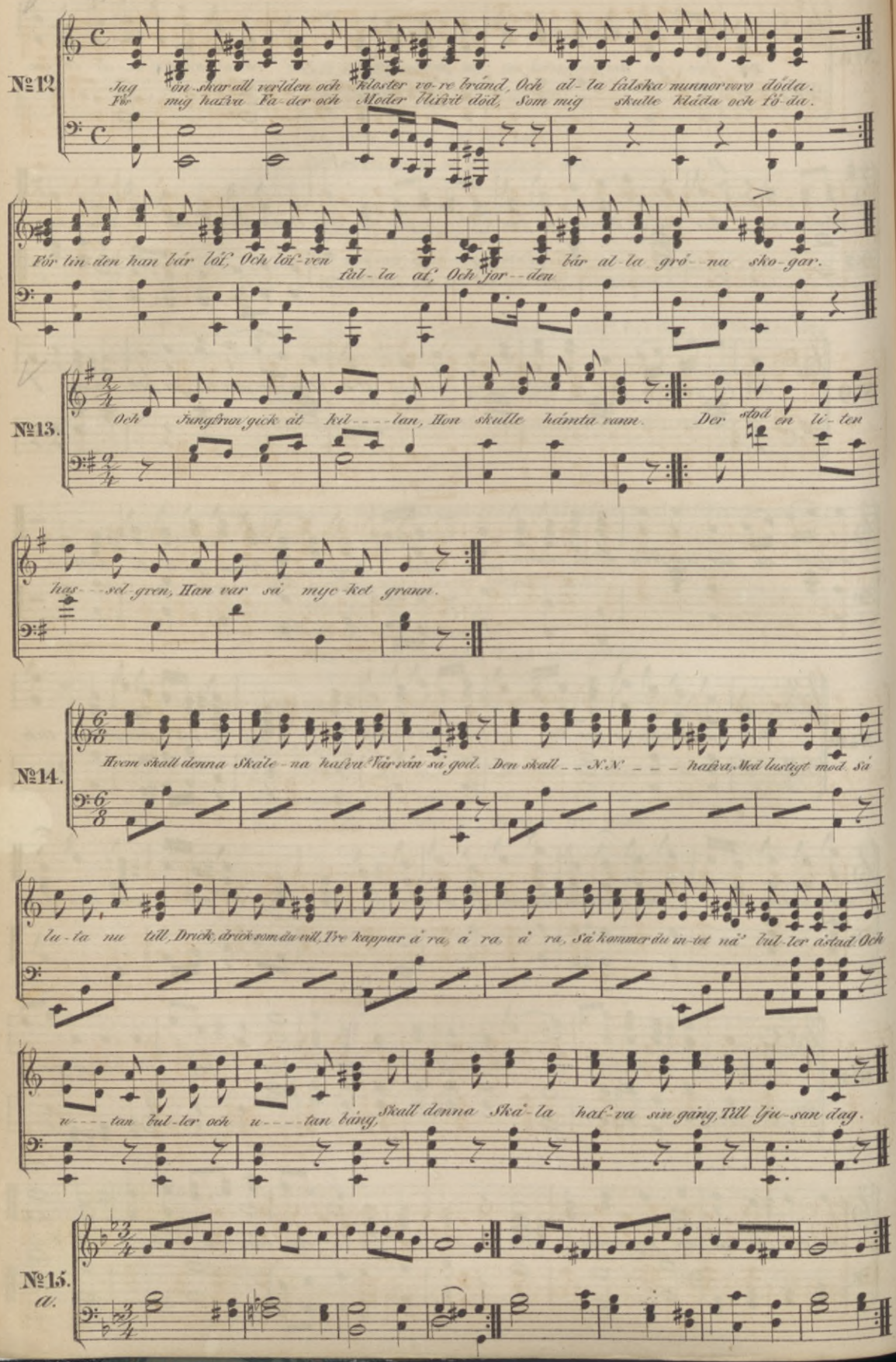
№12.
Jag önskar all världen och klöster vore brand, Och alla falska nunnor vore döda.
För mig hafva Fäder och Moder blifvit död, Som mig skulle kläda och föda.
För tin den han bär löf, Och löf-ven fall-la af, Och jor-den bär al-la grö-na sko-gar.
№13.
Och Jungfrun gick åt kal-lan, Hon skulle hämta vann. Der stod en li-ten
has-sel gren, Han var så myc-ket grann.
№14.
Hvem skall denna Skåle-na hafva Vårvän så god. Den skall N.N. hafva, Med lustigt mod. Så
lu-ta nu till, Dryck, dryck som du vill, Vre kappar å ra, å ra, å ra, Så kommer du in-tet nä' bul-ter åstad. Och
u-tan bul-ter och u-tan bång, Skall denna Skå-la haf-va sin gång, Till ljus-san dag.
№15.
a.

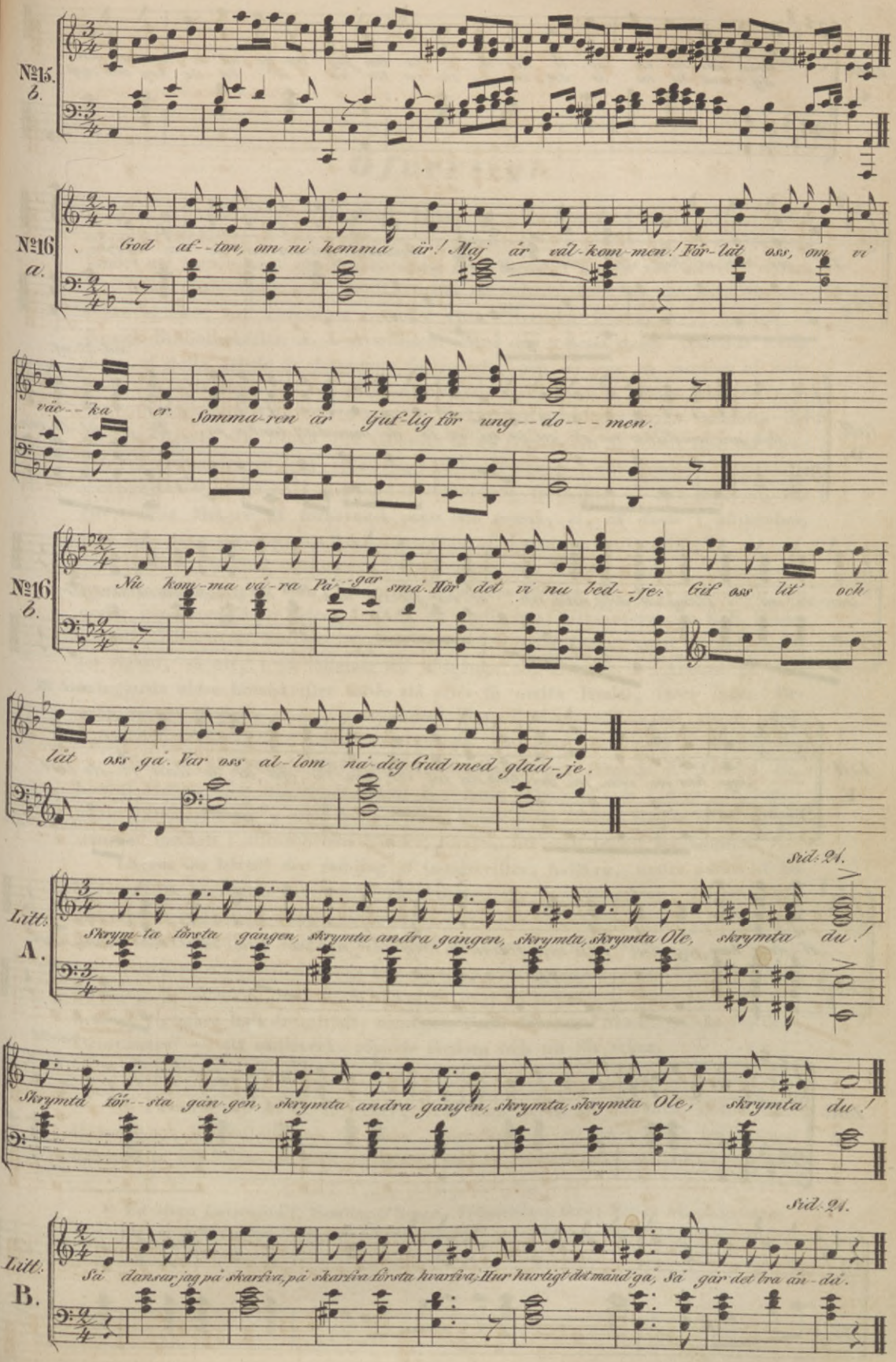
№15.
b.
№16
a.
God af-ton, om ni hemma är! Maj är väl-kom-men! För-lät oss, om vi
vår-ka er. Somma-ren är ljuf-lig för ung-do-men.
№16
b.
Nu kom-ma vå-ra På-gar små. Hör det vi nu bed-je: Gif oss lit och
låt oss gå. Var oss af-lom nå-dig Gud med glåd-je.
Sid. 24.
Litt:
A.
Skrym-ta första gången, skrymta andra gången, skrymta, skrymta Ole, skrymta du!
Skrymta för-sta gån-gen, skrymta andra gången, skrymta, skrymta Ole, skrymta du!
Sid. 24.
Litt:
B.
Så dansar jag på skarfva, på skarfva första hvarfva, Hur hurtigt det månd'ga, Så går det bra än-då.

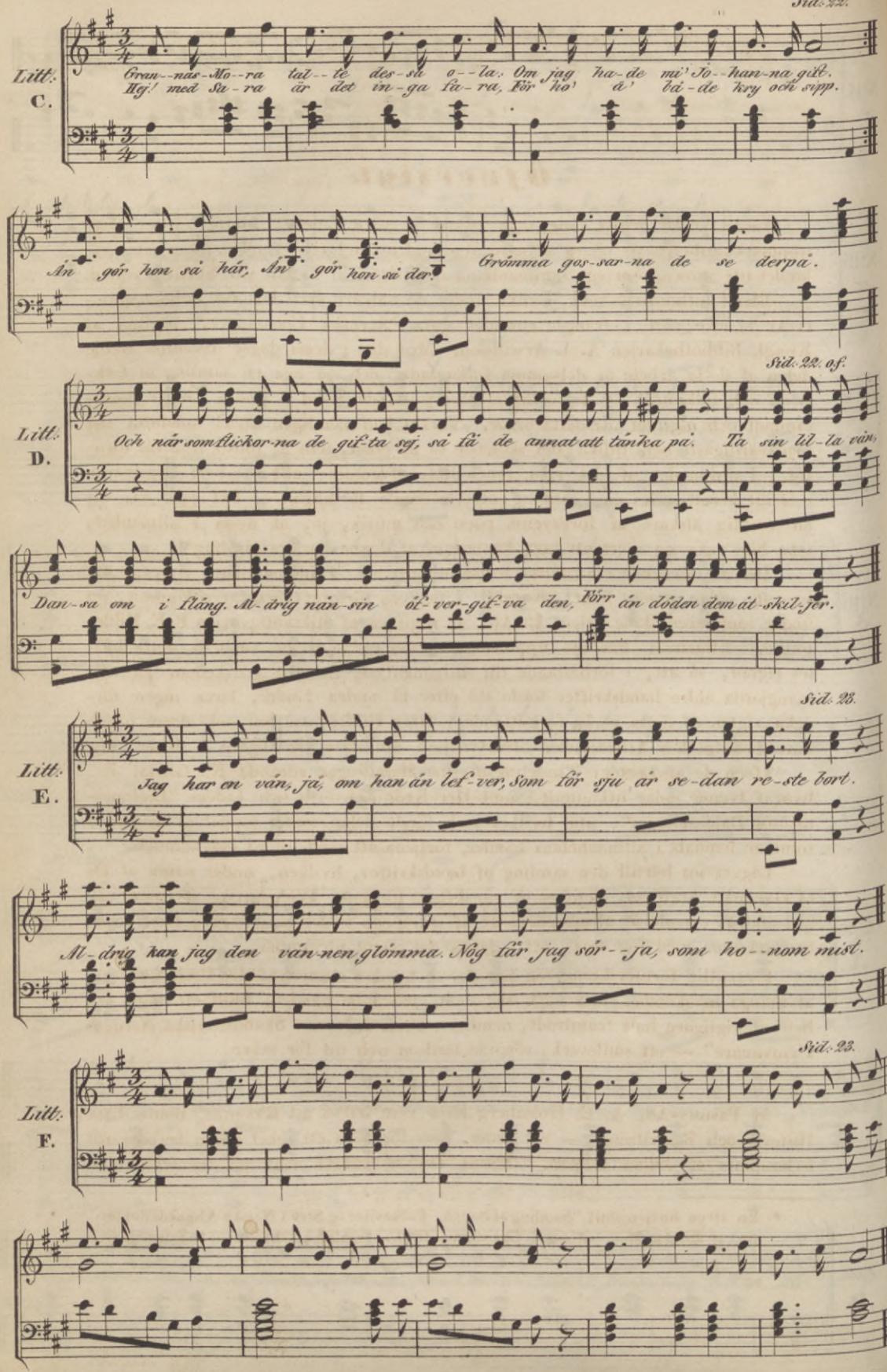
Litt.
C.
Gran-nas-Mo-ra tal-te des-sa o-la. Om jag ha-de mi' Jo-han-na gift.
Hej! med Su-ra är det in-ga la-ra, För ho' a' bå-de kry och sipp.
Án gör hon så här, Án gör hon så där. Grömma gos-sar-na de se derpå.
Sid. 22. of.
Litt.
D.
Och när somflickor-na de gif-ta sig, så få de annat att tänka på. Ta sin äl-ta vän,
Dan-sa om i fång. Al-drig nån-sin öf-ver-gif-va den, Förr án döden dem åt-skil-jer.
Sid. 23.
Litt.
E.
Jag har en vän, ja, om han än lef-ver, Som för sju år se-dan re-ste bort.
Al-drig kan jag den vän-nen glömma. Nog får jag sör-ja, som ho-nom mist.
Sid. 23.
Litt.
F.

Öfversigt.

Innan vi för denna gång tage afsked af våra Läsare, tillåte vi oss fästa uppmärksamheten på några sednare åtgöranden och förehafvanden inom fädernesländet uti ämnen, som ega sammanhang med dem, åt hvilka vår Skrift är egnad.

Bland hithörande verk, hvilka under de sednare åren hos oss allmängjorts, tveke vi icke, att i främsta rummet sätta "Svenska Fornsånger," utgifna af Kongl. Bibliothekarien A. I. Arwidsson. Med den i dessa dagar utkomna tredje delen af detta arbete är detsamma fulländadt, och vi ege en samling af folkpoesi och folkmusik — tvifvelsutan öfverträffande hvad i andra länder finnes samladt och utgifvet uti detta ämne. Verket kan nemligen sägas innefatta det märkvärdigaste och tillika det skönaste så af poesi, som af musik från vår forntid. I ordnandet af det rika innehållet, äfvensom i allt hvad på Utgifvaren i öfrigt berott, röjes en i sanning öfverträffande förmåga. — Det säge vi, att en verklig älskare af fornsvensk poesi och musik, ja, af dessa i allmänhet, icke bör neka sig nöjet att taga kännedom af denna härliga samling*).

Dernäst förtjenar omnämnas fortsättningen af "Diplomatarium Svecanum," hvaraf, sedan genom framl. Kansl.R. Liljegrens försorg två delar utkommit, nu under sommaren 3:dje delens 1:a Afd. är utgifven af Riksantiqvarien B. E. Hildebrand. Ehuruväl hos oss uppmärksamheten redan länge varit åt detta hållet rigtad, så att, i förhållande till tillgångarna, Sverike i rikedom på allmängjorda äldre handskrifter torde stå efter få andra länder, lärer ingen förneka vigten af detta verks fortsättande. Herr Hildebrand har ock såsom utgifvare befästat hos Allmänheten öfvertygelsen om dess skicklighet i denna väg.

Äfven de af Lector Thyselius utgifna Handlingar rörande K. Gustaf I:e, hvaraf tvenne delar utkommit, samt Hrr Kröningssvärds och Lidéns "Diplomatarium Dalecarlicum", utaf hvilket verk första delen under loppet af nästlidna sommar lemnats i allmänhetens händer, förtjena att med loford ihågkommas.

Lägges nu härtill den samling af handskrifter, hvilken, under namn af De la Gardiska Archivet, utgifves af vår högst förtjente Wieselgren, äfvensom några andra, egnade åt allmängörandet af äldre och nyare handlingar, lärer ingalunda kunna med fog sägas, att i denna del något försummas.

I egentlig fornforskningsväg har deremot sedan numera aflidne Prof. Sjöborgs, af många misskända, stora verk afstannat med 3:dje bandet, blott ett enda arbete af vigtigare halt framträdt, nemligen Prof. Nilssons "Skandinaviska Nordens Urinvånare" — ett snilleverk, röjande lärdom och nit för saken.

Af Pastors-Adj. A. E. Holmberg lärer man hafva att förvänta "Bohus Läns Historia och Beskrifning" — ett ämne, som för nära ett sekel sedan berömvärdt behandlats af Johan Ödman. Bohus län är ganska rikt på fornlemningar.

---

*) En äfven förtjenstfull "Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter," utg. af Jörgen Moe, utkom i Christiania 1840. Samlingen åtföljes af 19 folkmelodier.

Sagan och fornsången hafva ännu ett kärt tillhåll i detta natursköna land. Herr Holmberg lofvar ock, att häråt på sitt ställe egna behörig uppmärksamhet, i följd hvaraf arbetet säkerligen blifver ganska välkommet äfven för fornvännen.

En ung lofvande man, Herr Hagberg, har tillkännagifvit sig vara sinnad att af trycket utgifva en "Beskrifning om Nerike." Detta landskap är ett ibland de få i vårt land, som saknar beskrifning, men förtjenar i alla afseenden en sådan. Det eger många märkvärdiga fornminnen, och är ett Sagans land. Herr Hagberg lärer med förkärlek härpå fästa afseende, och vi äro öfvertygade, att hans verk härigenom skall vinna, helst om, hvad de muntliga öfverlemningarna beträffar, han återgifver dem i det skick de uppfattats, utan att "bearbeta" dem, eller ilfänas, att bringa dem inom historiens område. — Ett annat föremål i Nerike — värdt forskarens uppmärksamhet — äro de härstädes fortlefvande, i flere afseenden sig uppenbarande, olikheterna mellan allmogen i skiljda delar af Landskapet. Till dessas uppfattande fordras en egen förmåga; derjemte lugn och insigt. Säkerligen lemnar Herr Hagberg icke eller dessa skiljaktigheter ur sigte.

Slutligen böre vi icke lemna obemäld en under händer varande öfversättning af några bland de härliga Isländska Sagorna, till läsning äfven för allmogen. Det säges vara Herr L. J. Hjerta, hvilken man blifver skyldig erkänsla för detta, af största loford i sanning förtjenta, fosterländska företag. Vi känne lika litet den grund man föreskrifvit sig i afseende å valet af Sagor, som det sätt, hvarpå de komma att behandlas. Men vi önske, att Herr Mellin, hvilken lärer komma att besörja försvenskningen af Sagorna, lemnar oss — om icke strängt vetenskapliga öfversättningar, hvarigenom icke eller ändamålet skulle befrämjas, dock ett verk genomträngdt af en sann fornnordisk anda.

Förklaring öfver en del af de på IVde Pl. upptagna figg.

Fig. 1. Bolstre borg, sid. 5—6.
— 2. Skofta skans, sid. 11—12.
— 3. Ekeby borg, sid. 20.
— 4. Halvards borg, sid. 27—28.
— 5. Stensättning vid Bolmora, sid. 8, i noten.
— 6. Stensättning vid Frosta, sid. 7.
— 10. Tingshög vid Köping, sid. 15—16.

Till de öfriga figg. på så väl denna, som öfriga Pl. i detta häfte är hänvisadt i texten.

STOCKHOLM, 1842.
P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

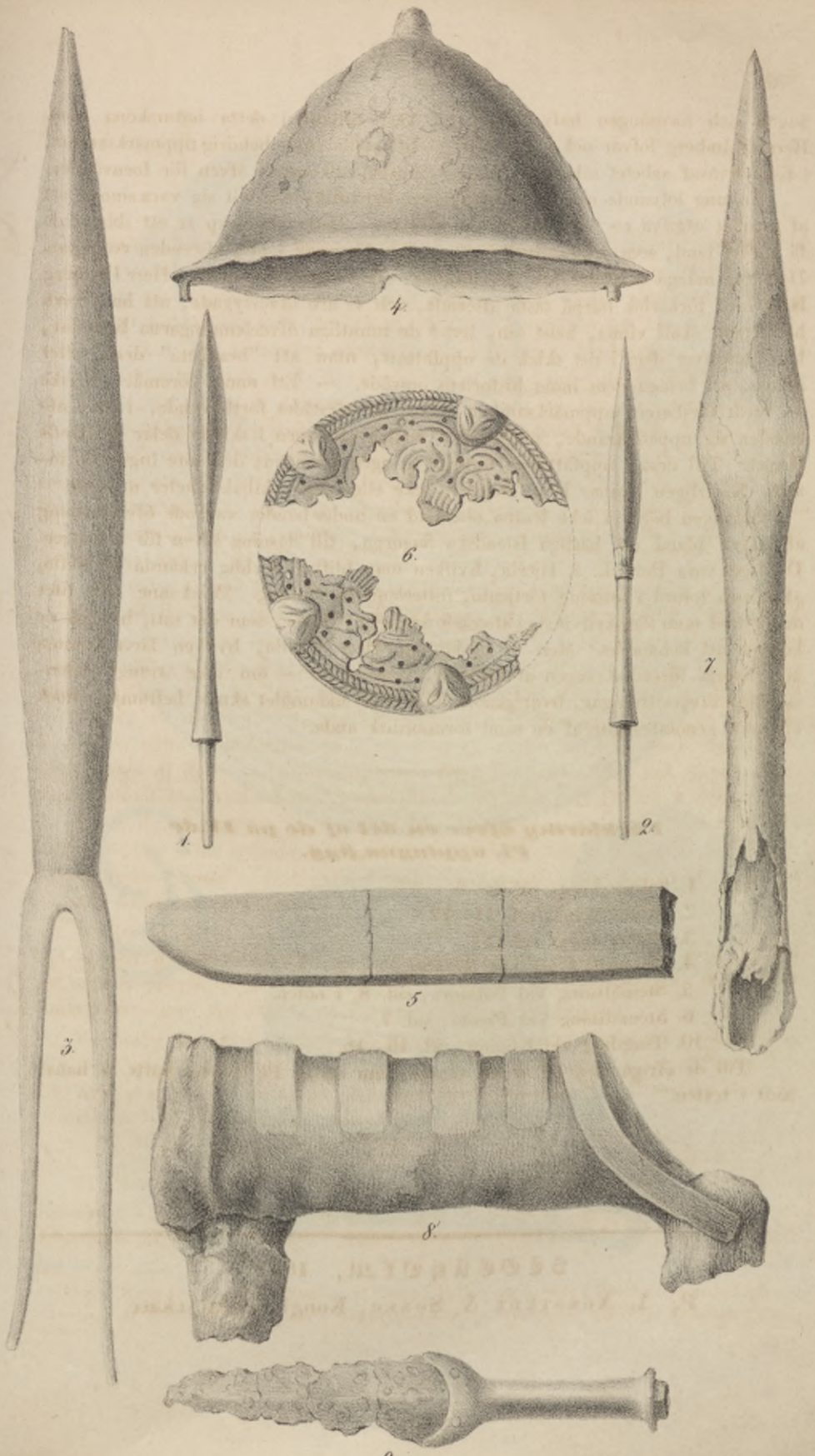
4.
1.
6.
2.
7.
5.
3.
8.
9.

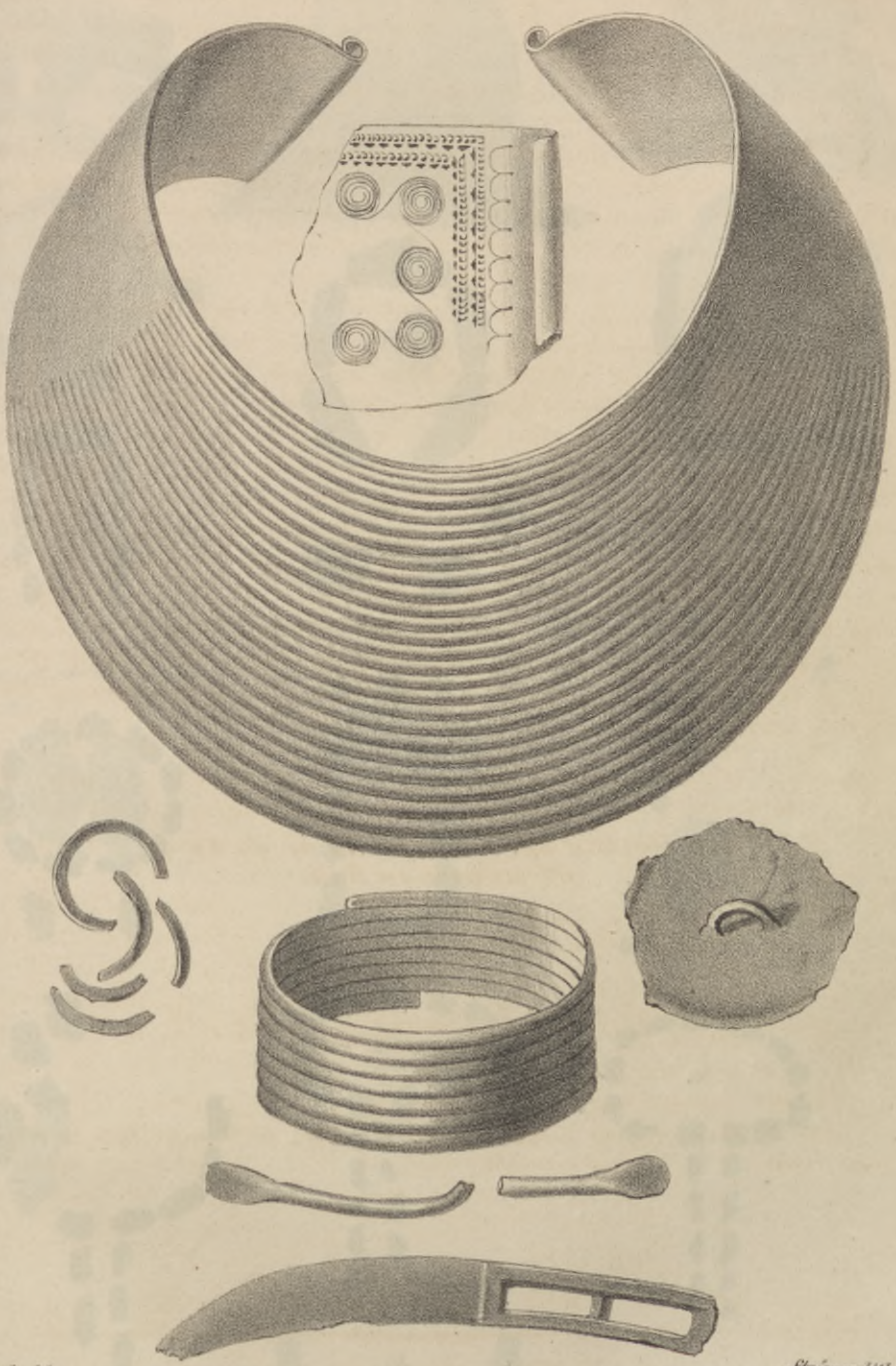

C. Dybeck del.

Strömer lith.

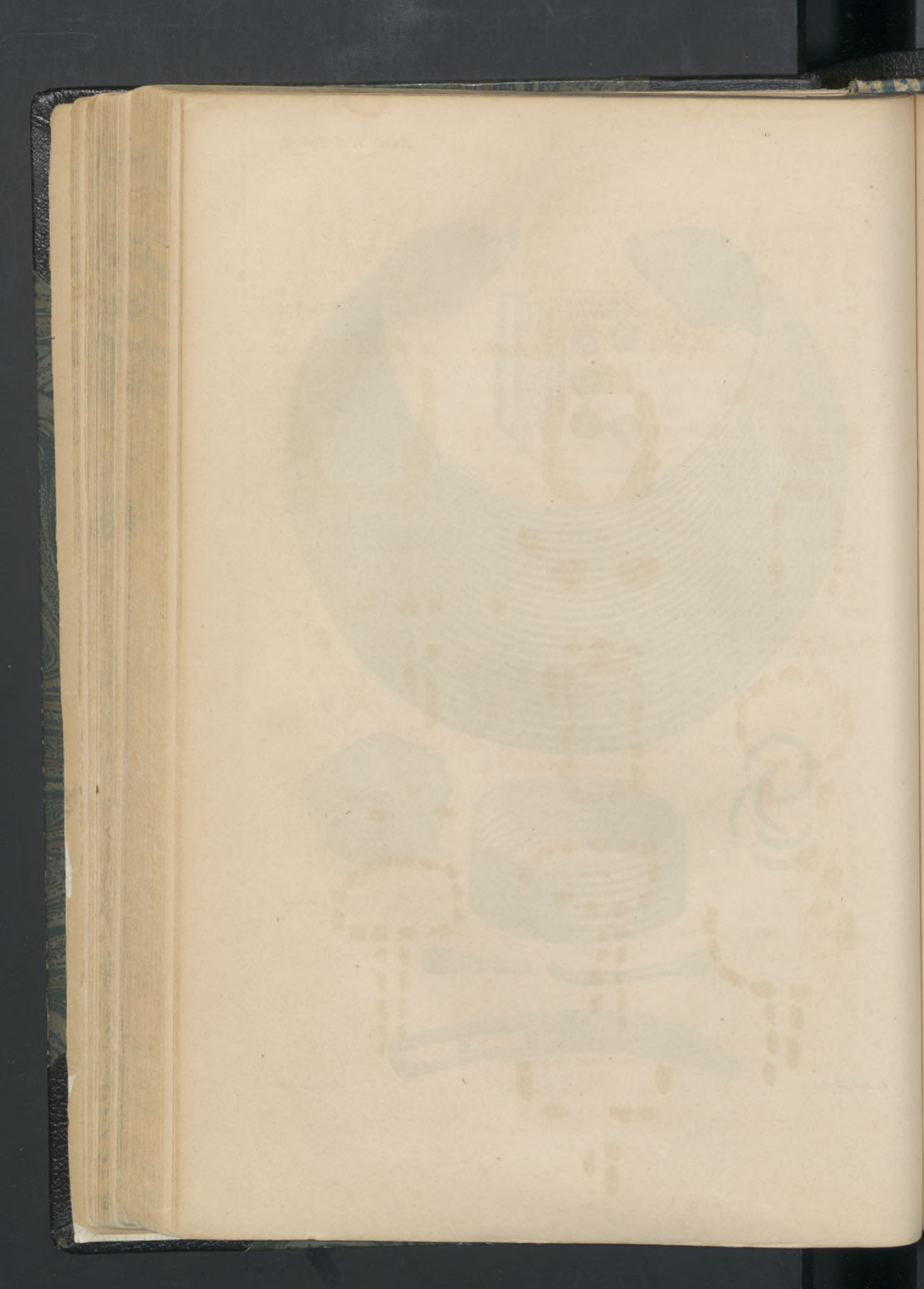

Hos Fig. 1–5 motsvaras 1 alm af ¼ tum.

Hos Fig. 6–12 motsv. 1 alm af ⅛ t.

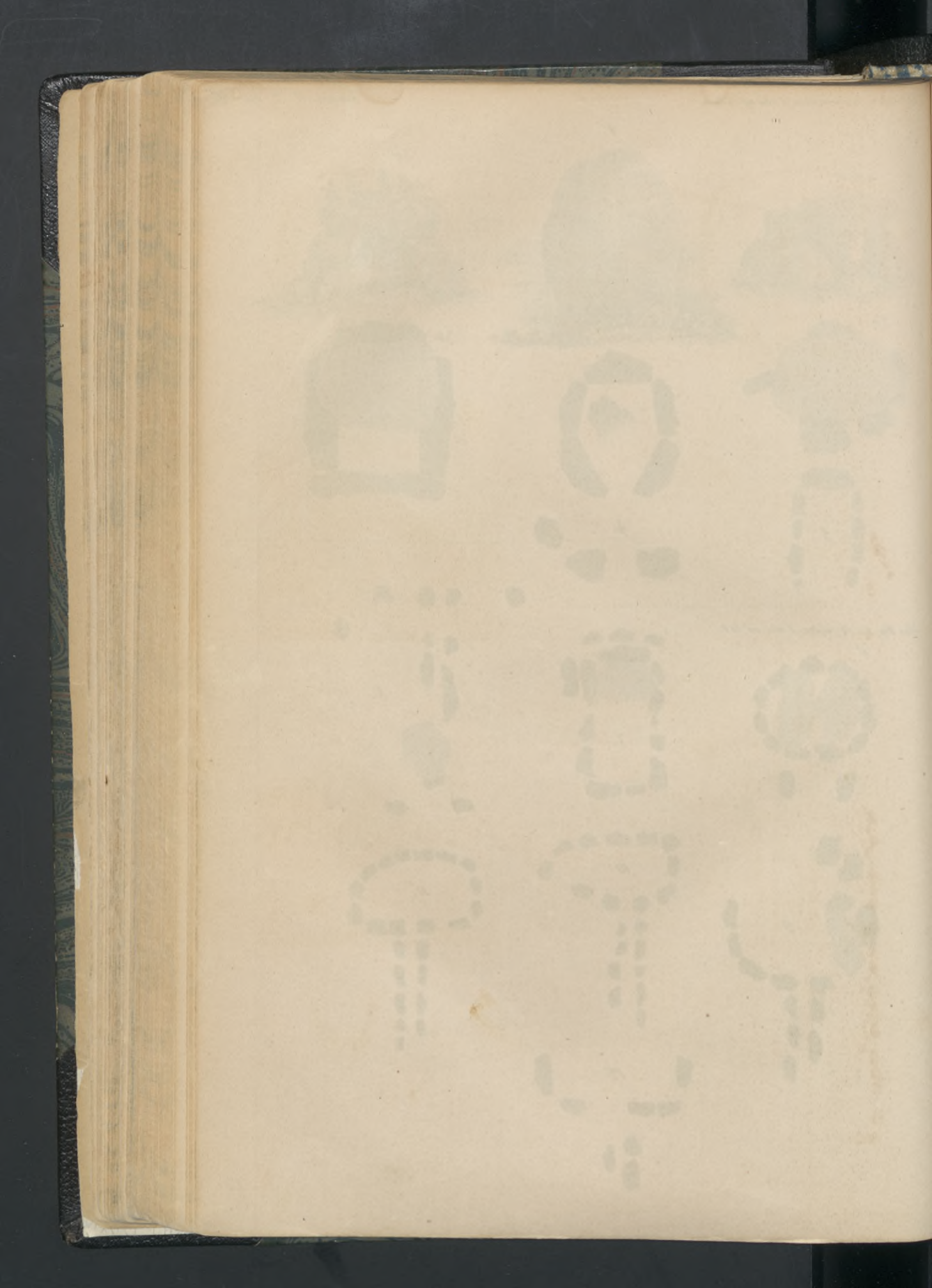

1.

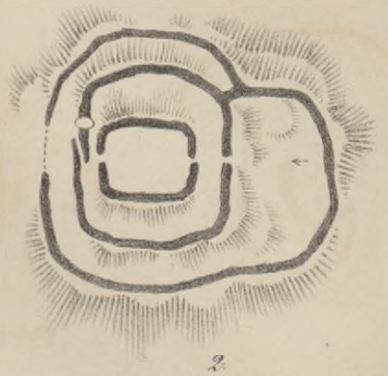

2.

3.

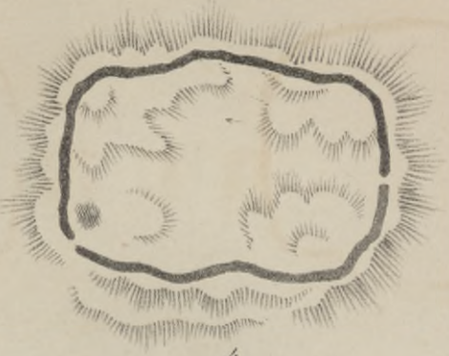

4.

5.

10.

R. Dybeck del. A. Hörath lithogr.

11.

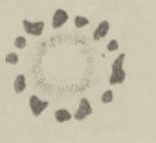

6.

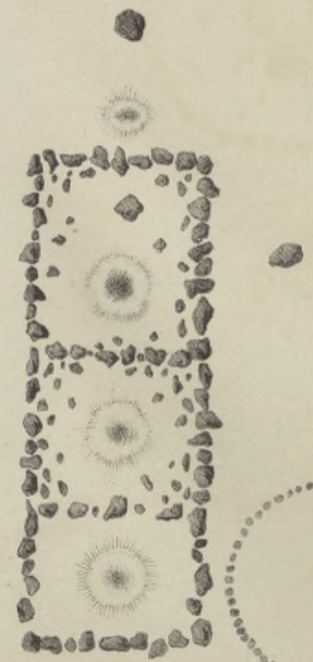

9.

8.

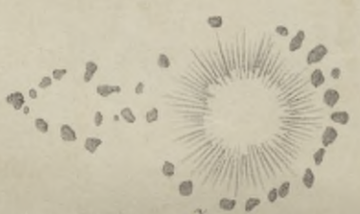

7.